

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Тесленко Сергій Сергійович

УДК: 321.64 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ КРАЇН
ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ**

Спеціальність 052 «Політологія»

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Тесленко С.С.

Науковий керівник: Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Тесленко С.С. «Особливості трансформації політичних режимів Південно-Східної Азії». – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 052 «Політологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2023.

Дисертація є цілісним дослідженням трансформації політичних режимів країн Південно-Східній Азії. В роботі здійснено ґрунтовний аналіз концептуальних засад та інституційних вимірів транзитивних переходів в регіоні.

Політична трансформація – це процес, за допомогою якого політична система набуває нових рис і змінює політичні стандарти і цінності; новий стан системи, який відбувається внаслідок радикальних структурних змін. Трансформація не обов'язково передбачає наявність вектору політичних змін. Вона може бути або складною (нелінійною), регресивною або прогресивною. Головне у трансформації – перетворення змісту та форми політичного життя, його інституційної сфери, моделей, цінностей, норм політичної поведінки.

Науковий інтерес для політичної науки в цілому та для транзитології зокрема представляють трансформаційні процеси в країнах Південно-Східної Азії – регіону, який набуває все більшого геополітичного та гео економічного значення.

В роботі встановлено, що трансформація у Південно-Східній Азії зводилася до зміцнення позицій національної держави, відродженої після деколонізації. Характер такої держави залишався авторитарним, але водночас легітимним. Модернізація як складова трансформації стала невід'ємною частиною політичної практики, оскільки була спрямована на забезпечення незалежності та національної безпеки.

У дослідженні зазначається, що процес трансформації у Південно-Східній Азії відбувався швидше, ніж у Європі. Її можна охарактеризувати як «стиснуту» або «ущільнену» модернізацію, оскільки вона відбулася за відносно короткий проміжок часу і переважно в урбанізованих центрах. Результати такої трансформації є «стиснутими» або «комплексними», які науковці (Ернест Блок) назвали

«одночасністю (синхронністю) неодноразності». Коли в процес розвитку південно-східноазійського регіону були включені зовнішні виклики та екзогенні чинники, він почав досить швидко трансформуватися при збереженні самоідентифікації. Швидкі терміни реалізації проектів наздоганяючої модернізації призводять до трансформації інститутів і соціальних відносин у нову політичну конфігурацію, тому з'являються «позасистемні» актори як всередині держави, так і на міжнародній арені. При цьому розвиток усіх цих країн не спрямований на радикальну зміну соціокультурних засад.

Дослідження здійснюється в контексті стратегії незахідного політичного процесу. В роботі відзначається, що специфіка такого процесу зумовлена унікальністю та самобутністю східного (азійського) суспільства як частини незахідного світу.

У ході дослідження було визначено, що суттєвий вплив на трансформаційні процеси в країнах Південно-Східної Азії мала колонізація. Колоніальний синтез постає як тісне переплетення і взаємодія зовнішньополітичної діяльності капіталістичного Заходу, що є суб'єктом синтезу, і традиційного феодално-плеємінного Сходу, що став об'єктом синтезу.

Здійснюючи трансформацію політичних та економічних інститутів, деякі країни Південно-Східної Азії стали на цей шлях пізніше Заходу, але зуміли запропонувати власну траєкторію, нееквівалентну вестернізації, зберегти власну культурно-цивілізаційну ідентичність.

Досліджено, що однією із головних особливостей політичної трансформації в державах Південно-Східної Азії є її авторитарний характер. Проте політичний авторитаризм не лише спирається на традиційну політичну культуру, а й трансформує її. Як правило, посилення ролі держави в питанні модернізації супроводжувалося встановленням авторитарних режимів – «авторитаризмів розвитку» або «авторитаризмів модернізації». Такі режими забезпечували (як економічними, так і адміністративними методами) значне зростання частки інвестицій у ВВП, у тому числі за рахунок заможних верств суспільства. Вони проводили політику, спрямовану на технологічну модернізацію промисловості,

створення принципово нових для країни галузей економіки, створювали умови для підготовки відповідної робочої сили, створювали національні системи освіти та наукових досліджень. При цьому «авторитаризми розвитку» використовували і застосовують не лише репресії, впроваджуючи «примус до прогресу». Він також спирався на громадський консенсус і солідарність у вирішенні питань зростання матеріального добробуту та розширення можливостей вертикальної соціальної мобільності.

Обґрунтована роль та значення національного лідера, що стоїть на чолі держави. Модернізаційний авторитаризм сприяв формуванню владної піраміди, яка була очолювана політичним лідером. Він уособлює політичний режим і є гарантом політичних перетворень. Такий режим не створює перешкод на шляху до демократії, він сприяє зростанню середнього класу, створює передумови для політичної лібералізації та поступово розмиває основи власного існування. Жорсткий характер правління в поєднанні з певними традиціями некритичного сприйняття влади дали приголомшливий економічний ефект, призвели до поживлення населення та підвищення легітимності режиму в багатьох державах регіону (Сінгапур, Індонезія, Малайзія та Бруней).

Автор звертає увагу, що на думку низки експертів, у XXI ст. Південно-Східна Азія поступово стане головним політичним та соціально-економічним регіональним актором. Це повною мірою продемонстрував Сінгапур, де форсована модернізація дозволила різко підвищити статус країни та забезпечити їй значні позиції в економічній і політичній сферах.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути застосовані у науково-дослідницькій роботі – для подальшого наукового осмислення феномена політичної трансформації.

Основні теоретичні положення і висновки можуть доповнити зміст навчальних курсів та спецкурсів із питань політичної модернізації, політичної компаративістики, транзитології, а також окремих аспектів внутрішньої політики держави.

Ключові слова: політична трансформація, демократичний відкат, Південно-Східна Азія, демократія, держава, політичний режим, політичний інститут, авторитаризм, політична система, влада, корпоративізм, модель політичного переходу, соціально-економічні виклики, політичний менеджмент.

ABSTRACT

Teslenko S. The features of transformation of the political regimes of Southeast Asian countries. – Qualification research paper based on the manuscript copyright.

Thesis for the Academic Degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 “Social and behavioral sciences” in the specialty 052 “Political science”. – Kyiv National Taras Shevchenko University. – Kyiv, 2023.

The dissertation is a holistic study of the transformation of political regimes in Southeast Asia. The paper provides a thorough analysis of the conceptual foundations and institutional dimensions of transitive transitions in the region.

Political transformation is the process by which a political system acquires new features and changes political standards and values; a new state of the system that occurs as a result of radical structural changes. Transformation does not necessarily imply a vector of political change. It can be either complex (non-linear), regressive or progressive. The main thing in transformation is the transformation of the content and form of political life, its institutional sphere, models, values, norms of political behavior.

Of particular interest to political science in general and to transitology in particular are the transformation processes in the countries of Southeast Asia, a region that is acquiring ever greater geopolitical and geo-economic importance.

The paper found that the transformation process in Southeast Asia was primarily to strengthen the position of the nation state, revived after decolonization. The state maintained an authoritarian nature, yet it was considered legitimate. Modernization, as a comprehensive transformation, has become an essential aspect of political practice, as it is intended to guarantee autonomy and safeguard national security.

The study notes that the process of transformation in Southeast Asia was faster than in Europe. It can be characterized as a “compressed” or “densified” modernization, since it took place in a relatively short period of time and mainly in urban centers. Such modernisation produces “compressed” or “complex” results., which Ernest Block called “simultaneity (synchronism) of non-simultaneity”. When external obstacles and exogenous variables were introduced into the Southeast Asian region's development process, it began to swiftly alter while retaining its self-identity. The quick execution of modernization programs transforms institutions and social connections into a new social configuration, compressing modernity; as a result, non-systemic players emerge both inside the state and in the international arena. At the same time, none of these nations' development aims for a major shift in socio-cultural underpinnings.

The paper emphasizes that the distinctiveness of the non-Western political process is responsible for its uniqueness and originality of the Eastern (Asian) society as part of the non-Western world.

In the course of the study, it was determined that colonization had a great influence on the transformation processes in the countries of Southeast Asia. Colonial synthesis is the tight intertwining and interaction of the capitalist West's (the subject of synthesis) and the old feudal-tribal East's (the object of synthesis) foreign policy operations.

Carrying out the transition of economic and political institutions, certain Southeast Asian states chose this road later than the West, but were able to give their own, non-equivalent to Westernization, trajectory in order to retain their own civilizational and cultural identity.

It has been studied that one of the main features of political transformation in the states of Southeast Asia is its authoritarian nature. However, political authoritarianism not only relies on but also alters established political culture. In general, the strengthening of the state's engagement in the problem of modernisation was followed by the emergence of authoritarian regimes – “development authoritarianism” or “modernization authoritarianism”. Such regimes achieved (through both economic and administrative means) a considerable rise in the proportion of GDP invested, including at the cost of the

rich. They followed a program of technical upgrading, the formation of sectors of the economy that were fundamentally new for the country, established circumstances for the training of the workforce, and developed national systems of scientific and education research. In the meanwhile, “authoritarianism of development” was used and is being used not only by repression, by introducing “compulsion to progress”. It also depended on public agreement and unity to address concerns such as increased material well-being and more prospects for vertical social mobility.

The role and importance of the national leader, who is at the head of the state, is substantiated. Authoritarian modernization formed a power pyramid headed by a political favorite. He represents the political regime and guarantees the political transformations. Such a regime supports the growth of the middle class, promotes political liberalization and gradually erodes the foundations of its own existence. Moreover, it does not create insurmountable obstacles to democracy. The great impact on the economy, the revival of the population and the increase in the legitimacy of governments in many states of the region was due to the rigid nature of state power and certain traditions of uncritical perception of power (Singapore, Indonesia, Malaysia and Brunei).

The author emphasizes that many experts believe that Southeast Asia will gradually become a key player in global politics and the social economy in the 21st century. This is clearly seen in Singapore, where rapid modernization has raised the status of the country and secured its important positions in the economy and politics.

The scientific provisions, conclusions, practical proposals formulated in the dissertation can be applied in research work for further scientific understanding of the phenomenon of political transformation.

The main theoretical provisions and conclusions can complement the content of training courses and special courses on political modernization, political comparative studies, transitology, as well as certain aspects of the state's domestic policy.

Key words: political transformation, democratic backsliding, Southeast Asia, democracy, state, political regime, political institution, authoritarianism, political system,

power, corporatism, model of political transition, socio-economic challenges, political management.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Teslenko S. Political practices of transformation of East and Southeast Asia countries. Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. 2021. Випуск 67. С. 118-124.

2. Тесленко С.С. Концепція авторитарних інновацій у контексті теоретичного підходу до вивчення незахідних демократій. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. Збірник наукових праць. 2021. Випуск 35. С. 237-243.

3. Тесленко С.С. Порівняльний аналіз авторитарної модернізації в Індонезії та Південній Кореї. Ужгородський національний університет. Науковий журнал «Регіональні студії» Scientific Journal «Regional Studies». 2022. Випуск 31. С. 49-55.

4. Тесленко С.С., Ткач О.І. Авторитаризм і демократія в Південно-Східній Азії. Режимна динаміка в контексті «третьої хвилі» демократизації. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. 2022. Том 14 № 2. С. 67-75.

5. Тесленко С.С. Державний корпоративізм у Південно-Східній Азії: приклад Малайзії. Літопис Волині. 2023. Випуск 28. С. 305-310.

Статті у зарубіжних періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах:

6. Teslenko S. Political stability and economic development of the state. Example of Singapore. Baltic Journal of Legal and Social Sciences. 2021. 2021. No. 2. P.143-149.

Тези доповідей на наукових конференціях:

1. Teslenko S. Post-authoritarian modernization: explication of the concept using the examples of the Confucian civilization. Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden. February 23 – 26, 2021. – 498-500 с.

2. Teslenko S. Political modernization of East and Southeast Asia countries. Problems and tasks of modernity and approaches to their solution. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Tokyo, Japan. March 02 – 05, 2021 – 219-221 с.

3. Teslenko S. The political model of Singapore as an example of non-Western democracy. "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021", International Scientific Conference (2021 ; Kyiv). International Scientific Conference "The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021", April 21-22, 2021: [Abstracts] / Ed.board: A.Konverskyi [and other]. – Kyiv: Publishing center "Kyiv University", 2021. – 356-358р.

4. Teslenko S. Indonesian democracy in the new digital age. Міжнародна науково-практична конференція «Імідж і репутація. Сучасні тенденції і виклики.» – Київ, 23 вересня 2022. – 79-81 с.

5. Тесленко С. Ініціатива «Один пояс, один шлях» та країни Південно-Східної Азії. Інститут сходознавства імені А.Ю. Кримського НАН України «Китайська цивілізація: традиція та сучасність». Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції – Львів, 30 листопада 2022 року. – 147-149 с.

6. Тесленко С. Перспективи співпраці України та країн Південно-Східної Азії. II Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» – Одеса, 25-26 листопада 2022 року. – 172-174 с.

7. Teslenko S. Southeast Asia countries and concepts of development of the Indo-Pacific region . “The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2023”, International Scientific Conference (2023; Kyiv). International Scientific Conference “The Days of

Science of the Faculty of Philosophy – 2023”, May 11-12, 2023: [Abstracts] / Ed.board:
A.Konverskyi [and other]. – Kyiv: Publishing center "Kyiv University", 2023. – 572-575p.

ЗМІСТ

Вступ.....	12
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження політичної трансформації країн Південно-Східної Азії.....	19
Висновки до першого розділу	64
Розділ 2. Особливості формування політичних інститутів в країнах Південно-Східної Азії	67
Висновки до другого розділу	121
Розділ 3. Моделі трансформації політичних режимів в південно-східноазійському регіоні	125
Висновки до третього розділу	176
Висновки	180
Список використаних джерел.....	187

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії зумовлена їх політичним досвідом успішного розвитку у політичній та економічній сферах, якому сприяло динамічне формування політичних інститутів.

Регіон демонструє швидкі темпи економічного зростання та реалізації геостратегічної стратегії, що є прикладом не лише для сусідніх країн, а й для основних світових акторів. Для характеристики успіхів у розвитку окремих країн Південно-Східної Азії в науковий обіг введено терміни «азійські тигри першої хвилі» (Сінгапур) та «азійські тигри другої хвилі» (Індонезія, Таїланд, Філіппіни, Малайзія, В'єтнам).

Актуальність досліджуваної проблематики полягає також у тому, що соціально-економічні перетворення в Україні вимагають принципово нових відносин між владою та населенням, що базуються на ефективних та дієвих адміністративних структурах і з широкою участю організацій громадянського суспільства в управлінському процесі. Таким чином, стає необхідним наукове обґрунтування та розробка механізмів формування політичної довіри, які сприятимуть гармонізації взаємодії між державними інституціями та громадянами. Це пов'язано з формуванням політики регіональної безпеки та розвитком інституційних механізмів регіонального співробітництва і політичної стабільності. Досвід країн Південно-Східної Азії у розвитку власних моделей регіональної безпеки та регіонального співробітництва може слугувати прикладом успішного створення інституційних мереж регіонального співробітництва та швидкої модернізації економіки.

В умовах доби транскордонних криз (27-й Конгрес International Political Science Association, 2023) приклад трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії має практичну цінність для України в контексті утвердження політичної спроможності. Нові індустріальні країни, до яких відносяться Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, маючи на своїх територіях перманентні військові

конфлікти, продемонстрували здатність до політичної стійкості, а як наслідок – економічного зростання в нестабільних політичних умовах.

Аналіз проблем трансформації політичних режимів в країнах Південно-Східній Азії має загальне теоретичне та практичне значення для формування зовнішньої політики України, в тому числі для вироблення стратегічного курсу держави щодо розвитку економічних, політичних та культурних відносин із країнами Південно-Східної Азії. Результати політичної трансформації у вигляді значних економічних досягнень країн-членів АСЕАН (Асоціації держав Південно-Східної Азії) могли б привернути увагу українських науковців, дослідників, аналітиків та експертів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі політології філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в межах науково-дослідної теми кафедри «Удосконалення механізмів взаємодії в системі «влада-бізнес-громадянське суспільство» в умовах євроінтеграції» № 23БФ041-02.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є комплексний аналіз особливостей трансформації політичних режимів в країнах Південно-Східній Азії.

Досягнення мети вимагає розв'язання таких **завдань**:

– дослідити теоретичні й методологічні засади демократичного транзиту в регіоні Південно-Східної Азії;

– виокремити та проаналізувати особливості формування політичних інститутів в країнах Південно-Східної Азії;

– обґрунтувати внутрішні чинники змін політичних режимів у країнах Південно-Східної Азії;

– розкрити роль зовнішніх чинників в політичній трансформації південно-східноазійських країн;

– визначити основні моделі трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії.

Об'єктом дослідження є трансформація політичних режимів.

Предметом дослідження є особливості трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії.

Методи дослідження. У дослідженні використано низку методів, а саме структурно-функціональний, системний, компаративний. В рамках аналізу та узагальнення інформації було використано методи, за допомогою яких вдалося зрозуміти специфіку нинішнього стану політики та перспективи її подальшого розвитку. *Прогностичний метод* дозволив відповідним чином передбачити подальший процес політичної трансформації країн Південно-Східної Азії, враховуючи реалії політичного процесу. *Структурно-функціональний метод* дозволив проаналізувати тенденції демократичної трансформації та специфіки механізмів і засобів їх практичної реалізації. *Порівняльний метод* дав змогу прослідкувати еволюцію політичних змін у країнах регіону, виокремити спільне і особливе в історичній ретроспективі.

Для дослідження втілення зовнішньополітичних стратегій основних світових акторів щодо країн регіону було обрано *компаративно-ціннісний аналіз*, який надав можливість на основі емпіричних розвідок зробити важливі теоретичні висновки і узагальнення. Не менш важливим є використання в рамках цього дослідження *системного методу*, який дозволив передбачити перспективи політичної трансформації як складного, організованого, саморегульованого механізму. Застосування *міждисциплінарного підходу* надало можливість використати принципи комплексності, системності та історизму. Це допомогло проаналізувати досліджувані політичні інститути та процеси глибоко та всебічно. *Емпіричний метод* виступив наскрізним у роботі, адже він дозволив залучити до дослідження широкий пласт нормативно-правових документів країн Південно-Східної Азії, дані наукових досліджень, матеріали міжнародних науково-практичних конференцій, що є особливо важливим в умовах недостатньої теоретичної розробки обраної теми дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному політологічному дослідженні особливостей трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії.

Отримані результати дисертаційного дослідження дозволяють обґрунтувати наступні положення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист:

уперше:

– проаналізовано концептуальні підходи, які розкривають суть трансформації політичних режимів в країнах Південно-Східної Азії, і виявлено, що для них характерним є: авторитарні інновації, ієрархічний корпоративізм, азійський девелопменталізм, авторитарний капіталізм, демократія азійського стилю, витончений (sophisticated) авторитаризм, консервативна модернізація, електоральний авторитаризм;

– з'ясовано, що трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії пов'язані з домінуючими економічними, демографічними, історичними і соціокультурними чинниками, зокрема для Камбоджі і Таїланду – це проблема релігійної ідентичності, для Індонезії – перенаселення, для В'єтнаму – нерівність в розподілі доходів, для Філіппін – жорстка політична поляризація, для М'янми і Таїланду – політична нестабільність, що впливає на демократичний тренд країн регіону, який набуває певної невизначеності, з різними варіантами траєкторій і моделей розвитку: псевдодемократія з перехідним періодом (Індонезія), стабільна напівдемократія (Сінгапур), напівдемократія з точками напруги (Малайзія), неконсолідована демократія (Таїланд), стабільна, але дефектна демократія (Філіппіни), надкерована демократія (М'янма).

уточнено:

– положення, що в країнах Південно-Східної Азії склалася елітарна модель демократії, для якої характерні: добровільна передача еліті права керувати політичним процесом; ірраціональна некомпетентність; нестійкість політичних симпатій населення, що обмежує його політичну участь лише виборами; створення політичних інститутів у відповідності до цілей розвитку, що визначає політична

еліта; ідеалізація влади в умовах високого рівня політичної інфантильності населення, що посилює авторитарні тенденції.

– критичну особливість та необхідність незворотності процесів демократизації. Успішність соціально-економічного розвитку в межах автократичного формату політичного управління, а також специфічний азійський менталітет ставить під питання потенційну можливість реалізації в Південно-Східній Азії проекту ліберальної демократії. Відсутність у політиків умінь, навичок, волі до стійкої політичної самоорганізації, стійких демократичних традицій призводить до зневаги до інструментальних аспектів демократії та унеможливорює незворотність політичної модернізації;

набуло подальшого розвитку:

– дослідження проблеми автократизації. Прослідковано, що зміщення у бік авторитаризму, подібне теперішньому, спостерігалось 50 років тому – у 1973 році, коли США завершили участь у війні у В'єтнамі, а в Чилі відбувся військовий переворот. При цьому більшість країн, що проходять через процес автократизації (Індія, КНР), є впливовими регіональними державами, які здійснюють значний негативний вплив на ситуацію з демократією в інших країнах свого регіону. Узагальнено, що глобальний регрес демократії у світі значною мірою пов'язаний у тому числі зі зміщенням балансу економічної сили між автократіями та демократіями. Зростаюча кількість автократій охоплює близько 46% світового ВВП, тоді як і 1992 року, у кульмінаційний момент попередньої хвилі демократизації, ця частка не перевищувала 25%. Ключову роль у цьому зсуві відіграло зростання економіки Китаю. Проте швидко зростає економічний вплив інших закритих автократій (В'єтнам, Катар) і електоральних авторитаризмів (Ангола, Єгипет, Малайзія). Нарешті, такі економічно великі країни, як Індія та Туреччина, перейшли з розряду електоральних демократій в розряд електоральних автократій.

– дослідження феномену демократичного відкату. Зниження рівня довіри громадян до інститутів демократії, конкуренція ЗМІ та нових неконтрольованих центрів прийняття рішень, які конкурують з демократично легітимізованими

інститутами, ріст очікувань стосовно регулюючої можливості політики за умови мінімізації відповідальності призводять до атомізації суспільства, наслідком чого є формування «демократії меншості» та процес демократичного відкату.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання висновків дисертаційного дослідження як конкретних рекомендацій у розбудові демократії в Україні. Результати дисертаційного дослідження створюють основу для подальшого дослідження ідей та їх імплементацію у практичній діяльності в процесі державотворення.

Використання досвіду інтенсифікації трансформаційних процесів в рамках модернізаційного авторитаризму, що мав місце у країнах Південно-Східної Азії, складає інтерес як для експертів, так і для акторів, які приймають участь у виробленні державної політики.

Результати дослідження можуть бути використані фахівцями та державними організаціями, які розробляють національні моделі суспільно-політичного розвитку та адміністративно-управлінські моделі.

Також результати дисертації можуть бути використані при розробці навчальних курсів та спецкурсів з політичної модернізації, порівняльної політології, досліджень політичного транзиту, окремих аспектів внутрішньої політики.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї дисертації були оприлюднені під час науково-практичних конференцій, круглих столів, зокрема: «Abstracts of VII International Scientific and Practical Conference» (Stockholm, Sweden, 2021); «The Days of Science of the Faculty of Philosophy» (Київ, 2021); Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan 2021); «Імідж і репутація. Сучасні тенденції і виклики» (Київ, 2022); «Китайська цивілізація: традиція та сучасність» (Львів, 2022); «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» (Одеса, 2022); «Дні науки філософського факультету – 2023» (Київ, 2023).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у 6 наукових публікаціях, зокрема, у п'ятьох статтях, опублікованих у фахових

виданнях України, та одній статті, опублікованій у науковому періодичному виданні інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію, які включені до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus та семи тезах виступів на наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з яких основного тексту – 186 сторінок. Список використаних джерел нараховує 300 найменувань на 26 сторінках.

Особистий внесок здобувача. Наведені результати досліджень отримано автором самостійно і відображають авторський підхід до теоретико-методологічних визначень та узагальнень положень щодо концептуалізації досвіду формування моделей трансформації політичних режимів в регіоні.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження політичної трансформації країн Південно-Східної Азії

Для дослідження процесів у політичній сфері українські та зарубіжні дослідники використовують терміни «транзит», «перехід», «трансформація», «модернізація», «перетворення», «революція», «реформа», які відображають неоднозначність, складність та багатоваріантність політичного розвитку. Для дослідження політичної трансформації Південно-Східної Азії особливий інтерес становлять терміни «модернізація» та «трансформація», тому приділимо їм особливу увагу.

Трансформація є перетворенням відповідно до правил перебудови. Термін «трансформація» слід розуміти як зміни взагалі (котрі можуть бути не тільки прогресивними), а термін «модернізація» – як безпосередньо прогресивні зміни в різних сферах життя суспільства, один із змістовних аспектів теорії індустріалізації та інформаційного суспільства. За М. Михальченко, трансформація, розвиток, зміна можуть бути орієнтовані на зміни реалій, на розроблення та реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій.

Модернізація (від франц. *moderniser* – оновлення) – «осучаснення», «вдосконалення», сукупність економічних, соціальних, політичних, культурних змін, які відбуваються у суспільстві у зв'язку з процесом індустріалізації, засвоєнням науково-технічних досягнень, перехід від традиційного до модерного суспільства [18, с. 39]. Модернізацію слід розуміти як частину більш широкого процесу трансформації.

Усвідомлення неспроможності політичних інститутів призвело до створення і реалізації потенційних моделей державного (суспільного) устрою (Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, М. Фуко). Наприклад, Е. Дюркгейм [107, с. 39, 60, 108] під модернізацією розумів солідарну спільність соціуму; Т. Парсонс [227, с. 53] розумів модернізацію як нормативну систему; М. Фуко [123, с. 97] вважав, що модернізація – це система влади.

Відставання розвитку політичної сфери від соціальної загрожувало

нестабільністю, оскільки авторитарні регулятори функціонування суспільства не відповідали існуючим структурам. За таких умов в цілях самозбереження правлячі режими йшли шляхом політичної модернізації.

Дослідники трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії ставили за мету з'ясування можливостей вирішення суперечностей, які з'являлися в результаті функціонування політичних інститутів як факторів демократизації. Внаслідок здобуття державами регіону незалежності, науковці розглядають низку проблем: причини виникнення, функції, задачі, моделі та результати функціонування політичних інститутів.

Аналітичні праці дослідників свідчать, що систематизована та завершена теорія трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії відсутня. Наслідки впливу інститутів на процеси демократизації та де демократизації (процес, повністю протилежний демократизації) має бути встановлено. Інтегрований підхід, який враховує важливість нових підходів та нових концепцій, є основою для валідності та верифікації дослідження.

Аналізуючи історіографію проблеми, слід зазначити, що трансформація режимів Південно-Східної Азії практично не досліджена в українській політичній науці. В той же час, аналіз джерельної бази демонструє, що вона є широкою та різноманітною. Вивчення питань трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії як у зарубіжній, так і в українській історіографії слід диференціювати на основі конкретних критеріїв класифікації.

На думку дисертанта, відповідно до змісту конкретних аспектів, які лягли в основу аналізу наукового дослідження, можемо виокремити такі групи джерел.

Першу групу представляють офіційні нормативно-правові акти. До таких можна віднести Конституцію Федерації Малайзія, Конституцію Республіки Індонезія, Конституцію Республіки Сінгапур, Декларацію АСЕАН

Другу групу представляють праці зарубіжних дослідників. Політичний транзит в регіоні через поляризацію досліджував Томас Карозерс – старший науковий співробітник і співдиректор програми Карнегі «Демократія, конфлікти і

управління», провідний авторитет в галузі міжнародної підтримки демократії, прав людини, верховенства закону і громадянського суспільства.

Трансформацію в регіоні досліджував і Вільям Кейс, професор порівняльної політології Міського університету Гонконгу та професор факультету соціальних наук Ноттінгемського Університету у Малайзії, дослідження якого були зосереджені на демократичних змінах, тривалості авторитарного режиму, а також на походженні та стійкості гібридних політичних режимів у Південно-Східній Азії.

Третя група – роботи українських науковців, в яких відображається феномен політичної трансформації, наприклад, в працях О. Бабкіної, В. Бебика, В. Бурдяк, В. Горбатенка, А. Колодій, М. Головатого, Г. Зеленько, О. Ткача, М. Михальченка, О. Голобуцького, Ф. Рудича, О. Корнієвського, І. Кресіної, Л. Кочубей, М. Обушного, О. Новакової, Н. Паніної, Ю. Шемшученка, В. Цвиха, М. Примуша, Ю. Шведа, В. Яблонського.

В Україні серед дослідників, які вивчали особливості розвитку країн Південно-Східної Азії, слід зазначити таких учених: Л. М. Герасіна, Ю. В. Макуха, Н. М. Грущинська, Н. Д. Городня, С. О. Шергін.

Політичну трансформацію в регіоні в межах Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) досліджено в працях О. В. Коломійця, наприклад «Концепція «співтовариства безпеки» АСЕАН як геополітична модель національної безпеки» [11, с. 213]. Проаналізовано територіально-прикордонні суперечки всередині АСЕАН (Малайзія – Сінгапур, Малайзія – Філіппіни, Малайзія – Індонезія), здійснено класифікації моделі національної безпеки та організацію міжпарламентської діяльності.

Комарницький М. М. досліджував політичну трансформацію в регіоні в контексті міжнародних організацій у працях «Україна та Південно-Східна Азія: перспективи співпраці в ХХІ сторіччі», «Розвиток регіональних відносин у Південно-Східній Азії у світлі нових теоретичних концепцій» [12, с. 148].

Шергін С. О. в праці «Азійсько-тихоокеанський регіоналізм у сучасних міжнародних реаліях. Історичний розвиток глобальної периферії як чинник

трансформації сучасної світової системи» дослідив проблеми міжнародного політичного процесу в контексті глобальних і регіональних трансформацій, концептуально-політологічні засади глобалістики, дипломатії з окремим напрямом дослідження Південно-Східної Азії [35, с. 120].

Четверту групу складають дисертаційні дослідження з проблем досвіду політичної трансформації в регіоні, наприклад дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук М.М. Комарницького на тему: «Інституційні механізми забезпечення політичної стабільності в Південно-Східній Азії» [14, с. 109].

Окремі аспекти політичної трансформації в Південно-Східній Азії проаналізовані в працях Т.М. Ляшенко, І.Ю. Холода, В.М. Дем'яненко, М.М. Розумного, Д. Мільчарека, В.О. Кіктенка.

До п'ятої групи джерел можна віднести праці українських соціологів, в яких здійснено аналіз результатів соціологічного та політологічного моніторингу політичної трансформації, наприклад, в роботах А.Г. Буравкова, О.О. Грушко, О.А. Борділовської, Л.В. Матвєєвої, О.С. Мавріної, І.В. Отроценко.

Шоста група – матеріали семінарів, конференцій, зустрічей експертів.

Сьому групу складають електронні документи, розміщені на офіційних сайтах та в інтернет-джерелах, про досвід політичних змін у країнах регіону. До таких можна віднести ресурси, що належать центральним органам виконавчої влади, Інституту досліджень Південно-Східної Азії, проекту V-Dem та інші.

Восьма група – журнали Інституту досліджень Південно-Східної Азії (Institute of South-East Asian Studies): Contemporary Southeast Asia (Сучасна Південно-Східна Азія), Journal of Southeast Asian Economies (Журнал економік країн Південно-Східної Азії), ASEAN Economic Bulletin (Економічний бюлетень АСЕАН), Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia (Sojourn: Журнал соціальних проблем Південно-Східної Азії), Southeast Asian Affairs (Справи Південно-Східної Азії).

Теоретико-методологічні основи дослідження ґрунтуються на концептуальних засадах.

Політична трансформація – історичний процес змін, що постає як єдність декількох складових: трансформація політичної системи; трансформація політичної людини (особа, еліта, колектив, організація тощо); трансформація політичної культури суспільства і особи (ідеї, норми, рівень політичних відносин); самокорегований, саморегульований процес, вільний від більш жорсткої концептуальної скерованості, характерної для проектів політичної модернізації [18, с. 15].

Транзитологія – сукупність теорій перехідного періоду, яка дає можливість здійснювати системний аналіз детермінант і факторів модернізацій постсоціалістичних країн, галузь знання, що вивчає перехідні відносини на основі виключення ціннісних і цільових критеріїв цих трансформацій. Транзит має виміри: демократизація; маркетизація, ринок; розвиток державності. Це концепція потрібного переходу.

Критерії політичної трансформації – структурна диференціація, ефективність законодавчих зборів, виконавчих органів; можливості адаптації політичної системи. В рамках концепції акцент було зроблено на дослідженні нових критеріїв.

Відмінності політичної трансформації від модернізації – поняття «системна модернізація» означає розв'язання суспільних, політичних та фундаментальних суперечностей і проблем певної системи шляхом її виходу за внутрішні межі власної соціальної організації. Це у свою чергу передбачає кардинальну зміну векторів її руху, способів мислення та дії її суб'єктів. Хоча часто ототожнюють поняття з політичною трансформацією. «Трансформація» є сучаснішим терміном, ніж «модернізація», оскільки він «визначає такий стан суспільства, коли відбуваються і позитивні, і негативні процеси». Спорідненість модернізації та системної трансформації полягає насамперед у наближеності їхньої методології.

Політичний розвиток – перехід від одного політичного етапу до іншого, якісно досконалішого. Модернізацію розуміють як імплементація тих відносин та інститутів, що властиві демократичним режимам. Однак подібне трактування розходиться з історичним досвідом політичного розвитку ХХ ст. Модернізація є

засобом для встановлення демократичних режимів. Деякі прихильники модернізаційних теорій визначають демократію як тимчасову характеристику політичної системи. Постсучасні режими набагато складніші, ніж класичні демократичні, а значить і модернізацію не можна зводити до демократизації. Політична практика має різні моделі переходу від авторитаризму до демократії: лінійна, циклічна, діалектична. Але частина країн здійснює «транзитний» варіант демократизації, за якого у процесі переходу від авторитаризму до демократії існує декілька можливих напрямків її втілення.

Інституціоналізація політичної структури в регіоні – це вдосконалення традиційних інститутів, які в процесі модернізації суттєво змінюють свої функції та характер діяльності або взагалі реформуються у нові, сучасні соціально-економічні інститути. Це має велике значення, оскільки саме таким чином відбувається процес їх адаптації та усвідомлення ними суспільно-політичних проблем, які перебувають у постійній зміні, а тому реагування їх на ці проблеми повинне бути адекватним. Рівень інституціоналізації визначається якісними показниками: здатністю вдосконалених структур до адаптації за нових умов, ступнем їхньої складності, рівнем автономності щодо соціальних груп або інших інститутів взаємною узгодженістю суспільно-політичної діяльності.

Інститути політичні – складова частина політичної системи держави, формальні та неформальні правила, практики та закономірності як на національному, так і на міжнародному рівні, які визначають та обмежують політичний вибір та діяльність. Виокремлюють інститут держави, інститут парламентаризму, інститут глави держави, інститут державної служби, інститут судової влади тощо.

Модель політична – відтворення політичної системи або її фрагмента у формі, відмінній від оригіналу. Модель – теоретичне уявлення емпіричних даних, що акцентує на найбільш значимих взаємозв'язках і взаємодіях і тим самим сприяє розумінню проблеми. Через модель нам стає відома форма суспільства, характерна для нього в даний відрізок часу. Це форма єдності, у якій втілені характерні для даного відрізка часу, типу взаємодії суб'єктів особливості.

Демократизація – перехід на шлях ліберально-демократичних реформ, що виявляється, зокрема, у наданні громадянам основних свобод, можливості мати політичний вибір, а також у розширенні громадської участі.

Демократичний режим – політичний режим, за якого реально забезпечується здійснення широкого кола громадянських прав і свобод, які мають реальні можливості впливати на формування та діяльність державних органів.

Механізми політичної трансформації – поділ влади; виборчий механізм зміни влади, механізм парламентської відповідальності уряду, механізм реалізації міжнародно-правових норм у системі національних відносин; механізм прийняття рішень, механізм соціального партнерства між бізнесом і громадянським суспільством. Підмеханізми політичної трансформації: організаційний, комунікаційний, контролюючий, інформаційний.

Концептуалізація політичної трансформації визначає випадки «відхилення» політичної системи від заданого еталона демократії.

Здійснюючи трансформацію політичних і економічних інститутів, країни регіону розпочали шлях пізніше, ніж Захід, але зуміли винайти власний шлях, не рівнозначний вестернізації, і зберегти культурно-цивілізаційну своєрідність.

Дослідницьке питання дисертаційного дослідження полягає в тому, аби визначити, які моделі політичної трансформації можна виокремити у Південно-Східній Азії, яким чином результати демократизації впливають на підтримку перехідного режиму. Крім того, застосовуючи лонгітюдний (метод досліджень, коли учасників досліджують протягом певного часу) та міжнаціональний підхід, дане дослідження має на меті ідентифікувати та пояснити загальні закономірності в регіоні щодо зв'язку на макрорівні між підтримкою перехідного режиму та ефективністю режиму, а також те, в якій мірі контекстуальні впливи мають значення для підтримки режиму.

Дослідження обмежується лише країнами регіону, об'єднаними спільною політичною спадщиною, колоніальним минулим, економічним розвитком, подібним рівнем економічного розвитку. Це Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд, В'єтнам,

Камбоджа, Лаос, М'янма, Сінгапур, Філіппіни та Східний Тимор. Мета емпіричного дослідження полягає в тому, щоб оцінити, як фактори контекстуального рівня, що змінюються в часі, впливають на тенденції підтримки режиму на макрорівні на двох аналітичних рівнях: усередині країни та між країнами протягом конкретного часу. Таким чином, оскільки модель має справу з основними двома рівнями аналізу, часом і країнами, необхідний багаторівневий метод дослідження [59, с. 68].

Згідно з Малкольмом Фейрбразером [117, с. 123], використання багаторівневої моделі дозволяє проводити поздовжній і поперечний аналіз, оскільки «вона забезпечує пряме дослідження соціальних змін, не припускаючи, що лонгітюдний зв'язок є таким самим, як і поперечний». Крім того, багаторівнева модель вважається придатною «для аналізу складних структурних даних, де одиниці згруповані, а очікуване значення даної одиниці для залежної змінної залежить від групи (або груп), до якої вона належить» [117, с. 130]. Таким чином, у цьому дослідженні використовується лінійна змішана модель (linearmixedmodels авав – LMM), яка є статистичною моделлю і дає можливість включати багаторівневі ієрархії в аналіз. Використання лінійної змішаної моделі (LMM) дає можливість додавати коваріати на контекстному рівні, які можуть відрізнятися між країнами. Крім того, LMM вважається особливо придатною для аналізу корельованих результатів, які є безперервними.

З огляду на те, що лінійна змішана модель також є гнучкою регресійною моделлю, вона стає особливо корисною для аналізу сукупного набору даних на рівні країни [225, с. 370]. Таким чином, цей метод придатний і можливий для використання перехресних і лонгітюдних наборів даних, які складають агреговані дані на рівні країни, але все ж слід зазначити, що це статистичний метод, який досі використовувався переважно для поєднання даних індивідуального рівня з контекстним.

Залежною змінною, яка використовується в моделі, є агрегований рівень трансформації та підтримки режиму за конкретний рік у країні. Щоб розрізнити

різні типи підтримки режиму, включено два показники підтримки режиму: довіра до уряду та задоволення тим, як демократія працює в країні (задоволення демократією).

Політична довіра походить від оцінки об'єкта суб'єктом [144, с. 743]. Серед вчених існує припущення, що довіра має вирішальне значення для легітимізації влади режимів, оскільки передбачається, що політична довіра пов'язує пересічних громадян із політичними інститутами, створеними для їхнього представництва, тим самим підвищуючи легітимність, стабільність і ефективність цих політичних сил та інститутів. Інакше кажучи, наявність політичної довіри вказує на те, «що громадяни відчують, що їхні власні інтереси будуть захищені, навіть якщо управлінські структури будуть піддаватися надто малому нагляду або перевірці» [109, с. 442].

Відповідно, політична довіра розглядається як базове оціночне ставлення до роботи політичних інститутів і широко використовується в дослідженнях як прояв ставлення до підтримки режиму [216, с. 52]. Очікується, що в нових демократіях політична довіра буде ще важливішою для політичної стабільності, оскільки такі країни зазвичай наслідують певний дефіцит довіри від своїх колишніх режимів [186, с. 98]. Таким чином, агрегований рівень довіри до уряду широко використовується в дослідженнях на макрорівні для вимірювання підтримки режиму [172, с. 805].

Основною незалежною змінною, яка представляє інтерес для цілей дисертації, є рівні демократичних показників країни за рік. Проте загальновизнаним є припущення, що виміряти демократію нелегко. Основа всіх порівняльних вимірювань демократичних показників зосереджена на розрізненні високоякісних демократій від низькоякісних [102, с. 25]. Хоча, внутрішні процеси відступу від демократії можуть відбуватися в різних формах і не завжди легко спостерігатися. За словами Л. Даймонда та Л. Морліно, «хороша демократія» принаймні включає стабільні політичні інститути, політичну рівність і вільні вибори, але, як вони далі зазначали, «немає об'єктивного способу вивести єдину структуру демократичної якості, правильну і вірну для всіх суспільств» [90, с. 125].

Отже, жодне єдине вимірювання ефективності демократії не в змозі врахувати всі істотні елементи того, що становить демократію високої чи низької якості, оскільки

проци демократичного відступу відбуваються одночасно. Таким чином, необхідно включити низку вимірювань для врахування різних типів демократичних показників, щоб визначити ширші закономірності.

Базуючись на оцінках країн-експертів, набір даних «Різновиди демократії» (The Varieties of Democracy – V-Dem) розрізняє низку принципів демократії високого рівня, а також низку різних індексів демократії, що вимірюють, визначаючи, наскільки конкретний ідеал, пов'язаний з демократією, відповідає дійсності. Усі ці індекси відображаються на безперервній шкалі від 0 до 1, причому більше значення вказує на вищий рівень якості демократії. Набір даних V-Dem зараз широко використовується вченими для подібних цілей [193, с. 9-37]. Щоб врахувати різні аспекти демократичної ефективності, у цьому дослідженні використовуються два показники демократичної ефективності, взяті з V-Dem.

Інший показник – показник Індексу ліберальної демократії від V-Dem (V-Dem's Liberal Democracy Index) – вимірює якість демократії, використовуючи обмеження, накладені на уряд, такі як якість верховенство права, незалежність судової системи та ефективність інституційних противаг і стримувань. Цей індекс головним чином відображає іншу перспективу демократичної ефективності, пов'язану з більш ліберальною формою демократії. У щорічних звітах LDI країни класифікуються за чотирма типами режимів на основі їх балів у ліберально-демократичному індексі: ліберальна демократія, електоральна демократія, електоральна автократія та закрита автократія.

Усі країни Південно-Східної Азії, крім Індонезії, яка класифікується як виборна демократія, входять до нижніх 50% індексу ліберальної демократії V-Dem. У 2021 році Таїланд, Камбоджа та Філіппіни пройшли процес автократизації, Малайзія – деякої демократизації, тоді як інші не зазнали істотних змін, за винятком М'янми, в якій стався кривавий державний переворот. [279, с. 6-7]

Індекс FreedomHouse, який вимірює ступінь громадянських свобод і політичних прав у різних країнах, також включено до моделі як тест надійності. Згідно звіту Фрідом Хаус за 2021-й рік «Свобода у мережі 2021. Глобальне прагнення

контролювати великі технології», країни регіону отримали наступні показники: Філіппіни – 65, Малайзія – 58, Сінгапур – 54, Індонезія – 48, Камбоджа – 43 (частково вільні), Таїланд – 36, В'єтнам – 22, М'янма – 17 (не вільні). [125, с. 1-20].

Щоб контролювати найвідоміші предиктори (прогностичні параметри) підтримки режиму на рівні країни, у модель додатково включено дві категорії, пов'язані з економічною та інституційною діяльністю країн. Очікується, що вищий рівень безробіття буде спричинювати зниження рівня підтримки режиму.

Змінна ВВП на душу населення також включена в модель як індикатор соціально-економічного розвитку в регіоні. Зокрема, Індонезія, Малайзія, Філіппіни і Таїланд змогли перейти в категорію нових індустриальних країн [195, с. 85].

Враховуючи інституційну ефективність та інституційну якість, модель додатково враховує відмінності на рівні країни щодо корупції та нерівності доходів. Для цього в дослідження включено дані, отримані з Індексу сприйняття корупції (Corruption perceptions index – CPI), наданого TransparencyInternational.

Індекс класифікує країни з точки зору поширеності корупції з оцінками, отриманими на основі експертних думок і опитувань громадської думки. Слід відмітити, що цей індекс широко критикували. Проте, якщо обмежуватися контекстом регіону, то його можна вважати дійсним вимірюванням корупції на рівні країни.

За даними 2022-го року, цей індекс мав наступні показники в регіоні (100 – корупція відсутня): Сінгапур – 83, Малайзія – 47, В'єтнам – 42, Таїланд – 36, Індонезія – 34, Філіппіни – 33, Лаос – 31, Камбоджа – 24, М'янма – 23 [95].

Рівні економічної нерівності в країнах вимірюються за допомогою індексу Джині, який широко використовується для вимірювання та порівняння рівнів нерівності доходів у країнах. За даними 2018-го року, країни Південно-Східної Азії мали наступні показники індексу Джині (0 – досконала рівність, 100 – досконала нерівність): Філіппіни – 42.3, Малайзія – 41.2, Лаос – 38.8, Індонезія – 38.4, Таїланд – 36.4, В'єтнам – 35.7 [136].

Аналіз режимних переходів в період з 2012 р. до 2022 р. свідчить, що підтримка режиму в регіоні, здається, досягла піку у 2019 р. з точки зору довіри до уряду та з точки зору задоволення демократією. Середній рівень довіри до уряду зріс більш ніж на десять процентних пунктів, тоді як середній рівень задоволеності демократією зріс більш ніж на 24 відсоткові пункти в усьому регіоні. У цей період особливо виділяється Сінгапур. Рівень задоволеності демократією тут зріс на 36,5 відсоткових пунктів, а довіра до уряду зросла на 33,5 відсоткових пунктів. Рівень задоволеності демократією зріс на 16,3 відсоткових пунктів в Індонезії та на 23,9 відсоткових пунктів на Філіппінах [122, с. 157].

Іншим важливим показником режимного переходу є Коефіцієнт кореляції Пірсона, який фіксує ступінь залежності двох величин, наприклад залежності політичної стабільності та політичної участі/активності. Згідно з даними Світового банку, тенденція до поведінкової політичної активності розпочалась на початку 2000-х, досягнувши високих показників. З 2008 р. почала спадати, а з 2013 р. – знову стрімко рости. Це може свідчити одночасно про два аспекти діяльній активності громадського сектору як публічного актора, що діє за траєкторією знизу – вгору. Перший аспект свідчить про позитивні прояви становлення громадянського суспільства, що формується в громадянській самосвідомості, і прагнення через форми участі захищати свої інтереси. З іншого боку, високий ступінь активності сигналізує про проблеми в політичній системі, порушення ефектів зворотного зв'язку, незадоволеність громадянського суспільства виражаються в протестній активності.

Крім того, для створення прогностичних моделей було використано дані стосовно регіону і застосовано метод виявлення залежностей і кореляції. Також був виявлений високий ступінь кореляції між показниками ефективності публічної політики та якістю інститутів. Цей метод дозволяє стежити, наскільки пов'язані певні політичні процеси в країні, прогнозувати зміни та обирати політику прийняття рішень для отримання бажаних результатів або змін.

Представлені результати свідчать про те, що ефективність режиму чітко передбачає підтримку режиму. Проте не всі типи дії режиму впливають на підтримку режиму, оскільки тип ефективності режиму, який має значення, не має ідентичного значення для двох видів підтримки режиму. Таким чином, що ці два вимірювання підтримки режиму не вимірюють одне й те саме і не однаково впливають на ефективність режиму в регіоні. Крім того, економічні та інституційні показники ефективності виявилися значущими з точки зору статистики детермінантами для відмінностей у підтримці режиму всередині та між країнами. Якщо говорити про статистичні ефекти, то ефекти всередині країни були сильнішими щодо задоволеності демократією, ніж щодо довіри до уряду. Розбіжності, пояснені всередині країни, також були вищими.

Отримані дані свідчать про те, що вищий рівень демократичної ефективності передбачає вищі рівні підтримки режиму всередині країн [89, с. 79-85]. З іншого боку, зниження рівня демократичної ефективності пов'язувалося з підвищенням рівня підтримки режиму з часом. Визначаючи кореляцію між демократичною ефективністю та підтримкою режиму в окремих країнах, зв'язок стає ще більш явним. Так, наприклад, кореляції в Сінгапурі та на Філіппінах є статистично значущими для обох типів підтримки режиму. Оскільки очікується, що краща демократична ефективність сприятиме вищому рівню підтримки демократії як системи правління серед демократій, ці результати свідчать про те, що натомість існує зворотне співвідношення щодо підтримки режиму в регіоні. [195, с. 81-90]

Таким чином, регіон Південно-Східної Азії перебуває у ситуації, яку дослідники називають авторитарною рівновагою, що «забезпечує сприятливе середовище для автократів». Дотримуючись вказівок теорії системної підтримки [109, с. 446-455], тривалі періоди високого рівня специфічної підтримки повинні трансформуватися в більш дифузну підтримку системи управління, незалежно від того, чи є система ліберальною, неліберальною чи авторитарною.

Допоки відбувається підвищення рівня життя, громадськість може погодитися на поступовий демонтаж ліберальної демократії на користь, наприклад, неліберального

типу демократії. Принаймні на короткий термін. Однак громадськості стане дедалі важче змінити курс, коли неліберальна демократія буде міцно встановлена в національному середовищі. З огляду на те, що високий рівень підтримки режиму залишається вирішальним для виживання демократій та недемократичних держав [90, с. 120], зв'язок між підтримкою режиму та вимірюванням демократії в регіоні не дає комфорту лібералам.

Незважаючи на те, що триваюча популістська та антиліберальна хвиля здійснила вплив на більшість режимів, наслідки для конкретних країн відрізняються. Неможливо «бути впевненим, що демократія, незалежно від того, наскільки довго існує, є консолідованою» [90, с. 123]. Громадська підтримка демократії також може знижуватися в стабільних демократіях, що узгоджується з аргументом Ліпсета про те, що «навіть у легітимних системах тривале або неодноразове зниження ефективності демократії ставить під загрозу стабільність» [187, с. 14]. Таким чином, висновок, зроблений у цьому дослідженні, полягає в тому, що зростаючий рівень підтримки режиму в поєднанні з демократичним відступом у все більшій кількості країн у регіоні може навіть почати становити головну проблему для майбутнього демократії в регіоні.

Доведено, що економічні зриви призводять до демократичних спадів [64, с. 410-415], і в цьому сенсі наслідки глобальної рецесії могли просто прискорити неминучий процес. Можемо стверджувати, що регіон переживає зворотню хвилю демократизації [103, с. 148-155].

Громадськість у країнах регіону принаймні не турбує відкат демократії, а може навіть вітати його, доки інші типи суспільних елементів еволюціонують.

За даними Індексу ліберальної демократії (LDI), рівень демократії в регіоні досяг піку між 2012 і 2019 роками, коли сім країн (Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Філіппіни, Таїланд, В'єтнам, Східний Тимор) досягли статусу демократій різного типу.

Громадськість готова продовжувати підтримувати режим навіть після того, як він вступає в перехідний період до менш ліберальної форми. Незважаючи на це, рух до

недемократичної форми правління, здається, не порушує угоду з точки зору підтримки режиму, принаймні до тих пір, поки інші елементи режиму покращуються. Досягнення статусу режиму консолідованої ліберальної демократії, таким чином, не є гарантією збереження ліберальної форми демократичного правління.

Методологію політичної модернізації в контексті трансформації визначають як процес переходу суспільства від традиційної політичної системи до сучасної – індустріальної чи постіндустріальної. Методологічною основою теорії модернізації стали соціологічні концепції О. Конта, Г. Спенсера, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Ф. Теніса та їх підходи до проблем суспільного розвитку. Спочатку більшість західних учених розглядали модернізацію як вестернізацію, просте механічне запозичення досвіду країн Заходу та його інститутів, не враховуючи чинника соціокультурної самобутності конкретної країни.

При здійсненні перетворень у державі вчені пропонували різну послідовність здійснюваних реформ. К. Гриффін пропонував розпочинати здійснення реформ із сільського господарства, А. Екстайн – з індустріалізації, С. Ейзенштадт – з розвитку інститутів, що враховують соціальні зміни. Б. Шрамм головну роль у цих процесах відводив політичним комунікаціям, які транслювали спільні цінності.

Значну роль у розробці концепцій політичної модернізації відіграють такі вчені як Г. Алмонд, Л. Біндер, І. Валлерстайн, С. Верба, Р. Даль, Д. Коуелман, А. Мартінеллі, Л. Пай, Т. Парсонс, Ю. Хабермас, С. Хантінгтон.

Шляхи модернізації пропонувалися з представниками як консервативного, так і ліберального спрямування. Політологи консервативного спрямування (С. Хантінгтон, Х. Лінц) у період модернізації небезпеку завбачають у тому, що зростання політичної участі може обігнати існуючий реальний рівень підготовленості мас до такої участі. Вони бачать небезпеку для модернізації в політичній нестабільності, пропонуючи для початку створити міцні політичні інститути. У той самий час вчені не заперечують демократичні цінності і мають схожі погляди з представниками ліберального напрямку на цілі політичної

модернізації. Представники консервативного напрямку акцентують увагу на наведенні політичного порядку за допомогою централізованих інститутів. Вони пропонують низку альтернативних варіантів модернізації.

Г. Алмонд, Р. Даль, Л. Пай як політологи ліберального напрямку вважають, що для політичної модернізації необхідно рекрутувати населення до діяльності інститутів представницької демократії, створюючи умови для вільної конкуренції політичних еліт.

Р. Даль у руслі ліберального підходу висунув теорію поліархії, яка підкреслює пріоритет політичного плюралізму та здатність демократичних інститутів реалізувати узгодження інтересів груп та індивідів без втрати їхньої автономії. Вчений стверджував, що поліархічна демократія відрізняється від інших політичних систем тим, що включає таких сім демократичних інститутів: виборна влада, яка контролює урядові рішення; вільні та справедливі вибори; свобода вираження поглядів; альтернативні джерела інформації та право громадян на пошук альтернативної інформації; організаційна самодіяльність; право громадян створювати асоціації та організації; партії та групи інтересів [100, с. 1-3].

Американський політолог С. Хантінгтон висунув теорію, що демократія – це засіб протидії тиранії. Це надає демократії змогу вирішувати соціальні проблеми. Крім того, поширення демократичного політичного режиму на планеті нейтралізує війни [160, с. 45]. Проте С. Хантінгтон вважає, що подальший розвиток демократії викликає серйозні економічні та культурні перешкоди. Також відіграє роль і діалектична суть історії: рух у певному напрямку зрештою втрачає енергію та призводить до контртенденції. Це ж можна сказати і про процеси демократизації.

Відхилення від основної траєкторії демократизації стають більш значущими через те, що зі зміною обставин змінюється і уявлення людей про головне зло в їхньому житті. Так, наприклад, ціннісні орієнтири суспільства можуть бути кардинально протилежними в залежності від того, який режим панує – диктатура чи демократія. Як правило, свобода і економічний добробут приходять на зміну прагненням до правової держави та реальної свободи.

Використовуючи історичні приклади, С. Хантінгтон проаналізував, який режим – демократія чи диктатура – здатна якісно вирішувати такі завдання. На думку вченого, якщо в країні «панують» демократія і свобода, люди починають ставитися до цих цінностей без особливої уваги. А першочерговий акцент переноситься на сферу економіки. Економічні ж проблеми більш якісно вирішуються авторитарними лідерами [160, с. 50-57].

Також С. Хантінгтон описав конкретні перешкоди на шляху до встановлення демократії. До таких перешкод він відніс нетривалість дії демократії та недостатню заможність країни. Є типові універсальні помилки, яких варто уникати. Крім того, нові демократії можуть сміливо запозичувати досвід одна в одній, а також у більш розвинутих демократій.

Методологія політичної трансформації обґрунтовує взаємозалежність між демократією й економічним розвитком. Вважалося, що чим більше суспільство досягає економічних успіхів, тим більше шансів для того, аби таке суспільство стало демократичним. Так, аналізуючи «третю хвилю» демократизації, С. Хантінгтон дійшов висновку, що дві третини країн, які здійснювали демократичний транзит, мали показники ВВП на душу населення, рівні 300-1300 долларам США (станом на 1960 р.).

Передумовами демократії в контексті економічного детермінізму за соціологом і політологом С. Ліпсетом є відкрита класова система, економічне багатство і капіталістична економіка. Чим вищим є рівень індустріалізації, багатства і освіти, тим більше перспектив має демократія. Для емпіричної перевірки цієї гіпотези він порівняв середні значення економічного розвитку: ступінь індустріалізації, добробут, освіту та урбанізацію. Середні рівні добробуту, ступінь індустріалізації, урбанізації та освіти завжди істотно вищі в демократичних країнах [188, с. 73-84].

На думку Р. Даля, існують певні межі, за яких функціонування поліархії стає ефективним. Так, наприклад, за умови ВВП на душу населення розміром у 700-800 долларів шанси поліархії є найкращими.

В. Ростоу дотримується іншого погляду. Він вважає, що основою демократизації може бути лише національна єдність [249, с. 103].

Компонентом політичної модернізації є перехід від авторитаризму (тоталітаризму) до демократії (демократичний транзит). С. Хангтінгтон називає три моделі демократичного транзиту, що стали класичними: лінійна модель (Швеція, Великобританія), циклічна модель (у багатьох країнах Азії, Африки та Латинської Америки), діалектична модель (Греція, Португалія, Іспанія).

Для класичної лінійної моделі притаманне поступове обмеження монархічної влади та розширення прав парламенту та громадян країни. Для циклічної моделі характерне чергування демократичних та авторитарних форм правління. Для діалектичної моделі характерна нестабільність перехідних політичних режимів.

Ф. Шміттер та Г. О'Доннел вважають, що демократизація суспільства проходить три стадії: лібералізацію, демократизацію, ресоціалізацію громадян (засвоєння ними нових норм та цінностей демократії). Ця модель цінна тим, що вона вказує на можливість недемократичних альтернатив розвитку та акцентує увагу на тому, що істотною умовою та змістом одного з етапів є згода еліт [218, с. 43].

Категорія раціоналізації характеризує загальносистемні властивості політичного транзиту (диференціація і оцінка діяльності політичних інститутів, національна інтеграція, соціальна мобілізація).

За Ш. Ейзенштадтом, транзит – це процес, який включає: організацію диференційованої політичної структури з високою спеціалізацією політичних ролей та інституцій; створення конкуруючих політичних організацій, які розповсюджують політичний вплив на різні функціональні сфери; подальше зростання здатності політичної системи до успішної адаптації до нових зразків соціальних цілей, створення нових видів інститутів, які могли б забезпечувати контроль над ресурсами і каналами для ефективного діалогу між населенням та урядом [113, с. 86].

Модернізації сприяють такі чинники: внутрішня готовність суспільства, що модернізується, до глибоких політичних реформ, які у свою чергу сприяють

обмеженню влади бюрократії та встановленню адекватних «правил гри» для головних політичних акторів.

Розглянуті нами концепції політичної модернізації мають велику теоретичну та евристичну цінність, дозволяють виділити окремі елементи модернізації, які використовують на практиці різні країни, у тому числі й країни Південно-Східної Азії. В регіоні провідниками модернізаційних ідей часто виступали держава та бюрократія. Це було основою як сили, так і слабкості подібної модернізації. З одного боку, авторитетна державна влада в умовах неоднорідного в етноконфесійному плані населення надавала процесу керований характер, з іншого, робила політичні зміни суперечливими, гальмувала їх, породжувала диспропорції модернізації [146, с. 15-17].

Дослідники вважали наздоганяючу модель розвитку провідною. Йшлося про спробу незахідних країн рівнятися на Захід і прагнення наздогнати його у своєму розвитку. Але ситуація змінилася. Наведемо думку С. Хантінгтона, який вказує на можливість кількох шляхів розвитку.

Один із шляхів політичної трансформації є вестернізація без модернізації. Багатьом вченим подібна можливість видається сумнівною, так як вестернізація та модернізація тісно взаємопов'язані. Складно уявити вестернізацію без модернізації, як і модернізацію без вестернізації. Вестернізація без модернізації характеризує зовнішнє засвоєння західного досвіду за відсутності сприйняття принципів та культурної специфіки. Її пов'язують з руйнуванням культурних традицій. Таке суспільство називається зруйнованим традиційним суспільством, яке не перейшло на наступний ступінь розвитку. Таким чином відбувся політичний розвиток Філіппін, де зародження способу життя, схожого на західний капіталізм, не відбулося.

Другий шлях – це модернізація без вестернізації. Оскільки класичні модернізації завжди супроводжуються вестернізацією, цей шлях розвитку став новим. Іноді його називали постмодернізацією. Цим шляхом пішли нові індустріальні країни Південно-Східної Азії. Вони модернізувалися, не змінюючи своєї ідентичності, яка

б призвела до руйнації традиційного суспільства. Прикладом модернізації без вестернізації є Малайзія, Індонезія, Сінгапур [115, с. 227].

Політичну трансформацію в регіоні досліджували такі науковці як Ларі Даймонд (Larry Jay Diamond), Вільям Кейс (William Case), Деніел Белл (Daniel A. Bell), Аурел Круассан (Aurel S. Croissant), Томас Пепінські (Thomas Perinsky), Марк Томпсон (Mark R. Thompson), Філіпп Шміттер (Philippe C. Schmitter), Бенджамін Рейлі (Benjamin Reilly), Річард Стаббс (Richard Stubbs), Ден Слейтер (Dan Slater).

Наукову думку стосовно дослідження проблеми транзиту в країнах Південно-Східної Азії можна періодизувати наступним чином (в основу взято критерій режимних трансформацій):

1. 1970-1980-ті роки: Сеїд Алатас, Махатхір Мохамад, Рахман Сену Абдул, Тамбія Станлі Джеяраджа, Мелані Бересфорд, Пітер Бергер, Сяо Хсін-Хуан, Алан Косон, Вон Хашім, Шахаруддін Мааруф, Лусіан Пай, Девід Ваят.

2. 1990-ті роки: Барбара Андая, Вільям Теодор де Барі, Деніел Белл, Девід Браун, Канішка Джаясурія, Бенсон Дарем, Дон Емерсон, Кевін Х'юїсон, Мухаммад Карім, Юнг-М'юнг Кім, Стефані Лоусон, Амартія Сен, Мартін Стюарт-Фокс, Ту Веймін.

3. 2000-ті роки: Вільям Кейс, Джейсон Абот, Патрісію Абіналес, Донна Аморосо, Едвард Аспінал, Грехем Браун, Джон Бьорнс, Бідх'я Боуорнватхана, Брайан Каплан, Ренато Круз Де Кастро, Ентоні Ченг, Джеймс Чін, Майкл Конорс, Брюс Хол, Аллен Хікен, Джомо Кваме Сундарам, Ден Слейтер.

4. 2010-ті роки: Томас Карозерс, Ендрю О'Донох'ю, Аурел Круассан, Ніколь Курато, Дієго Фоссаті, Нані Сур'яні Абу Бакар, Арі Айсен, Франциско Вейга, Альберт Чен, Жак Бертран, Павін Чачавалпонгпун, Нік Чізман, Монік Східмор, Тревор Вілсон, Бьорн Дрессель, Марко Бюнте, Ніл Енглхарт, Руї Граса Фейхо, Ферран Кома, Джон Ферніволл, Марліс Гласіус, Дональд Горовіц.

5. 2020-ті роки: Лі Моргенбессер, Амітав Ачарія, Деві Анвар, Юліус Баутіста, Пол Чемберс, Ліам Гаммон, Пол Кенні, Анна Люрман, Стаффан Ліндберг, Маркус Міцнер, Томас Пепінські, Сара Тео, Марк Томпсон.

Демократія в Південно-Східній Азії досягла прогресу в двадцять першому столітті, але більшість країн регіону демонструють авторитарну стійкість, для якої характерні корупція, елітарне правління та порушення прав людини. Демократизація відзначається керованим елітою переходом до нової форми політики, заснованої на формально-демократичних інститутах, в яких домінують олігархічні еліти [102, с. 25].

Незначний прогрес у демократизації в деяких країнах ПСА також знижується. Тенденція демократичного відкату є глобальною, так як рівень демократії у світі впав до показників 1989 року. В автократичних режимах проживає 70% населення планети, тоді як у світі спостерігається зростання країн, що автократизуються. Південно-Східна Азія – надзвичайно різноманітний регіон, і політичний ландшафт відображає цю різноманітність, демонструючи суттєві відмінності у рівнях та типах режимів, економічному розвитку, державному потенціалі та історичній спадщині [96].

Хоча неможливо позначити всю Південно-Східну Азію одним всеосяжним терміном, можна виділити основну траєкторію, якою рухається ця частина Азії. Тут спостерігається загальний демократичний регрес чи, інакше кажучи, авторитарне загартування. Більшість країн коливаються між електоральними автократіями та закритими автократіями. Варто зазначити, що більшість авторитарних режимів стали витонченішими у своїх стратегіях збереження та консолідації влади.

Приклад Південно-Східної Азії підтверджує, що процеси лібералізації – це не спроби переходу до демократії, а засіб кооптації внутрішньої та зовнішньої опозиції та зміцнення легітимності у суспільстві. Однак не зважаючи на автократизацію, в країнах ПСА з'являються та діють живі громадянські суспільства, які виступають як протидія політичному керівництву, закликають до відкритих дебатів і прагнуть політичної участі у прийнятті рішень. В історії регіону було багато соціальних рухів, які як закликали до змін, так і підтримували автократії. Більшість держав Південно-Східної Азії не пройшли «хвилю демократизації». Замість лінійної траєкторії від закритих до відкритих політичних систем демократія, вірніше

автократія з деякими демократичними елементами, проходить через процес відкату [231, с. 120].

У регіоні спостерігаються «невдалі» демократії, які здійснюють спротив еволюційному розвитку, та відносно стабільні авторитарні режими, в деяких випадках попри сильне економічне зростання та соціальний розвиток. Сінгапур – яскравий тому приклад. Правляча партія зберегла свій мандат переважно тому, що економічні та соціальні умови постійно покращувалися з моменту здобуття незалежності. Таким чином, політичні лідери в країнах ПСА керуються прагматизмом. Поки умови життя покращуються або, принаймні, залишаються стабільними, демократія західного типу є нецікавою, як її наголос на політиці участі та правах людини, що лежать в основі суспільного розвитку [233, с. 151-163].

Хоча соціальні науки мають різні теоретичні погляди на ліберальну демократизацію, жоден з них не має достатньої пояснювальної сили. Культурологічні, економічні, класові підходи допомагають пролити світло на проблеми ліберальної демократизації, але їхнє розуміння обмежене. Економічні та політичні еліти та їх владні відносини із соціальними акторами, а також із зовнішніми силами мають вирішальне значення [77, с. 26; 126, с. 31].

Культурологічні дослідження фіксують відсутність демократизації у Південно-Східній Азії. Мова йде про те, що демократії в регіоні – Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд – не стали по-справжньому ліберальними. Окремі вчені використовують термін «м'який авторитаризм». Демократію у Східній Азії також характеризують як «азійську» чи просто «неліберальну» [59, с. 121].

Термін «демократія азійського стилю» був уведений, щоб показати, що така політична система є неліберальною. Демократія західного типу не пустила коріння у Південно-Східній Азії через поширення неліберальних цінностей. Вільям Кейс передбачає, що політичний розвиток у регіоні, ймовірно, буде розвиватися у напрямку напівдемократії [79, с. 441-450].

З точки зору культурологічних досліджень важко визначити чинники, чому демократія закріпилася в Індонезії, Таїланді, Східному Тиморі, на Філіппінах.

Культурологічні фактори справді мають значення, але вони майже завжди підлягають інтерпретації та зміні.

Економічні підходи також обмежені у здатності пояснити феномен лібералізації, незважаючи на їхню загальну привабливість для вчених західного світу. Дослідники вбачали позитивний взаємозв'язок між економічним розвитком та політичною лібералізацією. Так, наприклад, Мартін Ліпсет встановлює взаємозв'язок між економічним розвитком і демократизацією, просуваючи тезу про те, що «чим багатша нація, тим більше шансів, що вона підтримає демократію» [188, с. 73-89].

Оскільки країни Південно-Східної Азії ставали економічно розвинутішими, академічні дослідження наголошували на позитивному взаємозв'язку між економічним розвитком і ліберальною демократизацією. Вчені навіть зробили сміливі заяви про позитивний вплив економічного розвитку на авторитарну політику Китаю. Дослідники зазначають, що існує «позитивна кореляція між ринковою економікою та демократією». За їх словами, Китай пройшов перший етап переходу від тоталітаризму до авторитаризму і знаходиться на порозі початку довгострокового, другого переходу до демократії [189, с. 25-31].

Вчені працювали над виявленням позитивного зв'язку між економічним розвитком та ліберальною демократією. Тим не менш, з економічної точки зору важко пояснити, чому Китай, Лаос і В'єтнам прийняли економічну лібералізацію і продовжують процвітати, але, як і раніше, успішно здійснюють спротив політичній лібералізації, і чому такі демократії, як Індонезія, Філіппіни та Східний Тимор займають нижчі рейтингові позиції за рівнем освіти, грамотності, материнським здоров'ям та іншими показниками людського розвитку, ніж недемократичні Бруней, Малайзія та Сінгапур [243, с. 160-162].

Фактично економічний розвиток може використовуватися правлячими елітами для виправдання авторитарного правління. Річард Стаббс та інші вчені наводять переконливий аргумент на користь того, що добробут, що зростає, насправді допомагає узаконити «стійку силу м'якого авторитаризму» в Південно-Східній Азії [265, с. 45]. Сінгапур, наприклад, зміг залишитися авторитарним завдяки

економічному розвитку. Водночас важка фінансова криза, що почалася 1997 року, підірвала Новий порядок Сухарто в Індонезії. Незважаючи на те, що економічний розвиток сприяє зміцненню демократії, рівень життя сам по собі не є ключовою умовою демократичного переходу.

На наш погляд, слід погодитися з аргументами Адама Пшеворського та Фернандо Лімонгі, які стверджують, що «переходи до демократії випадкові стосовно рівня економічного розвитку», але вони згодні з Ліпсетом у тому, що ліберальні демократії, які мають щорічний дохід на душу населення понад 6000 доларів США «неприсутні, і очікується, що вони житимуть вічно» [235, с. 55-65]. Цей момент допомагає пояснити, чому демократії у Південно-Східній Азії (де річний дохід на душу населення нижче 6000 доларів США), такі як Таїланд, зазнають невдач.

В методології політичної трансформації дослідники використовують транзитологічний підхід. Конкуруючі визначення терміну «транзитологія» збагатили контексти, в яких використовується цей термін, сприяючи тим самим широкому уявленню, що транзитологічний підхід до вивчення зміни режиму домінує в дослідженнях.

Вчені, які визначають транзитологію з точки зору телеологічного підходу (здатність влади досягти поставлених цілей і намічених результатів) до вивчення переходів, підняли важливі питання щодо термінологічних та аналітичних рамок, які широко застосовуються у сфері досліджень.

Окремі дослідники розглядають транзитологію ще ширше, ніж теоретики трансформації. Наприклад, Коен заперечує сам факт, що такі країни як Філіппіни здійснюють «переходи». Він стверджує, що «історія Філіппін навряд чи відповідає транзиту країни до політичного та економічного прогресу». Якщо транзит схожий скоріше на регрес ніж на прогрес, то навіщо називати це «реформою» чи «прогресом»? [91, с. 86].

Аналогічно Карозерс, не ставлячи під сумнів корисність перехідних рамок протягом 1990-х років, поставив під сумнів, чи «перехідні стани» ще насправді

перебувають у перехідному періоді, чи потрібна постперехідна структура аналізу. Він зазначає, що гібридні режими, які не вписуються в типологію ні авторитаризму, ні демократії, можуть бути стабільними та стійкими політичними системами [74, с. 57].

Залишається відкритим питання, як розробити теорію переходів, що виходить за межі транзитології. Огляд поглядів на режимні зміни демонструє, що серед вчених існує широка згода щодо основних складових, які можуть скласти нову теорію. По-перше, слід визнати, що теорія переходів не буде теорією демократизації. Це буде теорія переходу від неліберального політичного режиму до різних типів режиму, включаючи нові форми авторитаризму, витривалі гібридні режими, нестабільні форми бідного капіталізму та неякісної демократії [46, с. 27-30].

По-друге, теорія має охоплювати складність, властиву подвійному чи потрійному характеру переходу, зокрема і у Південно-Східній Азії. З початку 90-х вчені дійшли висновку, що процеси змін, що відбуваються у світі, тягнуть за собою набагато більш драматичну трансформацію, ніж суто зміна політичного режиму [120, с. 87-95].

По-третє, науковці все частіше усвідомлюють, що плідний аналіз вимагає визнання слабкості та дезінтегрованості окремих держав. Значна частина економічної літератури про переходи, демократизацію та економічні реформи передбачає існування дієвої держави, монополії на насильство, чіткі межі між законною та нелегітимною силою тощо [268, с. 21-23].

По-четверте, теоретики переходів здійснюють синтез конкуруючих структурних та акторсько-центричних підходів до вивчення економічних, політичних та соціальних змін. Дослідники змін режиму визнають, що складність подій неможливо зрозуміти без уваги до історичної спадщини, внутрішніх та зовнішніх факторів.

Теорія переходів стикається зі складними питаннями цілепокладання. І тут вчені можуть внести вагомий внесок у дискусію. Різноманітність та унікальність режимів є хорошим ґрунтом для дослідження нових політичних та економічних систем, і це

різноманіття дає можливість аналітикам розробити нові варіанти використання ідеальних типів, щоб теоретизувати ідеальний перехід. Теорії переходів, засновані на цих компонентах, відобразатимуть особливості, унікальні для Південно-Східної Азії.

Категоріальний апарат дисертаційного дослідження розкриває теоретичну основу дисертації. Даючи визначення основним поняттям, можна зробити висновок, що дослідницька термінологія має певну специфіку. Враховуючи національну специфіку кожної держави, поняття «політична трансформація» має різний зміст. В ході вивчення та аналізу конкретної країни варто використовувати визначення, яке є характерним для внутрішньої політики саме цієї держави.

Розглянемо ключові поняття, які відображають зміст дисертаційного дослідження.

Закрита автократія – громадяни не мають права обирати ні главу виконавчої влади, ні законодавчу владу через багатопартійні вибори (М'янма, Камбоджа).

Виборча автократія – у громадян є право обирати законодавчу владу та очільника уряду шляхом багатопартійних виборів, але їм бракує деяких свобод, таких як свобода асоціацій або вираження поглядів, які роблять політичні вибори значущими, вільними та чесними (Малайзія). Загальний рівень виборчої демократії базується на індексі виборчої демократії V-Dem. Загальний масштаб ліберальної демократії базується на індексі ліберальних компонентів V-Dem, який поєднує експертні оцінки рівності громадян перед законом та їхніх особистих свобод, а також законодавчі та судові обмеження виконавчої влади.

Ліберальна демократія – виборча демократія, за якої громадяни мають індивідуальні права, є рівними перед законом, а дії виконавчої влади обмежені законодавчою владою та судами.

Військовий режим – політичний режим, за якого державні посади формуються у відповідності з місцем громадянина у військовій ієрархії (Таїланд, М'янма).

Дефіцит демократії – недостатній рівень підзвітності інститутів виконавчої влади відносно законодавчих зборів або відсутність можливостей для участі суспільства в політичному житті.

Вектори дослідження трансформації в Південно-Східній Азії – політична трансформація в сукупності взаємовідносин в країнах регіону: «держава-міжнародна система», «держава-громадянське суспільство», «держава-особистість», «суспільство-особистість».

Запозичена модернізація – тиск, нав'язування традиційному суспільству модернізаційного досвіду («імітаційна модернізація»).

Клієнтелізм – система відносин, за яких урядові агентства починають служити інтересам тих клієнтних груп, діяльність яких вони покликані регламентувати (Філіппіни).

Колоніалізм – теорія або практика встановлення контролю над чужою територією за допомогою організації поселень та економічного підпорядкування цієї території.

Менталітет – сукупність найбільш стійких уявлень, вірувань, стандартів і стереотипів свідомості людини, її картина світу.

Молодії демократії – політичні системи «третьої хвилі демократії», що розгортається у світі з 1974 р.

Напівдемократія – політичний режим, у якому поєднуються демократичні та авторитарні тенденції (Сінгапур).

Напівпрезидентська система – система державного управління, у якій президент, що незалежно обирається, головує в уряді, уряд формується законодавчою гілкою влади і несе відповідальність (Східний Тимор).

Демократичний відкат. Демократичний регрес, також відомий як автократизація і де-демократизація, є неінтенсивним зниженням якості демократії та протилежності демократизації, що може спричинити втрату демократичної якості режиму, встановлення автократії або авторитарного режиму (Індонезія, Філіппіни, Таїланд, М'янма). Демократичний регрес спричинений ослабленням під керівництвом

держави політичних інститутів, що підтримують демократичну систему, таких як виборча система та мирний транзит влади. Порушення цих політичних елементів веде до початку відкату. В той же час порушення інших важливих компонентів демократії (права особистості та свобода вираження поглядів) ставлять під сумнів здоров'я, ефективність та стійкість демократичних систем.

Ненсі Бермео стверджує, що форми відступу від демократії, такі як класичні необмежені державні перевороти або фальсифікації в день виборів, зменшилися. Форми відступу зумовлюють послаблення демократичних інститутів зсередини і є особливо ефективними, коли вони узаконені тими самими інституціями, від яких суспільство очікує захисту демократичних цінностей.

Проте можуть виникнути підстави для оптимізму. «Поступові зміни зберігають змішані ландшафти, де один набір ідей чи установок може коригувати інші. Поки відбувається конкретна виборча конкуренція, демократичний режим може бути реставрованим. Коли громадянському суспільству надається певний простір, може відбутися контрмобілізація. Оскільки відкат відображає структуру стимулювання, змінені стимули можуть змінити негативні тенденції» [63, с. 239-245].

Повалення режиму Фердинанда Маркоса в 1986 р. на Філіппінах, а також виборчі поразки малазійського прем'єр-міністра Наджиба Разака в червні 2018 р., надають принаймні деяку довіру до висловленої надії Бормео.

Стівен Левіцкі і Деніел Зіблатт підкреслили, що важко точно визначити певний момент, коли уряд перестає бути демократичним, враховуючи те, що процес занепаду проявляється «повільно, ледь помітними шаблями» [183, с. 102].

Термін «відступ» особливо доречний для низькоякісних демократій. Такими у Південно-Східній Азії є Філіппіни, де для демократичного зростання потрібні постійні узгоджені зусилля. За відсутності такої синергії відступ неминучий. Важливим є визначення джерел демократичної стійкості на прикладі Філіппін.

Прихований авторитаризм – практика авторитарного лідера (або потенційного авторитарного лідера), який використовує правові механізми, які виглядають

законними і які використовуються для антидемократичної мети (Сінгапур, Малайзія).

Озан Варол описує маніпулювання законами про наклеп, про тероризм чи виборчі закони як інструменти для переслідування чи дискредитації політичних опонентів, а використання демократичної риторики як відволікання від антидемократичних практик та як приклад прихованого авторитаризму [280].

Левицький і Зіблатт разом з Хуаном Лінцем (1996) розробили і погодили свій «лакмусовий папірець», який включає чотири ключові показники авторитарної поведінки: неприйняття (або слабка відданість) демократичним правилам гри, заперечення легітимності політичних опонентів, терпимість чи стимулювання насильства та готовність обмежити громадянські свободи опонентів, включаючи ЗМІ [186, с. 89].

Політична стабільність – сталість розвитку конкретних елементів політичної системи, яка дає їм змогу повноцінно, без перешкод функціонувати впродовж певного часу. Стабільність визначає ефективність функціонування, виявляється у всіх сферах життя суспільства.

Президенціалізм – різновид республіканської форми правління, що передбачає наявність сильної президентської влади. Президенціалізм передбачає обрання глави держави через народне волевиявлення та зосередження у руках президента значних адміністративних, а також повноважень у сфері нормотворчості. Президент де-факто і де-юре очолює виконавчу владу, а адміністративні розпорядження Президента (укази, постанови, ордонанси) мають чинність закону і можуть бути скасовані лише після складної судової та (або) парламентської процедури. Класичний приклад президенціалізму в Південно-Східній Азії – Індонезія.

Президенціалізація – процес, завдяки якому парламентські та напівпрезидентські системи стають більш президентськими на практиці, але при цьому, як правило, не змінюється їхня формальна структура.

Авторитарні інновації. Актуальні дослідження політичної транзитології описують різні варіанти переходів до авторитаризму. Дослідники демократизації,

наприклад, попереджають нас про «третю хвилю авторитаризації», яка характеризується авторитарністю практик, що на час розгортання стали більш «предметними та динамічними», поступовими та доволі не шаблонними [137, с. 525].

Як в автократіях, так і в демократичних режимах, політичні гравці, які мають на меті здійснити авторитарні наміри, вишукано використовують різного роду інструменти та механізми для «пошкодження» демократії. За таких умов демократичні інститути або зберігаються, або створюються номінально нові.

Такі дії можуть створити ілюзію, що вони здійснюються для «розширення» демократії, проте прискіпливе емпіричне дослідження доводить авторитарність цілей таких дій. Більше того, окремі демократично обрані політики також здійснюють політичні інновації авторитарного характеру, аби зменшити свободу слова та відповідальність перед електоратом. Такі практики витончені і не можуть бути зафіксовані просто так, що сприяє складності їх виявлення [204, с. 12].

Філіппінські соціологи Ніколь Курато та Дієго Фосаті висунули концепцію «авторитарних інновацій». Термін було введено для характеристики сучасної авторитарної практики.

Такі дії називають авторитарними, оскільки вони саботують підзвітність електорату, сприяючи обмеженню доступу до інформації та інакомисленню. Також здійснюється обмеження спроб пильно вивчати та здійснювати критику влади публічно та офіційно. Застосування нових інструментів для здійснення авторитарних репресій робить такі політичні практики авторитарними [99, с. 1007-1015].

Ієрархічний корпоративізм. Для країн Південно-Східної Азії в рамках наздоганяючої політичної модернізації головна мета промислової політики виражалась у концепції наздоганяючої індустріалізації. Для неї характерна висока значимість організованих економічних груп. Такими групами, які розробляли та реалізовували заходи промислової політики, стали галузеві асоціації та великі фінансово-промислові конгломерати.

В основі такої моделі знаходилась керівна роль держави (Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Бруней). У відповідності до неї, уряд обирає ключові галузі, надає їм режим преференцій, включаючи різноманітні податкові пільги. Все це здійснюється для того, аби допомогти конкретним галузям у досягненні конкурентоздатності по відношенню до іноземних транснаціональних компаній.

В економіках країн Південно-Східної Азії можемо виокремити наступні агреговані групи інтересів: органи влади (апарат); промислові групи; фінансові установи (державні та приватні банки, кредитні кооперативи, спільноти взаємного кредиту). Система відносин цих груп і держави формує специфічний ієрархічний азійський корпоративізм. Асоціації бізнесу при цьому знаходяться під строгою юрисдикцією держави, а громадянське суспільство виключене із діалогу.

Специфічною особливістю даної моделі є наявність традиційного неформальної базової угоди про прийняття принципу консенсусу – «конституційної угоди». Учасники, прийнявши її, беруть на себе обов'язки у майбутньому приймати рішення в режимі узгодженості з усіма, кого така угода буде стосуватися. Таким чином, держава підтримує єдину позицію і вступає у переговори з бізнесом, не вдаючись до явного примусу. Це зменшує контроль, але збільшує витрати на узгодження, коли керівництво держави обговорює прийняті рішення із суб'єктами економіки та шукає консенсус [81, с. 5-11].

Азійський девелопменталізм. Девелопменталізм – економічна теорія, яка стверджує, що найкращий спосіб розвитку менш розвинених економік – це створення сильного та різноманітного внутрішнього ринку та запровадження високих тарифів на імпортовані товари.

Економічна девелопменталістська традиція зародилася наприкінці XVI – на початку XVII ст. У сучасному вигляді вона активно формується у 1950–1960-х рр. в роботах таких економістів, як А. Льюїс, Г. Мюрдаль, В. Ростоу та А. Хіршман.

Приділяючи увагу країнам, що знаходяться на периферії розвитку, – азійським, африканським і латиноамериканським, – ці дослідники не лише вдосконалили попередні економічні теорії розвитку, але і привнесли нові теоретичні інновації.

Американський економіст Волт Уїтмен Ростоу був одним із тих вчених, хто започаткував девелопменталістську традицію.

Уїтмен Ростоу стверджував: найбільш розвиненими є західні країни. Решта, здебільшого колонії західних країн, перебувають на початкових стадіях розвитку. Проте у майбутньому вони мають шанс досягти рівня західних країн. Кожна з них повинна пройти усі стадії розвитку. В цьому контексті країнам третього світу потрібна допомога та керування з боку більш розвинених [249, с. 56-70] .

О. Янкова, професор політичної економії Корнельського університету, виокремила три моделі капіталізму, які представляють різні підходи: англосаксонська – вільний ринковий капіталізм у Великобританії та США – неолібералізм; рейнська, або континентальна європейська модель – соціал-демократія (країни Північної Європи та Німеччина); азійський девелопменталізм – етатизм (нові індустріальні країни Азії) [162, с. 81].

На думку представників модернізаційної теорії (Г. Алмонд, Д. Аптер, М. Вайнер, С. Гантінгтон, Л. Пай, Т. Парсонс), постколоніальні країни повинні бути сформовані як девелопменталістські держави, які мають розвинені демократичні механізми управління, наслідуючи зразки західних демократій. Ринкова економіка та демократична політична система мали би створити відповідний рух держав по заданій траєкторії. Стратегія незалежності таких постколоніальних країн повинна вибудовуватися таким чином: деколонізація, зростання, демократизація [67, с. 15].

Азійський девелопменталізм має наступні характеристики:

1. Створення внутрішнього ринку за рахунок малих та середніх виробників.
2. Масштабна індустріалізація, а саме створення складних експортоорієнтованих виробництв у ключових галузях – металургія, автомобілебудування, суднобудування тощо.
3. Національна промисловість «виховується» державою: встановлюються сприятливі експортні тарифи та мита, ефективний виробник субсидується, неефективні виробництва диверсифікуються, банкрутують та об'єднуються з більш успішними. Головним підприємцем у країні стає сама держава.

4. Девелопменталістська держава для реалізації політики індустріалізації створює великі фінансово-промислові групи. Це дозволяє бізнесу заробляти у високоприбуткових сферах та інвестувати надприбутки, що отримуються, у складні виробництва з далеким горизонтом планування.

5. Для реалізації проекту індустріалізації країни створюється «супер-міністерство», що має просто колосальні повноваження щодо проведення політики індустріалізації, яке має можливості кредитувати необхідні галузі, закуповувати досконале обладнання і патенти, відбраковувати неефективні виробництва.

Азійський девелопменталізм мав місце в Індонезії, Малайзії, Сінгапурі, Таїланді, В'єтнамі.

Авторитарний капіталізм. Авторитарний капіталізм – це економічна та політична система, для якої властиве співіснування ринкової економіки та авторитаризму. За таких умов ресурси знаходяться у приватній власності, а уряд регулює та спрямовує економічні процеси, імплементуючи закони та інші нормативні акти. Економічні трансформація у таких країнах передують політичній.

Існує низка сучасних країн, які в межах моделі авторитарного капіталізму, які успішно розвинули інститути вільного ринку. В результаті – відносно стабільна політика та ефективна економічна активність. Шлях розвитку, за якого економічна трансформація визначає політичні зміни, отримав назву «азійської моделі розвитку капіталізму». Перше за все, це пов'язано з прогресом країн Південно-Східної Азії [226, с. 337-345].

Демократія азійського стилю. Третя хвиля демократизації породила азійські демократії, які характеризуються гібридними режимами та інституціоналізованими східними цінностями. Концепції демократичного переходу Растоу, Хаггарда та Кауфмана дозволяють розглянути політичні інституції Південно-Східної Азії та проаналізувати, яким чином демократія втілена в регіоні. Політичні режими, що виникли на цій території, легко синтезують капіталізм та неліберальну демократію. Виникла так звана «демократія азійського стилю».

Використання елементів неліберальної демократії та популізму в Південно-Східній Азії робить демократичні режими в даному регіоні унікальними. Це призводить до постійної критики з боку Заходу, який стверджує, що синтез азійських цінностей в ході конституювання політичних режимів Південно-Східної Азії призводить до створення недосконалих демократій, а також регресу крихких демократій регіону.

Це у свою чергу призводить до зростання ролі популістських лідерів. В той же час неліберальні демократії Південно-Східної Азії залежать від зрілості її політичних еліт та інститутів, а також від виправдання авторитаризму окремими політичними лідерами.

Витончений (sophisticated) авторитаризм – авторитарний режим, який має більшість показників і достатньо імітує основні атрибути демократії.

Авторитарні режими Південно-Східної Азії здійснили різний вибір щодо міжнародних угод із прав людини. Найретроградніший підхід був прийнятий Брунеєм, який є стороною, що ратифікувала тільки Конвенцію про права дитини, Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенцію про права людей з обмеженими можливостями.

Істотна помірність в адаптації міжнародних угод свідчить про небажання з боку султана Хассанала Болкіаха демонструвати нормативне ставлення до міжнародні законів про права людини.

Більш витончений підхід використовується Лаосом і Камбоджею, які ратифікували відповідно дев'ять і десять угод (всього дванадцять угод складають правову основу міжнародного режиму прав людини від 2015 року).

Цей зразок відповідності надає низку переваг, недоступних іншим авторитарним режимам Південно-Східної Азії. Наприклад, за останні кілька років камбоджійський уряд неодноразово порушував Конвенцію про статус біженців (1951 р.) шляхом насильницької екстрадиції притулку уйгурів та горців назад до Китаю та В'єтнаму. Незважаючи на засудження цієї акції з боку ООН, уряд Хун Сена використав свій

високий рівень ратифікації як показник його демократичної репутації та як правову протиправу критиці його порушень в галузі прав людини.

Зрештою, відсутність правозастосовних механізмів, що додаються до угод про права людини, знижують витрати на їхню ратифікацію для авторитарних режимів.

Іншим показником здатності авторитарних режимів захищати свою поведінку – і, отже, свою витонченість – є те, чи критикує їх Рада Безпеки ООН (РБ ООН).

Відповідно до свого мандата підтримки міжнародного миру та безпеки, Рада Безпеки ООН неодноразово виносила на порядок денний порушення прав людини, які здійснюються авторитарними режимами.

Вторгнення Сухарто в 1975 р. до Східного Тимору, переворот Хун Сена 1997 року у Камбоджі та придушення прем'єр-міністром М'янми Тан Шве Шафранової революції 2007 року зазнали критики з боку Ради Безпеки. Крім подачі сигналу громадянам про те, як їхня країна негативно сприймається на міжнародному рівні, офіційна резолюція іноді може бути кроком до колективного покарання у вигляді збройного втручання, санкцій або звернення до Міжнародного кримінального суду.

Таким чином, можливість уникнути накладення санкцій розглядається як інше міра авторитарної витонченості. Раніше авторитарні режими Південно-Східній Азії піддавалися економічним санкціям ООН або США: Камбоджа (1975–1979), Індонезія (1991–1997), Таїланд (1992), М'янма (1988–2016).

Окрім застосування захисних методів, щоб нейтралізувати критику, авторитарні режими також можуть послуговуватися наступальними методами. В останнє десятиліття, наприклад, Китай і Росія присвятили більше енергії підризу міжнародних норм, перепрофілюванню регіональних організацій, обмеженню прав людини та експлуатації демократичних інститутів. Успіх цих авторитарних режимів призвів до наслідування такої поведінки авторитарними режимами в Африці, Центральній Азії, Латинській Америці та на Близькому Сході. У Південно-Східній Азії ситуація набагато неоднозначніша, що дає можливість дізнатися про різну якість авторитарного правління [211, с. 32-40].

Консервативна модернізація – модернізація, що поєднала у собі традиції та сучасність, культуру та доктрини Південно-Східної Азії з досягненнями Заходу та цінностями модерну.

Будь-яка модернізація, розпочата під тиском зовнішніх обставин, а не завдяки внутрішньому розвитку країни, мала на меті «осучаснення» минулого та пристосування до нових умов. Таким чином, будь-яка модернізація, що починалася як відповідь на тиск зовнішніх обставин, мала бути консервативною, примиряючи традиції із сучасністю, старе з новим, цінності та культуру минулого з досягненнями передових країн Заходу.

Термін «консервативна модернізація» було вперше запропоновано американським соціологом Баррінгтоном Муром. Він застосовував цей термін до модернізацій, які проводились у другій половині XIX ст. у Німеччині (Пруссії) та Японії, а також до політичних змін, які намагався запровадити Чан Кайші у Китаї. На думку Мура, такі модернізації були засновані на компромісі між старими аграрними і новими індустріальними елітами і здійснювалися через «революцію зверху» [209, с. 62].

Мета таких перетворень полягала у тому, щоб вдихнути в консервативні традиції «нове життя» задля збереження привілеїв старих соціальних груп та успішного суперництва з іншими, більш розвиненими країнами.

Поєднання східних традицій з елементами західних поглядів, що здійснювалося в нових індустріальних країнах під час модернізації, являло собою південно-східноазійський варіант неоконсерватизму західного типу [165, с. 82]. При цьому політичні творці та лідери модернізацій у Південно-Східній Азії у пошуках балансу між елементами східних та західних доктрин та ідей орієнтувалися на кінцевий результат – перетворення своїх країн на високорозвинені.

Електоральний авторитаризм – гібридний режим, за якого демократичні інститути є імітаційними і через численні систематичні порушення ліберально-демократичних норм за фактом дотримуються авторитарних методів.

Розрізняють конкурентний і гегемонічний електоральний авторитаризм, причому останній обов'язково характеризується порушенням під час виборів.

А. Шедлер називає електоральний авторитаризм не недосконалою (неліберальною) демократією, а новою формою авторитарного режиму. Електоральний авторитаризм може розглядатися не лише як гібрид демократії та авторитаризму, яка має власні механізми легітимації та функціонування.

Методологія дослідження через неоінституціоналізм допомагає аналізувати досвід політичної трансформації режимів Південно-Східної Азії (Таїланд, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, М'янма, Сінгапур, Філіппіни, Бруней, Східний Тимор) за різними підходами.

П'ять з них – Королівство Камбоджа, Королівство Таїланд (традиційні монархії – режими, де відсутня політична конкуренція і панує ідеологія аристократії – так звані «аграрні» королівства), Соціалістична Республіка В'єтнам (монократичний режим тоталітарного соціалізму до кінця 80-х років), Лаоська Народно-Демократична Республіка і Республіка Союз М'янма (авторитарний механізм влади втілюється у форму «військової диктатури») – знаходяться на території півострова Індокитай.

Три – Республіка Індонезія (недемократичний плюралізм), Республіка Філіппіни (гегемоністський авторитаризм нової олігархії – політичний режим, що відбиває та реалізовує інтереси компрадорської буржуазії та здійснює посередництво між іноземним капіталом і національним ринком – епоха Фердинанда Маркоса 1972-1985 рр.) і Республіка Сінгапур (до середини 80-х років ХХ ст. – бюрократичний авторитарний режим, який здійснює суворий контроль за соціальними групами, згодом еволюціонував до плюралістичної недостатньої демократії) – розташовані на островах Малайського та Філіпінського архіпелагів.

Федерація Малайзія (виборча автократія – право громадян обирати главу виконавчої влади та законодавчу владу шляхом багатопартійних виборів, водночас брак деяких свобод) – знаходиться на Малаккському півострові та острові Калімантан (Борнео).

Держава Бруней Даруссалам (напівфеодальний теократичний режим – «нафтова» монархія) розташована на півночі острова Калімантан (Борнео). Демократична Республіка Східний Тимор розташована на острові Тимор.

Методологія демократизації визначає технічні засоби реалізації політики, економічні реформи та є продуктом матеріальних і соціальних факторів, що діють на трьох рівнях суспільства: економічному, інституціонально-організаційному, культурно-світоглядному. Демократія є соціокультурною установкою, шкалою цінностей, концепцією місця людини в суспільстві; це спосіб життя, що базується на фундаментальному постулаті про рівність усіх людей перед законом, праві кожного члена суспільства на життя, свободу і приватну власність.

Соціальною складовою східної моделі трансформації став соціальний капітал, оскільки традиційні суспільства орієнтовані на різноманітні форми колективної діяльності, соціальної згуртованості усередині родових і кланових структур. Такі компоненти соціального капіталу як довіра, громадянська ідентичність, толерантність виконують для політичної системи важливі функції легітимації владних структур, інтеграції і мобілізації східного суспільства перед модернізаційними викликами.

Загальним цивілізаційним принципом, що обумовлює внутрішньополітичний курс соціально-економічних і політичних перетворень в державах Південно-Східної Азії, стало створення конкурентних соціально-економічних переваг і підвищення рівня добробуту для громадян, забезпечення виживання і прогресу нації.

Так, наприклад, малазійський політичний лідер Махатхір Мохамад як першочергову задачу модернізації бачив не транзит демократичних інститутів, а зміну соціально-культурних цінностей і установок малайців за допомогою корінного перевиховання малайської громади з метою збереження національних цінностей і поведінкових стереотипів, які супроводжують політичні зміни.

Трансформаційний процес у Південно-Східній Азії був швидшим, ніж, наприклад, у Європі. Його можна назвати «стиснутим» або «згущеним», оскільки він мав місце у відносно короткий проміжок часу і головним чином в урбанізованих

центрах. Результати подібної модернізації – «стиснуті» або «складні». Їх називають «одночасність (синхронність) неодночасності». При включенні в процес розвитку екзогенних факторів політична трансформація на Південному Сході Азії стала відбуватися досить швидко, при цьому зберігалась самобутня ідентифікація. Швидкі тимчасові межі реалізації трансформаційних проєктів призводять до трансформації інститутів і соціальних відносин у новій соціальній конфігурації, стискають сучасність, тому з'являються «несистемні» актори усередині держави, на міжнародній арені [84, с. 102].

При цьому розвиток усіх цих країн не ставить за мету радикальну зміну соціокультурних основ, як це зробила Індонезія або Малайзія. Культурні традиції народів регіону також відіграють роль у прискореній модернізації. Зокрема, велике значення мала традиція пошуку гармонії в різноманітті, прагнення примирити протилежності, зберігаючи наступність у ході змін. Традиція пов'язана з конфуціанством, буддизмом і даосизмом. Звичка до кропіткої праці, своєрідний соціальний патерналізм, повага до авторитету старших і держави, прихильність общинним принципам сприяли успішній політиці розвитку [143, с. 73-90].

Специфіка політичних практик регіону полягає в тому, що поляризація моделей правління є невеликою, що сприяє формуванню компромісу різних політичних сил із приводу загального вектора політичної й економічної модернізації регіону. Модернізація сприймається не як вестернізація, тобто неминучість руху у бік західної траєкторії розвитку, а як особливий шлях розвитку, у ході якого здійснюється синтез західного політичного досвіду (демократії), норм конституційного лібералізму й автохтонної політичної культури. Враховуються конкретні національні, конфесійні, регіональні своєрідності. Інша важлива характеристика – наявність домінантного харизматичного політичного лідера.

Таким чином, політичні практики держав свідчать про перевагу в регіоні значної кількості незахідних демократій, тобто тих країн, що зуміли синтезувати демократичні принципи, конституційний лібералізм з особливостями власної політичної культури, включаючи специфіку конфесіональної організації

суспільства. Вони і задають загальний вектор регіонального розвитку. Режими з іншим вектором політичного розвитку складають меншість (військовим або жорстко авторитарним правлінням). Зростання здійснюється не на основі мобілізаційної моделі розвитку насильницького типу, а на основі модернізації як особливого, синтетичного шляху, не західного і не мобілізаційного типу. Ці країни змогли подолати зовнішні виклики Заходу і наздогнали західні політії фактично за всіма параметрами, незважаючи на свій географічний або демографічний розмір, забезпеченість ресурсами, змінивши при цьому економічну і політичну мапу світу.

Джо Стадвелл вивчав економічні успіхи азійських країн і порівнював стратегії розвитку економік лідерів регіону з менш успішними сусідами. Автор аналізував різні чинники: від природних (демографія і кліматичні умови) і соціальних (рівень освіти) до політичних (наявність або відсутність демократії в країні і міжнародні відносини). У своїй книзі «Чому Азії вдалося», виданій в 2014-му році, він доводить, що ідеї західних економістів не працюють в азійських країнах, і швидка трансформація економік бідних країн можлива лише за активної участі держави.

Він не претендує на комплексне дослідження економік всіх країн східного регіону, ігноруючи замкнені на собі економіки відсталих азійських країн (Північну Корею, Лаос, Камбоджу), проте значна увага приділяється в книзі процвітаючим державам Північно-Східної Азії (Японії, Тайваню, Південній Кореї), стрімко зростаючому Китаю і менш успішній південно-східній четвірці (Таїланду, Індонезії, Малайзії і Філіппінам).

Джо Стадвелл дійшов висновку, що секрет швидкого економічного зростання полягає в поєднанні трьох елементів: ефективна реформа сільського господарства, продумана індустріальна політика і жорстке фінансове регулювання. Відповідно, він виокремлює три види втручання, які може застосовувати уряд, аби прискорити економічний розвиток: максимізація виробництва в галузі сільського господарства, спрямування інвестицій та підприємців у виробництво, втручання у фінансовий сектор, щоб сфокусувати капітал на інтенсивному дрібному сільському господарстві та розвитку виробництва. Автор міркує, чому в одних країнах (Японія, Південна

Корея, Тайвань, Китай) ці варіанти втручання стали основою для швидкого переходу до раніше небаченого економічного зростання, а в інших країнах Східної Азії, які також мали амбіції та непогану початкову позицію, поступ виявився не дуже тривалим [266, с. 53-65].

Сеймур Мартін Ліпсет визначив, що «чим більш благополучна нація, тим більше шансів на те, що вона підтримуватиме демократію» [188, с. 74]. Такий стан речей склався протягом останніх п'яти десятиліть. У ході цього процесу Південно-Східна Азія стала регіоном, який, здавалося б, не піддається загальному поясненню даної теорії. І з багатими авторитарними режимами, і з надзвичайно бідними демократіями, на перший погляд, теорія модернізації, схоже, не спрацьовує.

Основною тезою теорії модернізації є те, що високий рівень соціально-економічного розвитку забезпечує перехід та підтримку демократичних форм правління. У бідних суспільствах з авторитарним керівництвом влада зосереджена в руках невеликої групи осіб, що нагадує те, що Ліпсет називає «витягнутою пірамідою» [188, с. 85]. Зі збільшенням індивідуального багатства, яке відбувається з модернізацією держави, влада стає розсіяною, розподіляється рівномірно. Для повторного використання аналогії Ліпсета, а не піраміди, суспільство починає нагадувати «алмаз», тобто стає плюралістично-атомізованим. Слід зазначити, що саме демократичний перехід, як такий, не сприяє збільшенню індивідуальних багатств. Збільшення валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення на 100 доларів США не призведе автоматично до підвищення «демократичності» режиму. Швидше, це те, що в цілому супроводжує таке зростання, а саме: ринкова економіка, підвищення рівня грамотності та освіти, заможний міський середній клас, секуляризація публічної сфери та розвиток громадянського суспільства.

Очікується, що новостворений середній клас в країнах Південно-Східної Азії вимагатиме проведення демократичних реформ у сприятливому структурному контексті, створеному внаслідок модернізації держави. І якщо відбудеться демократичний перехід, то буде більше шансів вижити за підтримки цього прошарку. Простіше кажучи, теорія модернізації передбачає, що в більшості

випадків перехід відносної переговорної сили від правлячих еліт до середнього класу дозволяє останньому переважати і здійснювати демократизацію, ставши її основним суб'єктом. Існує певна дискусія щодо того, чи важливіша економічна модернізація для ініціації демократизації або ж підтримування демократії після транзиту. Існують також суперечливі претензії щодо того, наскільки необхідний розвиток. Теоретики зазначають, що держави з ВВП на душу населення в розмірі менше 1000 доларів малоздатні для того, щоб здійснити перехід до демократії. Цей діапазон (1000 – 7000 доларів) багатства на душу населення утворює щось на зразок того, що Хантінгтон називає «зоною переходу». Стає зрозумілим, що відома заява Ліпсета витримала випробування часом, оскільки існує широкий консенсус про те, що соціально-економічний розвиток та демократія є позитивно пов'язаними.

У 2008 році Economist Intelligence Unit розробив індекс, який вимірює якість демократії у 165 державах та територіях світу – Democracy Index. Індекс оцінює держави за шкалою від нуля до десяти (нуль є абсолютно недемократичним, а десять – ідеально демократичний), заснований на досить жорсткому наборі критеріїв і характеризує режими як «авторитарний» (0-3.9), «гібридний» (4.0-5.9), «недосконала демократія» (6.0-7.9) та «повноцінна демократія» (8.0-10).

За даними звіту DemocracyIndex 2021, опублікованого The Economist Intelligence Unit, країни регіону мали наступні показники: Малайзія – 7.24 (39 місце), Східний Тимор – 7.06 (43 місце), Індонезія – 6.71 (52 місце), Філіппіни – 6.62 (54 місце), Сінгапур – 6.23 (66 місце), Таїланд – 6.04 (72 місце), В'єтнам – 2.94 (131 місце), Камбоджа – 2.90 (134 місце), Лаос – 1.77 (159 місце), М'янма – 1.02 (166 місце) [110].

Перегляд даних за 2008 рік додає довіри до теорії модернізації. Середній ВВП на душу населення серед «повних демократій» становив 43 096 доларів, серед «недосконалих демократій» – 7 537 доларів, серед «авторитарних» режимів – 7 801 доларів.

Теорія модернізації передбачає, що в більшості випадків перехід трансформаційної сили від правлячих еліт до середнього класу дозволяє останньому переважати і здійснювати демократизацію.

Крім того, з 54 держав з ВВП на душу населення понад 10 000 доларів США, лише 8 (15%) є авторитарними, і такий економічний розвиток забезпечений в першу чергу виробництвом нафти. 18 з 69 держав з ВВП на душу населення менше 3000 доларів, лише дві (Індія та Східний Тимор) мають оцінку демократії 7 або вище.

У 2008-му році, згідно EconomistIntelligenceUnit, держави з ВВП на душу населення від 0 до 1000 доларів мали середній індекс демократії 4,04. Середній індекс демократії країн із ВВП у 7 000 складав 7,02 пунктів. Якщо ВВП нижче 7000 доларів, такий «гібридний режим» прирівнювався до авторитарного (4,71).

Звернемося до Південно-Східної Азії. Дані регіону продовжують відображати теорію модернізації. У 2008 р. середній показник демократії країн Південно-Східної Азії з ВВП на душу населення понад 7000 доларів США становив 6,69, в межах «недосконалої демократії». Для держав нижче 7000 доларів США бал знижується до 4,72, нижчий рівень «гібридного режиму» [111].

Є низка держав Південно-Східної Азії, які добре відповідають теорії модернізації. Це Камбоджа, Лаос, В'єтнам та М'янма. Поточний ВВП на душу населення в Камбоджі становить 1600 доларів, його показник демократії в EUI становить 4,87 (низькогібридний), а FreedomHouse дав комбіновану оцінку 5,5 і позначив її «не вільною». Лаос також недостатньо економічно розвинений, з ВВП на душу населення 2500 доларів та відповідним показником демократії в EIU – 2,1 (авторитарний).

Незважаючи на останні вражаючі рівні зростання В'єтнаму, він залишається відносно бідним (ВВП на душу населення Соціалістична Республіка В'єтнам складає 3700 дол. США) і суворо авторитарним, з показником демократії 2,53.

ВВП на душу населення М'янми, яка має один з найбільш репресивних урядів у світі, складає 1200 дол. США. При цьому показник демократії – 1,77 (авторитарна).

Південно-Східна Азія включає також низку держав, які, здається, є винятками з теорії модернізації. Перший і найвизначніший – Сінгапур. Маючи найвищий рівень ВВП душу населення в регіоні (72 794 дол. США), найвищий рейтинг людського розвитку (0,94) та найвищий рейтинг прозорості (9,2), можна було б очікувати, що в Сінгапурі буде набагато вищий показник демократії, ніж наявний – 5,89 (гібридний). Однак є дві дуже вагомні причини несподівано низького показника демократичного розвитку Сінгапуру. Перша – це масивна державна служба Сінгапуру щодо її невеликого населення та території. Станом на 2010-й рік чисельність населення Сінгапуру була зафіксована на рівні 4,66 мільйона, при цьому загальна чисельність сил цивільної оборони складала 522 800 осіб, що становило 11,2% всього населення [273, с. 10-12].

Друга причина стійкості авторитаризму в Сінгапурі полягає в тому, що з моменту здобуття незалежності в 1965 році він отримав неймовірно здібних авторитарних лідерів. Оскільки в країні найвищий рівень життя, найпрозоріший уряд, найвищий рівень грамотності, і найдовша тривалість життя, громадяни не мають підстав вимагати демократичних змін.

Наступний помітний виняток – султанат Брунею. Зважаючи на високий рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення 61033 доларів), теорія модернізації прогнозує, що він буде більш демократичним, ніж це оцінює FreedomHouse (комбінований бал 5,5 – «не вільний»). Цю аномалію можна пояснити тим фактом, що Бруней, як і ті вісім високорозвинених авторитарних держав, про які йшлося раніше, буквально «плаває на нафті». на більш ніж 50% ВВП Брунея і понад 90% його експорту. Таке багатство ресурсів концентрує владу у руках держави [39, с. 5-7].

Винятком в регіоні є Східний Тимор. Оскільки одна з найбідніших держав Південно-Східної Азії з ВВП на душу населення 800 доларів, її показник демократії на диво високий (7,22, недосконала демократія), як і його показник PolityIV. Така суперечливість може пояснюватися тим, що Східний Тимор – держава у зародку,

яка отримала офіційне міжнародне визнання лише з 2002 року після отримання незалежності від Індонезії в 1999 році.

Той факт, що Східний Тимор настільки демократичний, більше пов'язаний із міжнародним тиском та міжнародною допомогою, ніж із будь-яким природним процесом розвитку. Слід також зазначити, що, незважаючи на свою демократичну репутацію рейтинг прозорості Тимор-Лешті навіть гірший, ніж авторитарного В'єтнаму і Камбоджі. Таким чином, з цілої низки причин Сінгапур, Бруней та Східний Тимор є зрозумілими винятками з логіки теорії модернізації [118, с. 23-28].

Чотири регіональні держави – Індонезія, Малайзія, Таїланд та Філіппіни – потрапляють до категорії, яку ми називаємо «зоною переходу». Дані країни утворюють своєрідну середину між заможністю Сінгапуру та бідністю Східного Тимору. Високі темпи економічного розвитку цих країн дозволяють віднести їх до так званих азійських тигрів другої хвилі.

Крім того, деякі держави цієї категорії, такі як Індонезія, останнім часом покращили якість своєї демократії, в той час як інші, наприклад, Таїланд, побачили її занепад. Хоча Індонезія значно просунулася в цьому процесі, ніж Малайзія, не можна сказати, що Індонезія повністю демократична або повністю авторитарна. Що по суті об'єднує ці чотири держави, це те, що вони перебувають посередині між дещо авторитарною та дещо демократичною формами управління. Дана група частково демократична, відносно корумпована, має уряди, які, як правило, функціонують лише на посередніх рівнях. Ефективно азійські тигри другої хвилі перебувають у перехідному періоді [281, с. 25-32].

Таким чином, теорія модернізації є застосовуваною до Південно-Східної Азії і дає корисний інструмент розуміння демократизації у регіоні. Найкраще теорію демократичного транзиту пояснюють Камбоджа, В'єтнам, Лаос, М'янма. «Перехідну зону» складають Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни. Винятки – Сінгапур, Бруней, Східний Тимор [192, с. 1097].

За першу декаду ХХІ ст. (2000-2010) авторитарні режими регіону продемонстрували значне економічне зростання. Ріст Лаосу становив в середньому 6,73%, В'єтнаму – 7,46%, Камбоджі – 9,25%, М'янми – 12,98% [273].

Найефективніший спосіб просування демократії у Південно-Східній Азії – заохочення подальшого економічного зростання. Повалення авторитарних режимів силою чи підтримка еліт, які називають себе демократичними, видається надто ризикованим. Економічне зростання не може автоматично призвести до демократії, воно, безумовно, є найнадійнішим чинником, що сприяє стабілізації демократії.

За час, що минув з моменту деколонізації, держави Південно-Східної Азії пройшли тривалий шлях до національної політичної та економічної спроможності, а також зміцнення власної регіональної суб'єктності.

Висновки до першого розділу

З'ясовано, що політичну трансформацію в регіоні досліджували такі науковці як Ларі Даймонд, Вільям Кейс, Деніел Белл, Аурел Круассан, Томас Пепінські, Марк Томпсон, Філіпп Шміттер, Бенджамін Рейлі, Річард Стаббс, Ден Слейтер. Однак аналітичні праці вчених свідчать, що систематизована та завершена теорія трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії відсутня. Наслідки впливу інститутів на процеси демократизації та дедемократизації має бути встановлено.

Визначено, що дослідники трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії ставили за мету з'ясування можливостей вирішення суперечностей, які з'являлися в результаті функціонування політичних інститутів як факторів демократизації. Внаслідок здобуття державами регіону незалежності, науковці розглядають низку проблем: причини виникнення, функції, задачі, моделі та результати функціонування політичних інститутів.

Доведено, що дослідження політичних систем і політичних процесів в державах Південно-Східної Азії зазвичай ґрунтуються на підходах, спочатку вироблених при вивченні політичних режимів країн в інших регіонах світу. Так, інституційні та

неоінституціональні концепції, які широко застосовуються у сучасній політології, склалися в ході теоретичного опису політичного життя США і країн Західної Європи; цивілізаційний підхід спочатку був пов'язаний переважно з дослідженнями ісламських держав і Китаю; теорії демократичного транзиту виникли при аналізі еволюції політичних систем деяких держав Південної Америки і потім, з деякими корекціями, успішно застосовувалися для опису політичних трансформацій, що відбувалися в 1990-і роки в східноєвропейських країнах. Те ж саме відноситься до методів компаративного аналізу, і особливо до теорії модернізації.

Обґрунтовано, що концептуалізація політичної трансформації визначає випадки «відхилення» політичної системи від заданого еталона демократії. Здійснюючи трансформацію політичних і економічних інститутів, країни регіону розпочали шлях пізніше, ніж Захід, але зуміли винайти власний шлях, не рівнозначний вестернізації, і зберегти культурно-цивілізаційну своєрідність (Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни).

Доведено, що методологія дослідження через неоінституціоналізм допомагає аналізувати досвід політичної трансформації режимів Південно-Східної Азії. Методологія демократизації визначає технічні засоби реалізації політики, економічні реформи та є продуктом матеріальних і соціальних факторів, що діють на трьох рівнях суспільства: економічному, інституціонально-організаційному, культурно-світоглядному. Загальним цивілізаційним принципом, що обумовлює внутрішньополітичний курс соціально-економічних і політичних перетворень в державах Південно-Східної Азії, стало створення конкурентних соціально-економічних переваг і підвищення рівня добробуту для громадян, забезпечення виживання і прогресу нації (Сінгапур, Малайзія).

Проаналізовано ключові поняття, які відображають зміст дисертаційного дослідження: закрита автократія, виборча автократія, ліберальна демократія, військовий режим, дефіцит демократії, запозичена модернізація, клієнтелізм, колоніалізм, напівдемократія, демократичний відкат, прихований авторитаризм, політична стабільність, президенціалізм, авторитарні інновації,

ієрархічний корпоративізм, азійський девелопменталізм, демократія азійського стилю, витончений авторитаризм, консервативна модернізація, електоральний авторитаризм.

Визначено, що демократія в Південно-Східній Азії досягла прогресу в двадцять першому столітті, але більшість країн регіону демонструють авторитарну стійкість, для якої характерні корупція, елітарне правління та порушення прав людини (М'янма, Камбоджа, Лаос). Демократизація відзначається керованим елітою переходом до нової форми політики, заснованої на формально-демократичних інститутах, в яких домінують олігархічні еліти (Філіппіни, Таїланд).

З'ясовано, що регіон Південно-Східної Азії перебуває у ситуації, яку дослідники називають авторитарною рівновагою. Оскільки відбувається підвищення рівня життя, то громадськість може погодитися на поступовий демонтаж ліберальної демократії на користь, наприклад, неліберального типу демократії (Сінгапур, Бруней).

Розділ 2. Особливості формування політичних інститутів в країнах Південно-Східної Азії

Важливу роль в політичній трансформації відіграють політичні інститути. Політичний інститут – соціальний інститут, який забезпечує стійкість політики. Інститут утворюється через установлення норм суспільної взаємодії, засвоєння цих норм населенням, накладення санкцій при відхиленні від прийнятого порядку. Ці чинники забезпечують самовідтворення інституту, що не залежить від бажань індивіда. Політичні інститути мають політичні цілі і спрямовані на встановлення і підтримку певної форми політичної влади. Їхня сукупність складає політичну систему конкретного суспільства. Політичні інститути забезпечують відтворення і стійке збереження ідеологічних цінностей, стабілізують домінуючі в суспільстві соціально-класові структури, здійснюють управління процесами трансформації.

Інститутами організації політичної системи є наступні інститути: інститут держави (інститут, що організовує спільне життя населення на певній території та забезпечує там належний соціальний порядок), інститут парламентаризму (політико-правовий інститут, що втілює у собі єдність представницької та законодавчої влади у суспільстві, де існує поділ влади), інститут державної влади (соціальні заклади, які здійснюють владу та управління суспільством), інститут виконавчої влади (сукупність органів державної влади, які реалізують цілі та завдання державної політики), інститут глави держави (вища посадова особа, що має виняткове право представляти державу в міжнародних відносинах і всередині країни), інститут судочинства (законний порядок судового захисту у державі).

Соціальний або суспільний інститут є формою організації спільної життєдіяльності людей, існування якої диктується необхідністю задоволення соціальних, економічних, політичних, культурних або інших потреб суспільства. Інститути характеризуються своїми можливостями впливати на поведінку людей за допомогою встановлених правил.

Поняття «інститут» трактується більш широко, ніж просто установи та закони, оскільки не завжди припускає наявність чітко вираженої структури та кодифікованих правил поведінки членів інституту. Інститутом є стала практика соціуму.

Формальні інститути – це інститути, у яких обсяг функцій, засоби і методи функціонування регулюються розпорядженнями законів або інших нормативних правових актів, формально затверджених розпоряджень, установок, правил. Неформальні інститути – це інститути, у яких функції, засоби і методи діяльності не установлені формальними правилами (тобто чітко не визначені і не закріплені в спеціальних законодавчих та інших нормативних актах). Незважаючи на це, неформальні інститути так само, як і формальні, виконують управлінські і контрольні функції в широкому сенсі, тому що є результатом колективної творчості, самодіяльності.

В межах дослідження трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії розглянемо наступні політичні інститути: інститут держави, інститут парламентаризму, інститут виборів, інститут виконавчої влади, інститут президенціалізму, інститут громадянського суспільства, інститут політичної участі, інститут політичного лідерства, інститут державного управління, інститут конституціоналізму.

Інститут держави. Основним елементом організації політичної системи є інститут держави, що врегульовує відносини завдяки та на основі конкретного типу політичного режиму. Південно-Східна Азія представлена різними політичними режимами, які втілюються у відповідних формах правління, зафіксованих у Конституціях: конституційна монархія (Малайзія, Таїланд, Бруней, Камбоджа), «дисциплінована демократія» (М'янма), соціалістична республіка (В'єтнам), народно-демократична республіка (Лаос), президентська республіка (Філіппіни, Індонезія), парламентська республіка (Сінгапур, Східний Тимор). Кожна політична система має свої особливості, якщо розглядати її з точки зору «західного» погляду на ліберальну демократію [177, с. 12].

Інститут парламентаризму. Функцію регулювання відносин з приводу створення правових норм, законів, представництва інтересів відіграє інститут парламентаризму. До середини ХХ ст. у більшості країн Південно-Східної Азії встановилася з тими чи іншими варіаціями парламентська конституційна структура з відповідними їй багатопартійною системою, з декларованими громадянськими свободами та загальним виборчим правом.

До цього часу країни регіону встановили номінальний демократичний режим, прийняли конституції та утворили виборні представницькі органи – парламенти: Таїланд – у 1933 р., Філіппіни – у 1945 р., В'єтнам та Лаос – у 1946 р., Камбоджа та М'янма – у 1947 р., Індонезія – у 1949 р., Малайзія – у 1959 р., Сінгапур – у 1965 р., Бруней – у 1984 р.

Парламентаризм є невід'ємною ознакою демократії. У Південно-Східній Азії виборні парламенти також є стандартом, хоча їхні ролі та функції далеко не однакові. Навіть демократичне правило, згідно з яким парламентарі мають обиратися, не позбавлене деяких суттєвих винятків. Невелика модифікація існує в Сінгапурі, де на додаток до обраних членів призначається до дев'яти призначених членів, які мають обмежені права. Набагато серйозніший виняток можна знайти у М'янмі, де згідно з конституцією 2008 року чверть місць в обох палатах буде зарезервована за військовослужбовцями, які мають призначатися, а не обиратися. Частина членів парламенту Брунея також призначається, а чи не обирається. Конкурентні вибори не проводяться у В'єтнамі та Лаосі, де діє однопартійна система. Сінгапур та Малайзія мають неконкурентні виборчі системи.

Двопалатні парламенти діють в Таїланді, Камбоджі, Малайзії, Індонезії, М'янмі та на Філіппінах [250, с. 25-40].

Окремої уваги заслуговують однопартійні парламентські системи, представлені Лаосом та В'єтнамом. По-перше, однією з характеристик парламентської системи соціалістичного спрямування країн регіону є об'єднання законодавчої та виконавчої влади.

На відміну від країн, де державна влада здійснюється на основі поділу на законодавчу, виконавчу та судову, в країнах бюрократичного централізму державна влада не здійснюється самостійно, тобто органи кожної гілки влади залежать одна від одної і підпорядковані одна одній. У цих державах не існує системи стримувань і противаг.

Влада в таких режимах є народною, створюється народом і підпорядковується народу. Парламент – вищий представницький орган народу, який за Конституцією має право призначати всі інші центральні державні органи. У парламентських системах В'єтнаму та Лаосу існує однопартійна система: Комуністична партія в Соціалістичній Республіці В'єтнам, Народно-революційна партія Лаосу.

Законодавчий, виконавчий та судовий органи контролюють один одного та стежать за виконанням відповідних зобов'язань. Особливо наголошується на контролюючій функції парламенту. Національні збори повинні забезпечувати «єдність» державної влади в соціалістичному режимі. Це є важливою особливістю формування парламентської системи В'єтнаму та Лаосу.

Законодавчий орган у республіках бюрократичного централізму має широкі конституційні компетенції. Основні з них: приймати Конституцію та вносити до неї зміни; приймати закони та вносити до них зміни; затверджувати план соціально-економічного розвитку країни. Президент обирається представницьким органом зі складу депутатів парламенту. Він несе відповідальність за свою роботу і звітує про неї перед парламентом [164, с. 775-781].

Юридично парламентаризм діє лише за умови, що в парламенті жодна політична партія не має абсолютної більшості і не може сформувати однопартійний уряд. Але соціалістичні республіки Південно-Східної Азії за політичним режимом – партократичні держави, що означає фактичну належність влади центральним та місцевим структурам правлячої партії. У партократичних державах соціалістичного типу можуть існувати некомуністичні партії, які, однак, не відіграють важливу роль у політичному житті країни і не є політичною опозицією [276, с. 172].

Загалом можна сказати, що перевагами описаної форми правління є достатня політична стабільність, забезпечення національної безпеки, відсутність гострих конфліктів між партіями. Але, з іншого боку, у цих країнах існують серйозні проблеми: бюрократія, високий рівень корупції, низькі доходи населення.

Різність політичних режимів країн-членів АСЕАН зумовлює різну роль парламентів та членів парламенту у державах регіону.

За даними неурядової організації Freedom House (2016), шість з десяти держав-членів АСЕАН є «несвільними», а три (Індонезія, Малайзія та Філіппіни) вважаються «частково вільними». Уряди в Камбоджі, Лаосі, В'єтнамі, Таїланді, М'янмі, Сінгапурі та Малайзії обмежують свободу зборів – майже у всіх цих країнах одна й та сама партія (або військові) перебуває при владі останніх 20 років [124].

Кожна держава-член АСЕАН має законодавчі збори, але не всі політичні системи АСЕАН є багатопартійними парламентськими демократіями. За останні два десятиліття в Південно-Східній Азії було досягнуто певного прогресу на шляху до демократичного управління, але цей процес має і деякі підводні камені. Виконавчі гілки влади неохоче погоджуються на будь-який контроль з боку законодавчої влади, хоча це і є сутністю парламентаризму в тому вигляді, як він розуміється в Західній Європі.

Бруней-Даруссалам – єдиний член асоціації, який не має виборного законодавчого органу, проте бере участь у всіх заходах Міжпарламентської асамблеї АСЕАН. Він став повноправним членом цього об'єднання у 2009 році після відновлення своєї Законодавчої ради. Члени Законодавчої ради призначаються безпосередньо главою держави султаном та мають лише дорадчі повноваження. Хоча у 2004 році султан оголосив, що до наступного парламенту буде обрано 15 із 20 членів. Дату таких виборів ще не призначено.

В'єтнам та Лаос – однопартійні республіки з Національними зборами. З початку демократичного переходу в Камбоджі у 1992 році країна досягла прогресу в побудові демократичних інститутів. Але давнє панування правлячої партії, яка перебувала при владі з 1979 року, торкнулося всіх сфер життя. Парламентські

вибори 2013 р. призвели до політичної кризи в країні, оскільки опозиція заперечила їхні результати та бойкотувала парламентські засідання.

У Сінгапурі та Малайзії одна й та ж домінуюча партія управляла країною з моменту здобуття незалежності. Виборчі системи цих країн пропонують небагато можливостей для переформатування парламенту.

Станом на сьогодні в Таїланді владу здійснює військовий режим, який розпустив обрані Національні збори та замінив його призначеними Національними законодавчими зборами, що складаються з військових. Проект Конституції, ухвалений 22 липня 2014 р., було розроблено комітетом, що складається з 36 членів. Проект спрямований на скорочення повноважень політичних партій, підпорядкування обраних політиків контролю невиборних органів та обмеження ролі парламенту.

Індонезійський парламент швидко перетворився на дуже активний інститут після падіння Сухарто у 1998 році. У той час як на Філіппінах діє динамічний двопалатний парламент, що обирається шляхом вільних виборів.

Східний Тимор, який здобув незалежність у 2002 році, має однопалатний парламент, який обирається загальним голосуванням [217, с. 57].

Вибори як політичний інститут. Вплив на трансформацію політичних режимів здійснює виборча система. Вибори як політичний інститут – неформальний політичний інститут, що забезпечує конкретний тип організації влади через участь суспільства у формуванні законодавчої влади.

Історія виборів у Південно-Східній Азії – це історія виборчого ритуалізму, електоральних аномалій та зловживань. У порівняльному аналізі можна виділити три інструментальні варіанти виборів, що проходили у минулому в регіоні:

1. Вибори як політичний ритуал та інструмент політичної мобілізації: Камбоджа до 1993 р., Індонезія з 1955 до 1999 року, Філіппіни у 1970-х та на початку 1980-х років.

2. Вибори як обмежена конкуренція та як інструмент політичної інтеграції: Малайзія із 1970-х років, Сінгапур.

3. Вибори як демократична конкуренція та як інструмент політичної участі: Таїланд у 1990-і рр., Філіппіни з 1946 до 1971 року і знову з 1987 року, Індонезія 1999 р., Камбоджа у 1993 році.

Країни регіону характеризуються невисокою якістю виборів. Причина – непотизм та корупція, а також відсутність професіоналізму та етики в парламентській політиці.

Цікаво, що більшість виборчих систем країн Південно-Східної Азії залишилися вірними своїм історичним корінням. У тих випадках, коли молода демократія могла спиратися на раніше демократичний досвід, вона відновлювала стару систему з невеликими змінами, як це сталося у випадку з Філіппінами. Індонезія та Таїланд у період з 1992 по 1998 рік зберегли виборчу систему, успадковану від авторитарного минулого, з невеликими змінами. Малайзія та Сінгапур до 1988 р. прийняли британську колоніальну виборчу систему. Камбоджа є винятком тому, що система пропорційного представництва, передбачена в законі про вибори Організації Об'єднаних Націй (ООН), встановила різкий розрив із традиційними в країні плюралістичними та мажоритарною системами. Цікаво, що камбоджійські партії віддавали перевагу тому чи іншому різновиду мажоритарних систем, тоді як у Паризькій угоді (1991 р.) основні положення виборчої системи вже було закладено на користь системи пропорційного представництва.

За винятком Камбоджі та Індонезії, всі виборчі системи в регіоні, які використовуються під час виборів до законодавчих, можуть бути класифіковані як плюралістичні системи.

Виборчу систему країн Південно-Східної Азії можна класифікувати наступним чином: В'єтнам – абсолютна мажоритарна система в малих багатомандатних округах, Індонезія – система пропорційного представництва, Камбоджа – система пропорційного представництва у багатомандатних округах; плюралістична система в одномандатних округах, Лаос – плюралістична система у багатомандатних округах, Малайзія – плюралістична система в одномандатних округах, Сінгапур – плюралістична система в одномандатних округах та в малих і середніх

багатомандатних округах, Таїланд – сегментована система, Філіппіни – сегментована система [214, с. 35-48].

Демократична трансформація за допомогою виборів швидко стала яскравим поясненням того, як навіть недосконалі вибори можуть сприяти демократичним змінам в авторитарних режимах. В ході зростаючого числа досліджень був виявлений міцний причинно-наслідковий зв'язок між багаторазовими багатопартійними виборами і демократизацією як на глобальному, так і на регіональному рівнях [112]. Цей взаємозв'язок особливо поширений в країнах Африки на південь від Сахари і державах Східної Європи. Також феномен виборів вивчався в Латинській Америці і на Близькому Сході. Незважаючи на готовність вчених досліджувати регіональні моделі демократизації виборів, Південно-Східна Азія майже відсутня в цьому дослідницькому полі. У період з 1945 по 2015 рік авторитарні режими в цьому регіоні провели 88 конкурентних виборів, але виборні демократії в класичному вигляді відсутні. Чим пояснюється збереження авторитаризму в регіоні, де існують конкурентні вибори?

Дослідники пропонують нові погляди на вибори і демократизацію в Південно-Східній Азії. Спираючись на процесні теорії демократизації, вчені стверджують, що, незважаючи на те, що вибори логічно можуть привести до лібералізації, вони часто також сигналізують про завершення цього процесу. Оцінка причинно-наслідкової ролі виборів як рушійної сили демократичних змін вимагає ретельного якісного аналізу, оскільки одні й ті ж кількісні дані, які використовуються для вимірювання наслідків виборів, можуть бути використані і для вимірювання існування самої демократії. Приклади у Південно-Східній Азії в цілому узгоджуються з інтерпретацією демократизації як причинно-наслідкового процесу, який зазвичай завершується виборами. Проте існує альтернативна точка зору, згідно з якою вибори є незалежними агентами змін. Це спостереження впливає на кількісні дослідження взаємозв'язку між демократизацією і виборами.

Цей аргумент має вирішальне значення для існуючих досліджень про зв'язок між демократизацією і виборами в умовах авторитаризму. У концептуальному плані

дослідники підкреслюють відмінність між виборами як причинами демократизації і виборами як рисами демократії. Потенціал тотожності особливо очевидний у випадку з Індонезією, яку ми визначаємо як випадок, коли вибори являють собою кінцеву, а не вихідну точку демократизації.

Емпіричні можливості, які надає Південно-Східна Азія як регіон, «відносно ігноровані» у порівняльній політології [176, с. 89]. Південно-Східна Азія – регіон, що дає нам цілу низку уявлень про умови, в яких вибори є наслідком, а не причиною і джерелом демократизації.

Теоретичні міркування про процесно-орієнтовані теорії демократизації і вимірювання демократії з точки зору проведення виборів на прикладі країн Південно-Східної Азії дають змогу виявити, що конкурентний виборчий процес в умовах авторитаризму не підвищує подальшої ймовірності лібералізації в регіоні, навіть якщо такі ефекти присутні в глобальній вибірці. Висновок стосується наслідків аргументу для поточних досліджень з виборів, демократизації та аналізу на регіональному рівні в порівняльній політології.

Головна вимога демократизації шляхом виборів полягає в тому, що вибори мають причинно-наслідковий вплив на зміну режиму. Простіше кажучи, вибори структурують політичну взаємодію і, в свою чергу, впливають на політичні результати [212, с. 92].

Найбільш явний вираз ідеї про те, що навіть неідеальні вибори в авторитарних режимах в кінцевому підсумку можуть привести до демократизації, пропонують окремі науковці [112].

В основі цієї теорії лежить теза про те, що де-юре конкурентні вибори є місцем політичної конкуренції, що включає в себе не тільки конкуренцію за голоси, а й значно ширшу конкуренцію за правила політичної системи, яка розгортається одночасно і інтерактивно [252, с. 74]. У світлі різних вимог, що пред'являються політичними лідерами, правлячими партіями та опозиційними групами, неідеальні вибори пронизані невпевненістю в їх результатах. За конкурентних виборів необхідно знайти компроміс між контролем над виборами і довірою до виборів, в

той час як за неконкурентних виборів існує прагнення отримати відчутні політичні вигоди, не приносячи при цьому ніяких вигод.

Оскільки жоден із політичних суб'єктів не здатний примирити ці цілі, вони стикаються зі стратегічною дилемою. Критичний момент тут полягає в тому, що, незалежно від здійсненого вибору, політичні вибори мають здатність підривати авторитарне правління. Це засновано на простій формулі, що сягає корінням в класичну працю Роберта Даля (1971): чим сильніша толерантність, тим вища безпека чинного режиму; чим інтенсивніші репресії, тим менші шанси на політичний успіх у опонентів режиму [100, с. 31].

Неминучість, притаманна авторитарним виборам, перетворила її в галузь дослідження, яка викликає зацікавлення. Основна увага приділялася тому, якого типу режим є достатнім для проведення демократизації виборів. В умовах конкурентного авторитаризму диктатори і правлячі партії розвивають здатність опозиційних партій до перемоги, навмисне обмежують громадянські свободи і регулярно зловживають державними ресурсами для створення нерівних умов гри. В умовах гегемонічного авторитаризму ці ж дійові особи юридично забороняють опозиційним партіям існувати, порушують основні громадянські свободи, застосовуючи відкриті репресії, і монополізують доступ до ресурсів та засобів масової інформації [183, с. 125].

Помилкові вибори в умовах авторитаризму мають значення для демократизації. Протилежна точка зору стверджує, що одні й ті ж вибори можуть сприяти довготривалому авторитарним режимів, особливо в довгостроковій перспективі [213, с. 157]. У збалансованому аналізі цієї дискусії Андреас Шедлер приходиться до висновку, що концептуальна диференціація конкурентного і гегемоністського авторитаризмів розчиняє емпіричні протиріччя, які спостерігаються по відношенню до траєкторій режиму. На його думку, демократизація стає залежною через те, що багатопартійні вибори роблять автократів і правлячі партії залежними від інших акторів, що сприяє їх ослабленню. Це пов'язано з тим, що наявність електоральної конкуренції створює структурні уразливості у вигляді індивідуальних і колективних

претендентів, в результаті чого опозиційні партії, союзники режиму, державні агенти і громадяни залишають при владі автократичного лідера і правлячу партію [252, с. 146-149].

Аналогічним чином, Майкл Міллер стверджує, що наявність спірних моментів при авторитаризмі здійснює позитивний вплив на демократизацію. Спираючись на великий набір даних за 1815-2004 роки, він виводить тезу, що конкурентні олігархії і виборчі авторитарні режими мають найвищі відносні фактори ризику для переходу до демократії, особливо в порівнянні з плебісцитарними авторитарними режимами [205, с. 505-512]

Незважаючи на те, що в у науковій літературі, що стосується демократизації через виборчий процес, важливе місце займає аналіз по регіонах, приклади у Південно-Східної Азії майже повністю ігноруються. Це дивно з урахуванням того, що, по-перше, в більшості країн Південно-Східної Азії з 1945 року було проведено низку виборів; по-друге, більшість режимів в Південно-Східній Азії не є демократичними; і, по-третє, кілька країн Південно-Східної Азії пережили демократичні перетворення або періоди політичної лібералізації в умовах авторитарного правління.

Південно-Східна Азія є перспективною лабораторією для перевірки і уточнення нашого розуміння ролі виборчого процесу в питанні демократизації. Південно-Східна Азія є великим світовим регіоном з населенням близько 650 мільйонів осіб. За цими показниками вона приблизно дорівнює за чисельністю населення Латинській Америці (660 млн) і є більш густонаселеною, ніж Європейський Союз або Ліга арабських держав.

У важливому регіону світу вибори сприяють демократизації. Ми розглядаємо важливі приклади електоральних процесів на Філіппінах (1986 р.), в Індонезії (1999 р.), у Камбоджі (2013 р.) і М'янмі (2015 р.), які до сих пір не розглядалися науковцями, з метою вивчення можливостей пояснення процесу демократизації через вибори. Це дозволяє використовувати приклад країн Південно-Східної Азії як регіону, який сприяє появі нових концептуальних і теоретичних відкриттів.

Причинно-наслідковий зв'язок між виборами і демократизацією розглядали М. Альварес, Д. Чейбуб, Ф. Лімонгі та А. Пшеворські і пропонують певний концептуальний шаблон. В їх концептуалізації режимів «тип» режиму є спільним продуктом стратегічного вибору акторів всередині і поза правлячим урядом щодо того, як розподіляти владу всередині держави. Коли правлячі еліти проводять вибори, програють і йдуть у відставку, тоді ми спостерігаємо підтекст режиму як демократії. Зміни в обмеженнях, можливостях і ресурсах, що є в розпорядженні політичних суб'єктів, можуть привести до переходу від недемократичного до демократичного правління, яке здається таким же демократичним тільки після подальшого проведення виборів [46, с. 32].

На перший погляд може здатися незрозумілим, що демократизація може передувати виборам і що режим може бути демократичним, навіть якщо вибори ще не були проведені. Однак саме така концепція найкращим чином узгоджується з процесними теоріями зміни режиму. У класичній праці «Переходи від авторитарного правління» О'Доннелл і Шміттер (1986 р.) визначають демократизацію як процеси, в рамках яких правила і процедури громадянства застосовуються або до політичних інститутів, що раніше керувалися іншими принципами, або поширюється на осіб, які раніше не користувалися такими правами [218, с. 8].

Критично вони уточнюють, що «логічної послідовності цих процесів, схоже, не існує». Звідси випливає, що вибори, які остаточно позначають режим як демократію, не обов'язково повинні бути одночасними з процесом демократизації. Аналогічним чином, Гантінгтон (1991) пише, що якщо народні вибори керівників вищої ланки є сутністю демократії, то критичним моментом в процесі демократизації є заміна уряду, який не було обрано таким чином, на уряд, який обирається в ході вільних, відкритих та справедливих виборів. Однак загальний процес демократизації до і після цих виборів, як правило, є складним і тривалим [159, с. 112]

Авторитарні вибори в Південно-Східній Азії впливають на формування моделі політичної трансформації. Можна зафіксувати кілька спостережень виборчого процесу в регіоні. По-перше, вибори в умовах авторитаризму досить поширені в Південно-Східній Азії. Всього за 70 років в регіоні було проведено 114 виборів. По-друге, в більшості країн Південно-Східної Азії є певний досвід проведення авторитарних виборів, окрім Бруней-Даруссаламу (султанат) і Східного Тимору (ніколи не ідентифікувався як авторитарний режим). По-третє, що цікаво, більшість авторитарних виборів в Південно-Східній Азії – це конкурентні вибори, на які припадає 88 зі 114 виборів (77%). Незважаючи на те, що авторитарні режими в Південно-Східній Азії, як правило, жорстко контролюють формування партій, передвиборчу агітацію і виборчу свободу, в більшості випадків на виборах в регіоні беруть участь як мінімум дві політичні партії або два кандидати, які змагаються між собою за виборну посаду.

Можна зробити висновок, що вибори – звичайне явище в Південно-Східній Азії, але демократизація – рідкісне. За частковим винятком Філіппін до оголошення Маркосом воєнного стану в 1972 р. і парламентських виборів в Таїланді в 1975 і 1995 рр. вибори президентів і членів законодавчих органів ніколи безпосередньо не приводили до зміни уряду. З огляду на дані 70-річного періоду у регіоні, вибори, проведені в умовах авторитарного правління в Південно-Східній Азії, майже ніколи не призводили до зміни уряду [212, с. 65].

Вибори на Філіппінах у 1986 р. є яскравим прикладом демократизації шляхом виборів. Після оголошення воєнного стану у 1972 р. президент Фердинанд Маркос керував країною протягом періоду, коли не проводилося ніяких виборів до законодавчих органів, та здійснював управління за допомогою персоналістських механізмів. Починаючи з 1978 року, він спробував створити нову масову політичну організацію, відому як «Рух нового суспільства». У той же час почалося посилення тиску на його режим. Певною мірою такий тиск був зовнішнім за своїм характером. В першу чергу це було пов'язано зі зниженням іноземних доходів за рахунок торгівлі, зменшенням допомоги та грошових переказів, що стало наслідком

всесвітнього економічного спаду 1980-х років. Економічні труднощі зростали з дедалі більшим тиском з боку Сполучених Штатів – найважливішого джерела іноземної і військової допомоги режиму Маркоса. Це сталося у відповідь на надмірне корумповане і персоніфіковане правління і особливо після вбивства лідера опозиції Беніньо Акіно-молодшого у 1983 році.

Таким чином, Маркос вступив у вибори 1986 року у відносно слабкому становищі. Незважаючи на номінальний контроль над механізмами державної влади, рішення про скликання позачергових виборів у 1986 році було спробою ослабленого Маркоса використовувати вибори для підкріплення своїх флагманських удач. Президент заявив про перемогу, однак вибори були раундово засуджені як філіппінськими, так і іноземними спостерігачами і позначені як сфальсифіковані. Наслідком цього стала Жовта революція, або Революція EDSA (названа так на честь великої магістралі в Манілі, проспект Епіфанію де лос Сантос), в ході якої мільйони громадян виступили з протестами проти Маркоса і його корумпованого і авторитарного правління. Масова мобілізація в поєднанні з посиленням тиску з боку Сполучених Штатів, громадська опозиція з боку католицької церкви та економічна криза в кінцевому підсумку перетворили союзників Маркоса в його противників. Зрештою, колишні поступливі філіппінські сили безпеки на чолі з начальником поліції Фіделем Рамосом і міністром оборони Хуаном Понсе Енріле об'єднали свої зусилля у боротьбі проти Маркоса, змусивши його залишити країну і ознаменувавши закінчення диктатури. За цим послідувало відновлення філіппінської демократії [38, с. 123].

Випадок Філіппін добре ілюструє ту роль, яку вибори можуть зіграти в демократизації. Оспорювані вибори виявилися критично важливими для мобілізації опозиційних сил.

Випадок з Індонезією у 1999 році має низку важливих особливостей, відмінних від філіппінського прикладу. Це і високий ступінь корумпованості автократа, і погіршення економічних умов демократизації. Проте на відміну від Філіппін, режим «Нового порядку» в Індонезії при Сухарто супроводжувався шістьма

виборами, які проводилися спочатку в 1971 році, а потім з регулярними п'ятирічними інтервалами, починаючи з 1977 року. У той час як рух Маркоса «Нове суспільство» був лише початковою спробою інституціоналізувати підтримку його режиму, індонезійський «Голкар» представляв собою високо інституціоналізовану, корпоративістську, масову організацію, тісно пов'язану з індонезійською бюрократією. Державний апарат в Індонезії в епоху Нового порядку був сильніший і ширший, ніж філіппінська держава при Маркосі [259, с. 55]. До інших важливих відмінностей можна віднести тягар економічної кризи: економіка Індонезії скоротилася на приголомшливі 13% в 1998 році в результаті азійської економічної кризи і супровідних їй політичних і економічних негараздів, а також масове насильство, яке спалахнуло в травні 1998 року.

Інститут виконавчої влади виконує цілу низку функцій: прийняття політичних рішень, децентралізації, структурних інновацій, нормотворчості.

Уряди країн Південно-Східної Азії демонструють значні зусилля, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності державного управління.

Незважаючи на те, що регіон має сильні традиції централізації, які були частиною політичних змін (Таїланд, Малайзія, Філіппіни), за останні 20 років децентралізація в регіоні стала основною силою розвитку. Розвиток ефективних регіональних і місцевих органів влади дозволяє збільшити кількість послуг та ініціатив, які можуть стимулювати та підтримувати нову економічну діяльність. Децентралізація передбачає втрату контролю з боку центрального уряду, що має очевидний політичний елемент [87, с. 12].

Так, наприклад, в Таїланді присутня давня і сильна традиція авторитетного правління та централізації. Надзвичайно жорсткі традиційні відносини між центром, провінціями і місцевим населенням вибудовувались за зразком британських колоніальних адміністративних режимів. Сильна центральна держава була створена для забезпечення контролю над віддаленими сільськими районами. Лише з 1990-х років, незважаючи на сильний спротив Міністерства внутрішніх справ, уряди

Таїланду послідовно підтримували децентралізацію. Можливо, це певною мірою відображає зростання впливу політиків, обраних із сільської місцевості [93, с. 48].

Щодо Філіппін, то провідним аргументом щодо того, чому в цій країні була здійснена децентралізація, стало виправлення внутрішнього централізму адміністративної системи. Кодекс місцевого самоврядування 1991 року є важливою частиною законодавства про децентралізацію через його безпрецедентну передачу повноважень, функцій і ресурсів центрального уряду історично слабким або політично незначущим органам місцевого самоврядування.

У 1991 році було прийнято Кодекс місцевого самоврядування, який вважається визначним законодавчим актом в історії політико-адміністративної системи Філіппін. Завдяки цій реформі, значні функції, повноваження та відповідальність були передані органам місцевого самоврядування в країні. В результаті децентралізації відбулися розвиток нових ініціатив і підвищення оперативності. Реалізація реформи показала прогрес і бажані результати, алемічні родинні зв'язки та сильні політичні клани на Філіппінах загрожують демократизації, участі у виборах і політичній відповідальності на рівні місцевого уряду. Проте розбудова потенціалу для місцевого самоврядування є дуже необхідною. Наприклад, професіоналізація місцевої бюрократії вимагає встановлення потреб у компетенції державних службовців на місцевому рівні, їхнього кар'єрного шляху та розвитку в місцевій бюрократії [234, с. 94].

Для реалізації ефективної діяльності урядів в регіоні застосовуються комплексні плани розвитку. Так, у Таїланді існує система 5-річних планів, які визначають напрямок державного управління на наступні періоди. Нинішній 5-річний план (перший був прийнятий у 1963 році) наголошує на економічній достатності та належному управлінні, включаючи покращення адміністративних процесів і управління, а також фіскальну реформу [297, с. 138].

Якщо говорити про електронний уряд, то він використовується в багатьох країнах. Так, наприклад, в Таїланді після приходу до влади Таксіна Чінавата у 2001 році стався великий стрибок у використанні інформаційних технологій у державному секторі. Він намагався запустити проекти електронного уряду, наприклад, електронний аукціон,

смарт-картки та GFMIS (Government Financial Management Information System – державні інформаційні системи управління фінансами).

У 2001-2006 роках уряд під керівництвом Таксіна витратив приблизно 2,5 мільярда доларів на проекти електронного уряду. У 2002 році кабінет міністрів Таїланду прийняв постанову, згідно з якою кожне відомство та державне підприємство повинні здійснювати закупівлі через електронний аукціон і кожні 3 місяці звітувати про хід впровадження в офіс прем'єр-міністра. Однак оцінка показує, що проекти електронного уряду в епоху уряду Таксіна здійснювалися під впливом сучасних технологій, а не реальних потреб людей [234, с. 90].

У сфері бюджетоутворення Таїланд має багатий досвід бюджетного контролю. За міжнародними стандартами державний борг Таїланду був досить низьким. Головною метою бюджетної реформи в Таїланді було зменшення централізованого бюджетного контролю шляхом надання бюджетним установам більшої гнучкості у їх видатках. У 1999 році Бюро бюджету погодилося пом'якшити детальний централізований контроль над бюджетними установами, зменшивши деякі деталі статей у їхніх бюджетних асигнуваннях і перейшовши до блокових грантів за умови, що бюджетні установи повинні мати можливість пройти сім стандартів з перешкодами. Будучи незадоволеним темпами прогресу, уряд Таїланду вирішив, що всі міністерства та відомства (не лише піонери) перейдуть на нову систему бюджетування, орієнтованого на ефективність, яка стала називатися стратегічним бюджетом, орієнтованим на ефективність. Це набуло чинності в 2003 фінансовому році. У рамках нової системи перший 4-річний урядовий адміністративний план був реалізований у 2005 році. Його було поділено на дев'ять стратегій, і агентства повинні були продемонструвати, як їхні витрати сприяють досягненню цих цілей [76, с. 252].

Малайзія також використовує довгострокові плани розвитку. Під час запуску Шостого Малайзійського плану в 1991 році прем'єр-міністр країни Махатхір Мохамед постулював свою мету з приводу того, аби Малайзія стала повністю індустріалізованою та розвиненою державою до 2020 року. Третій контурний перспективний план, також відомий як Національна політика бачення (2001-2010),

була останньою 10-річною політикою, згідно якої здійснювалося керування Малайзією. П'ятирічні плани розвитку, які впливають з них, готуються відділом економічного планування, який підпорядковується канцелярії прем'єр-міністра Малайзії. Виконання та моніторинг здійснюється Відділом координації впровадження, який також підпорядкований Офісу Прем'єр-міністра [54, с. 98].

У Малайзії Підрозділ адміністративної модернізації та планування управління (MAMPU – Malaysian Administrative Modernisation and Management Planning Unit) відповідає за адміністративну модернізацію та планування людських ресурсів. У 1982 році MAMPU розпочав кампанію, засновану на ісламських цінностях, яка закликала до ефективного державного управління. Запровадження звітів про результати діяльності вперше відбулося у 1979 році, а в 1982 році відповідно до Закону про боротьбу з корупцією було створено Антикорупційне агентство. Наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років державна служба мала бути трансформована в державну службу, більш орієнтовану на споживача, результат і продуктивність. Державна служба мала стати підзвітною, інноваційною та чутливою до змін.

На початку 1990-х років було запроваджено перегляд процедурних питань системи надання державних послуг. В сукупності реформи управління продуктивністю в Малайзії призвели до підвищення ефективності на бюрократичному рівні та на рівні системи надання державних послуг [260, с. 25-29].

В 2020-х роках в країнах Південно-Східної Азії наголос було зроблено на зосередженні на потребах громади, переході від процесно-орієнтованого підходу до клієнтоорієнтованого, розвитку системи управління для забезпечення постійних змін, визнанні зусиль і гнучкості урядових відомств у підтримці мінливих цілей політики, вимірюванні продуктивності державних установ, залучених до надання комплексних послуг, зв'язуванні бюджету з результатом ефективності.

Проте незважаючи на десятиліття втілюваної практики, в країнах регіону існують проблеми з міжвідомчою координацією. Крім того, видатки не завжди відображають бюджетування, орієнтоване на результат. Громадяни висловлюють

більшезадоволення урядуванням, але їхня участь у прийнятті політичних рішень мінімальна [278, с. 188-217].

Інститут президенціалізму. Визначальником чинником трансформації політичних режимів країн регіону є інститут глави держави, який забезпечує можливість главі держави репрезентувати суспільні відносини, виступати від імені всього народу, забезпечувати цілісність країни і гарантувати конституційні права. Ефективно здійснювати такі повноваження главі державі дозволяє інститут президенціалізму.

Інститут президенціалізму – це інститут, який передбачає всенародне обрання глави держави, для якої характерна сильна влада президента і його домінуюче становище у системі. Інститут характеризується значною роллю президента у системі державних органів, концентрацією у його руках повноважень глави держави та глави уряду. Президентську республіку також називають дуалістичною республікою, підкреслюючи тим самим факт чіткого поділу двох влад: зосередження сильної виконавчої влади в руках президента, а законодавчої – у руках парламенту.

Президентська система країн Південно-Східної Азії характеризується низкою спільних особливостей: державна влада будується на принципі поділу на три гілки, які незалежні одна від одної. Населенням країни обирається не лише вищий законодавчий орган, а й глава держави – президент, який одночасно є головою виконавчої влади. Президент в таких республіках має більшу самостійність у своїх діях і незалежність від парламенту. Уряд звітує перед президентом, а не перед парламентом, а повноваження глави держави ширші, ніж у парламентській республіці. У президентських республіках Південно-Східної Азії існує багатопартійна система. Представницьким органом є двопалатний парламент. Політичні партії у цих країнах є активними суб'єктами політичної діяльності [262, с. 10-17].

Південно-Східна Азія – регіон, що істотно збагачує емпіричні дані про президенціалізм. Пропонуємо розглянути інститут президентської влади на прикладах чотирьох країн регіону: Індонезії, М'янми, Філіппін та Східного Тимору.

Індонезія – друга за чисельністю населення країна у світі з президентською демократичною системою (і найбільша в світі, що розвивається). Це також була стабільна електоральна демократія (найміцніша на Південному Сході Азії) з того часу, як її було встановлено після падіння диктатури Сухарто в 1998 році.

Філіппіни ж більше схожі на латиноамериканські країни, оскільки це більш стара президентська система, коріння якої сягає кінця XIX століття під час революційної боротьби проти іспанців і в умовах «колоніальної демократії» США. Це також була нестабільна виборча демократія – воєнний стан було оголошено у 1972 році. Після того, як вільні та чесні вибори були відновлені після падіння диктатора Фердинанда Маркоса у 1986 році, Філіппіни мали кілька періодів нестабільності.

У регіоні також є два останні випадки гібридного президентства у світі – М'янма і Східний Тимор. У той час як Тимор-Лешті (Східний Тимор португальською) можна розглядати як країну, яка встановила форму напівпрезидентської системи, випадок М'янми виходить за межі навіть складних категорій напівпрезидентських систем. Військові М'янми створили гібридну президентську систему, що дає змогу розділити владу з популярною опозиційною партією. Тимор-Лешті прийняв «президентсько-парламентську» напівпрезидентську модель, яка, незважаючи на те, що в літературі вона розглядається як особливо схильна до нестабільності, виявилася відносно стійкою багато в чому завдяки тому, що вона була розроблена для розміщення конкуруючих елітних груп.

За останні три десятиліття відбулося кілька «хвиль» наукових дискусій щодо впливу різних типів режимів на демократичне виживання [114, с. 75-82]. У зв'язку зі швидкими політичними перетвореннями у країнах Центральної та Східної Європи, а також у країнах колишнього Радянського Союзу зростала потреба у консультаціях щодо придатності певних державних систем. У той час як перша хвиля досліджень обговорювала вплив чистих президентських чи парламентських режимів на

демократичну консолідацію, друга хвиля досліджень була зосереджена на взаємодії президентської системи та інших інститутів. Більш того, залежні змінні також були розширені і тепер включають належне управління, ефективність та керування конфліктами. У той же час почалися дослідні дебати про наслідки напівпрезидентської системи.

Початковим приводом для нинішніх дебатів про президентські системи стала відома заява Лінца про те, що парламентаризм перевершує президентський режим у підтримці політичної стабільності. Оцінюючи придатність різних систем правління для консолідації демократій третьої хвилі, Лінц висунув низку аргументів проти президентських систем. Він нарікав на «подвійну легітимність» президентського режиму, посилаючись на той факт, що і президент, і законодавчі органи користуються електоральною підтримкою і, отже, жоден з них не може претендувати на одноосібного представника народу. Інституційні конфлікти також часто погіршуються тим, що на президентських виборах переможець отримує все і залишає тих, хто програв, без будь-якого представництва. Лінц також був стурбований негнучкістю президентської системи та відсутністю належних інституційних механізмів для подолання тупикових ситуацій. Щоб вирішити ці конфлікти, або законодавча влада може вдатися до імпічменту президента, тим самим посилюючи конституційну кризу, або президенти можуть використати свої ресурси для втручання у роботу законодавчої влади, тим самим загрожуючи верховенству права. У розпал таких зіткнень військові можуть виявити велику готовність до інтервенції. Вважається, що президентська влада значно менш сприяє демократичній консолідації, ніж парламентаризм. Останній пропонує гнучкіші рішення для молодих демократій, такі як вотум недовіри для усунення лідерів, які втратили підтримку серед законодавців [186, с. 45-49].

Політичний процес в Індонезії та на Філіппінах дає перспективне уявлення про першу і другу хвилю дебатів про президентську систему, оскільки вони є відносно «чистими» випадками цієї форми виборної демократії, але у разі Індонезії також мають інституційну основу. Альфред Степан і Сінді Скач стверджують, що

«сутність чистого президентського режиму полягає у взаємній незалежності» глави виконавчої влади та законодавчої влади [262, с. 9-12].

Прихильники цієї небезпечної точки зору президентського режиму припускають, що глухий кут між двома гілками влади з більшою ймовірністю викличе нестабільність, ніж в унітарній парламентській системі, де такого потенційного конфлікту не існує. Тим не менш, це рідко траплялося в Південно-Східній Азії, де переважав «безладний поділ влади» між главою виконавчої влади та законодавчою владою [76, с. 51].

Трансгресивний варіант «делегативної демократії» (трансгресія – грань між можливим та неможливим) О'Доннелла схожий на концепцію «неліберальної демократії» Фаріда Закарії [300, с. 25-28]. Остання концепція передбачала, що західна демократія пропонує вільні і чесні вибори, а також конституційні стримування і протипаги. Президентів, які освятили ліберальні обмеження через трансгресивне використання своїх делегаційних повноважень, продовжуючи при цьому бути демократично легітимними, можна розуміти як «неліберальних демократів», хоч би яким оксюмороном не здавалося дане словосполучення. Концептуальне виправдання такого дивного поєднання очевидних протилежностей полягає в тому, що неліберальна демократія все ще не відповідає «електоральному авторитаризму», за якого громадянські свободи знаходяться під загрозою, конституційні обмеження зняті, а маніпулювання народним голосуванням настільки широке, що це переростає в «інструменти авторитарного правління» [252, с. 38].

На перший погляд, Філіппіни здаються слухним прикладом теорії президенціалізму «першої хвилі», яка стверджує, що президентська електоральна демократія є дестабілізуючою. Щодо чистого випадку президентської влади, дослідники навіть назвали її «гіперпрезидентською», враховуючи величезні повноваження президента [248, с. 251-270].

У випадку Філіппін можна виявити як небезпеку тупикової ситуації у відносинах між президентом та законодавчим органом, яка призвела до повалення чинного президента, так і небезпеку того, що могутні президенти долають будь-які

потенційні перешкоди для неліберального правління в країні. Тим не менше, такі загрози не обов'язково пов'язані з особливими небезпеками президентської системи, як і аналогічні труднощі, з якими зіткнувся парламентський Таїланд за останні два десятиліття, коли лідер та його призначені наступники були повалені внаслідок кількох військових переворотів.

Більш того, ще один відносно чистий приклад президентського правління, Індонезія, досі не зіткнувся з жодною з цих передбачуваних небезпек президенціалізму, незважаючи на ухвалення багатопартійної системи, яка була визначена як особливо нестабільна форма президентського правління [248, с. 281]. Один президент на найбільшому у світі архіпелазі був повалений відповідно до конституції, у той час як жоден з інших на сьогоднішній день не кинув серйозного виклику переважному виборчому демократичному порядку. Але це не означає, що Індонезія не стикалася із власними проблемами. Вона зіткнулася з демократичним застоєм через переважання заступництва. Партії все частіше стають «президентськими», що відбувається внаслідок економічної політики та впливових олігархів.

Два інші випадки у Південно-Східній Азії демонструють аналогічний виклик щодо явно небезпечних гібридних форм президентської влади. Але очевидно, що ці випадки виводять нас за межі дихотомії «чистих» форм президентства та парламентаризму. Між основними полюсами «чистого» президенціалізму (взаємна незалежність виконавчої та законодавчої влади) і парламентаризму (поділ виконавчої та законодавчої влади) знаходиться безліч гібридних президентських систем з напівпрезидентством (незалежний президент поруч із прем'єр-міністром). Проте є й інші випадки, які не вписуються навіть у цю середню категорію. Яскравим прикладом є М'янма. Там відсутній вирішальний елемент президентської влади – окремі всенародні вибори голови виконавчої влади. Проте президент, обраний непрямым шляхом, має достатню владу і значною мірою незалежний від законодавчої влади, зберігаючи сильний президентський елемент у політичній системі [85, с. 127].

Щодо Східного Тимору, у порівняльній політології існують значні розбіжності щодо того, як правильно класифікувати систему правління цієї держави. Хоча вчені згодні з тим, що це одна із форм напівпрезидентської системи, більшість із них розходяться в думках щодо того, чи слідує система логіці «президент-парламент» чи «прем'єр-президент». Руї Граджа Фейджо стверджує, що Тимор-Лешті перебуває на кордоні між цими двома поняттями, і кордони особливо розмиті через неоднозначні відносини між президентом і прем'єр-міністром. Фейджо зазначає, що в Тиморі-Лешті було обрано унікальний для Південно-Східної Азії напівпрезидентський лад. На розробку конституції Установчими зборами Тимора вплинув особливий характер тиморського суспільства [118, с. 135].

У той час як Східний Тимор є прикладом квазідеколонізації, коли країна отримала незалежність від Індонезії у 1999 році після довгої боротьби та жорстоких репресій, М'янма є прикладом президентської влади, що розвинулася з військового правління. Її президентська форма правління була адаптована для збереження важливих військових прерогатив за рахунок додаткових владних механізмів [186, с. 29-42].

Конституція, складена військовими, створила незвичайний гібрид президентської та парламентаристської влади з положеннями про впливового президента, який обирається лише опосередковано обома палатами парламенту та військовими. Але конституція передбачає дуже сильну позицію президента та збройних сил, які виступають як захисники політичного порядку та ділять владу з цивільними політиками у виконавчій та законодавчій сферах. Перший «громадянський» президент і речник палати насправді були колишніми генералами, які, борючись за владу, підтримували переважно кооперативну форму відносин між виконавчою та законодавчою владою. Хоча ця елітна угода, здавалося, опинилася під загрозою через нищівну перемогу на виборах опозиційної Національної ліги за демократію (НЛД) у 2015 році. Угода про поділ влади була підтримана за рахунок включення напівпрезидентського елемента у формі закону про державного радника, що засновує унікальну напівпрезидентську систему. Це положення довелося

запровадити, оскільки лідеру НЛД Аун Сан Су Чжі формально було відмовлено у праві на пост президента. У цьому новому квазі-напівпрезидентському порядку президент, обраний непрямым шляхом, стоїть поряд із впливовим державним радником, формально відповідальним перед парламентом. Проте закон діє лише протягом цього законодавчого періоду і відбиває, наскільки крихкий військово-цивільний консенсус [85, с. 63-67].

Головною небезпекою, з якою стикаються традиційні президентські системи в регіоні, є кандидати-аутсайтери, які кидають прямий виклик демократичному порядку. На Філіппінах вже «делегативний» характер президентської влади в термінах О'Доннелла надав можливість «агресивним» президентам скасувати слабкі системи стримувань і противаг, аби встановити повноцінну диктатуру (Фердинанд Маркос) або «неліберальну демократію» (Родріго Дутерте). В Індонезії олігархічний кандидат-аутсайдер (Прабово Субіанто), який погрожував зруйнувати демократію в країні, зазнав лише незначної поразки. Ризик був пов'язаний не так з «президентськими» партіями, як із економічною політикою та підйомом олігархів, які надали антисистемним політикам більше можливостей для перемоги на президентських виборах.

У випадках гібридних форм президентської влади в Південно-Східній Азії ми також знаходимо поведінку політичних акторів набагато важливішою за конкретні інституційні механізми. У М'янмі військові створили гібридну президентську систему, яка дозволила поділити владу із популярною опозиційною громадянською партією. Східний Тимор прийняв «президентсько-парламентську» напівпрезидентську модель, яка, незважаючи схильність до нестабільності, виявилася відносно завдяки тому, що така модель призначена для пристосування конкуруючих груп і готовності цих груп дотримуватися такої угоди.

Таким чином, вивчення потенційних небезпек президентської влади у чотирьох випадках у Південно-Східній Азії показало необхідність розглядати політичну нестабільність та потенційні небезпеки для демократії у ширшій перспективі, що включає не лише інститути, а й короткострокову поведінку правлячих еліт,

спрямовану на їх підтримку або підрив. Президентіалізм на Філіппінах зараз перебуває під серйозною загрозою, тоді як Індонезія зіткнеться з серйозною небезпекою в найближчому майбутньому. Але це сталося або, ймовірно, в майбутньому буде пов'язано не так з інституційними вадами, як із викликами з боку політичних аутсайдерів, які намагаються зруйнувати затишний картелізований політичний механізм. Чи то популізм Естради, який погрожував консервативним елітам, чи то загрози ліберальному порядку з боку Дутерте на Філіппінах, чи то виклик демократії Прабово на виборах в Індонезії 2014 року – насамперед винні не президентські системи двох країн, а скоріше руйнування елітарного консенсусу. Будучи слабкими з погляду горизонтальної підзвітності, «делегативні» системи у цих двох острівних країнах Південно-Східної Азії не наражалися на загрозу політичної нестабільності доти, доки переважали пристосувальні відносини між політичними акторами.

Роль популізму, зіграна в краху парламентської демократії в Таїланді, напрочуд схожа. І це також передбачає, що ключове питання полягає не в специфіці інституційних механізмів. Зосередивши владу у своїх руках завдяки кваліфікованій більшості в парламенті, правління Таксіна Чінавата швидко дестабілізувало демократичну систему країни. Як і у випадку з Джозефом Естрадою на Філіппінах, який був скинутий в результаті протестів під керівництвом еліти за підтримки військових, Таксін представляв серйозну загрозу для традиційних еліт Таїланду, які неодноразово виступали проти нього та його наступників, що призвело до двох переворотів та вбивств.

Гібридні президентські системи у М'янмі та Східному Тиморі були побудовані навколо домовленостей, покликаних розрядити потенційні конфлікти між ключовими елітними групами. Доки зберігається прихильність великих політичних акторів до такого поділу влади, перспективи гібридного президентства в Південно-Східній Азії здаються досить райдужними. Але цей попередній оптимізм заснований не на інституційній силі, а скоріше на потенційно тендітному консенсусі еліти [114, с. 89].

Інститут громадянського суспільства. Вплив на трансформацію у регіоні здійснює неформальний політичний інститут громадянського суспільства. У дослідженні громадянського суспільства як соціального інституту, доцільно використовувати методологію інституційного підходу, розроблену західними вченими. Засновники цього підходу розглядали інститути переважно як формальні правила та неформальні обмеження (загальновизнані норми поведінки, досягнуті угоди, внутрішні обмеження діяльності [71, с. 212-225]).

В рамках такого підходу громадянське суспільство представляє собою соціальний інститут, що об'єднує громадян на підставі спільних інтересів та впорядковує їх діяльність. Цей підхід відкриває можливість розглядати громадянське суспільство як соціальний інститут, покликаний здійснювати комунікацію між політичною владою та різними суспільними об'єднаннями. Сильне та впливове громадянське суспільство відбиває можливість громадян самостійно створювати інститути політичного впливу та боротьби за владу у державі, перетворюючись на політичний інститут [63, с. 238-252].

Френсіс Фукуяма визначив громадянське суспільство як сферу спонтанно створених соціальних структур, відокремлених від держави, які лежать в основі демократичних політичних інститутів [128, с. 8-11].

Неурядові організації відіграли важливу роль у переході від авторитарного до демократичного правління в країнах Південно-Східної Азії. Потенціал громадянського суспільства є результатом його здатності інституціоналізувати права організованих громадян та впливати на процес прийняття рішень.

У 1986-му році на Філіппінах Рух народної влади, який усунув Фердинанда Маркоса від управління державою, отримав величезну вигоду від того факту, що міністр оборони Хуан Понсе Енріле дезертував з уряду і прагнув союзу з Рухом за реформу збройних сил, невеликою, але впливовою бунтівною фракцією, відданою високим ідеалам. Повстання перетворилося на масовий рух, який зрештою призвів до зміни режиму та приходу до влади після виборів Корасон Акіно. Сполучені Штати просто вирішили долю уряду Маркоса і запобігли спалаху політичного

насильства, організувавши його політичну висилку на Гаваї. Корасон Акіно змогла отримати вигоду від співпереживання громадськості з приводу вбитого чоловіка Беніньо Акіно, а також отримала підтримку Сполучених Штатів, де вона жила у вигнанні. Проте всі ці події були б неможливі, якби не групи громадянського суспільства, що мобілізувалися для повалення Маркосового уряду. Особливо слід віддати належне Римо-католицькій церкві, яка підтримала повстання, і черницям, які сформували оборонний периметр навколо повсталих солдатів.

Рішення католицької церкви підтримати групу повстанців та запобігти нападу, у свою чергу, призвело до підтримки перевороту цивільними та духовними особами. Кардинал Хайме Сін, який раніше був союзником уряду Маркоса, заявив про підтримку групи повстанців. Згодом студентські групи та інтелектуали підтримали процес. Важливі громадянські групи, які виступали проти уряду Маркоса з моменту введення воєнного стану в 1972 році, включали «соціал-демократів», групу поміркованих студентських лідерів 1960-х років та політиків того ж періоду, які не отримали вигоди від уряду колишнього президента. Крім того, існувала низка груп неурядових організацій, до яких проникли комуністи та які координували свою політику з останніми.

Філіппінський випадок унікальний тим, що в країні існував повстанський рух, який прагнув повалити уряд Маркоса. Частково це повстання було викликане етнорелігійними настроями в південній частині країни, особливо на великому острові Мінданао і архіпелазі Сулу. Протягом століть корінні жителі цієї області були переважно мусульманами і входили до складу султанату Сулу, що тягнеться до острова Борнео. У минулому вони воювали проти іспанських колонізаторів, які називали їх маврами, відбиваючи власні відносини з мусульманами на їх батьківщині. Згодом вони стали відомі місцевою мовою як моро і активно виступали проти іспанських та філіппінських католицьких поселень та експлуатації земель своїх предків. У 1972 році моро досягли деякої координації через Фронт національного звільнення моро і розпочали військову кампанію проти уряду Маркоса.

Комуністична партія Філіппін (КПФ), окрім координації своєї діяльності з міськими неурядовими організаціями, також розгорнула власне збройне ополчення, яке переважно дислокувалося на півдні Філіппін і особливо в Мінданао. Нова Народна Армія, що налічувала близько 8000 військовослужбовців, також боролася проти уряду Маркоса. І Фронт національного звільнення моро, і Нова Народна Армія досягли певної згоди, тактичної та ідеологічної єдності у протистоянні уряду та спільних діях конкретному географічному районі. Хоча обидві ці групи не підпадають під традиційну категорію громадських та неурядових організацій, вони підірвали силу уряду Маркоса і зробили його ще слабшим. Боротьба з цим єдиним фронтом призвела до величезних витрат держави та спровокувала збройні сили країни на масштабне розгортання та військові операції. Зрештою, лівоцентристська політична культура країни працювали на користь Комуністичної партії Філіппін та проти уряду. Політичного насильства вдалося уникнути, і держава почала повільно повертатися до демократичних норм. Важливими структурними змінами, внесеними до конституції, щоб запобігти поверненню до політики у стилі Маркоса, було запровадження шестирічного обмеження терміну повноважень президента [171, с. 112-118].

У випадку з Таїландом у 1992 році, коли військові на чолі з генералом Сучиндою Крапраюном спробували вирвати владу у обраного уряду, саме генерал-майор Чамлонг Шрімуан, колишній губернатор Бангкока та лідер суворої секти Санті Асоке та Армії Дхарми, перешкодив планам Сучинди. Мирні жителі також вийшли на вулиці, щоб висловити підтримку громадянській акції проти перевороту. Після спалаху насильства король втрутився, щоб вийти з глухого кута, і призначив колишнього бюрократа Анана Паньярачуна главою тимчасового уряду. Так само, коли військовий авторитаризм вперше зіткнувся з викликом у Таїланді у 1973 році, його очолив Національна студентська рада Таїланду, яка була пов'язана з сільськогосподарськими робітниками та профспілками.

Напівдемократичний характер уряду Према Тінсуланона з 1980 по 1988 рік дозволив повернути більш ліберальні засоби масової інформації. Крім того, Прем

був упевнений у своєму призначенні, мав благословення короля та підтримував вільний розвиток політичних партій. Хоча такі партії призвели до створення широких коаліцій, вони мало вплинули на розподіл влади та ресурсів. Така загальна еволюція громадянських та політичних свобод, у свою чергу, підкріплювалася великими змінами у політичній економії держави. Бюрократичний лад, що обслуговує інтереси традиційної еліти, піддавався радикальній трансформації, і в країні почала укорінюватися нова бізнес-еліта, що оминає державні важелі влади. Це, у свою чергу, наділило владою міський середній клас, який прагнув сформувати політичний порядок, далекий від військового авторитаризму минулого. Його готовність брати участь у політичній діяльності та змінах, у свою чергу, сприяла розширенню можливостей громадянського суспільства та, навпаки, послабила збройні сили.

Низка груп громадянського суспільства були в авангарді боротьби з військовим істеблішментом. Тайські неурядові організації прагнули трансформувати традиційний тріумвірату короля, нації та буддизму у нову конфігурацію, що включає спільноту, громадянство та національність. І для досягнення цієї мети вони прагнули об'єднатися та працювати разом із одностайними та активістами. Ліберальне середовище 1980-х років дозволило запровадити дискурс, що ґрунтується на правах та свободах. Союз громадянських свобод (СГС) був в авангарді формування цього нового діалогу та ідентичності. Протягом 1980-х років ця організація стала стартовим майданчиком для дискурсу про громадянське суспільство, права людини та більш комунітарне бачення держави, що пом'якшило вплив неоліберальних реформ на бідні та маргіналізовані спільноти. Союз громадянських свобод підтримував зв'язки з більшістю неурядових організацій.

Ще одна велика організація, яка прагне допомогти бідним і переміщеним особам і координує свою діяльність з неурядовими організаціями, – Асамблея бідних. Ця організація виконує унікальну функцію, намагаючись репрезентувати представників маргінальних угруповань, а також сільську бідноту. У тайському соціально-економічному структурному контексті існує велика прірва між сільськими та

міськими громадами та виборчими округами. Міські громади мали непропорційну владу та привілеї у визначенні внутрішньої політичної економії. Асамблея не лише допомагає біднякам із сільських районів здобути визнання та послуги, а й координує свою діяльність з іншими неурядовими організаціями, такими як Союз громадянських свобод. У низці випадків окремі групи були використані у протестних рухах проти авторитарної практики [93, с. 45-49].

Приклад Індонезії трохи складніший, оскільки відносини Сухарто з військовими то посилювалися, то слабшали під час його перебування на посаді. До кінця 1980-х військові прагнули повернути собі роль незалежного центру сили. Ця дія мала відобразити власні спроби Сухарто створити такий формат президентського правління, який був би незалежним, сильним і суверенним. Однак після того, як Сухарто усвідомив спроби збройних сил повернути почесне місце у внутрішній політиці, він розпочав еру відкритості у внутрішній політиці, щоб розширити можливості інших виборців і запобігти тиску з боку військових. Подібну тактику використав його попередник Сукарно у 1960-х роках, коли прагнув врівноважити конкуруючий тиск із боку націоналістів, релігійних груп та комуністів.

Період відкритості, який Сухарто запровадив у 1990-х роках, щоб нейтралізувати погрози, що походять від військових, породив, у свою чергу, низку груп громадянського суспільства, які активно підривали авторитет уряду та викривали ексцеси у політиці держави. Основні групи включали Петицію п'ятдесяти, Демократичний Форум та Незалежну профспілку. У 1992 році уряд Сухарто, який раніше придушував організовану працю у всіх її формах, щоб швидко прискорити розвиток країни корпоративістським шляхом, дозволив сформувати Індонезійську профспілку соціального забезпечення. Згодом організовані робітники були в авангарді підштовхування уряду до політичних змін, що передбачало розширення прав і добробут працівників. Проте інтелектуальне керівництво для неурядових організацій загалом забезпечувала Петиція п'ятдесяти, до якої увійшли відомі відставні воєначальники та Демократичний Форум.

Сухарто також підтримував мусульманську аудиторію та схвалив створення Індонезійської асоціації мусульманських інтелектуалів на чолі з Хабібі Бухаруддін Юсуф. Ісламські громадські організації, такі як Відродження вчених та Мухаммадія, також були в авангарді агітації за зміни після того, як їх поступово витіснили з політичної арени після їхньої участі та співучасті в політичному насильстві проти Комуністичної партії Індонезії (КПІ) з 1965 по 1968 рік. Мусульманські громадські організації в Індонезії зазвичай грали важливу освітню роль у системі релігійної шкільної освіти у сільській місцевості. Крім того, вони також брали участь у наданні соціальних послуг бідним і допомагали в управлінні пожертвуваннями та дарованими землями і майном, з яких вони отримували ренту. А релігійні лідери, як правило, були харизматичними у веберіанському значенні і були здатні швидко скликати великі натовпи, щоб мобілізувати громадську думку з будь-якого питання [52, с. 120].

Політичним інститутом в контексті політичної трансформації в регіоні *єполітичне лідерство*. Результатом деколонізації у ХХІ ст. стала поява на політичній карті світу понад півсотні нових самостійних держав. Зовнішнім знаком і символом суверенітету цих країн стало їхнє членство в ООН. Заслуговує на увагу та обставина, що в багатьох колишніх колоніях і в залежних країнах, таких як Єгипет, Туреччина, Іран, Китай, держави взагалі не виникали заново. Однак і вони, як правило, змінювали свій характер і, зокрема, форму правління. Серед цих форм у ХХ ст. на Сході стали панувати республіканські, раніше там зовсім не відомі. А в лавах політичних лідерів нових незалежних держав абсолютно переважали персоналії, виховані в дусі європейської політичної культури, які здобули освіту в європейських країнах. Це був закономірний результат цілком певної та цілеспрямованої політики. Якщо вести мову про колонії, то провідниками такої політики були колоніальні держави в особі адміністрації. У залежних країнах теж складалася впливова еліта з людей, що орієнтувалися на європейські цінності, в основному з середовища високопоставлених верств суспільства. Там також створювалися навчальні заклади європейського типу, які готували кадри майбутніх

управлінців, технічної та іншої інтелігенції. На момент деколонізації проблема кадрів, здатних очолити нові самостійні держави й повести їх шляхом модерного розвитку, переважно вже не стояла. Виникало лише питання про вироблення політики, про організацію управління, характер влади, форми соціально-політичного устрою, загалом – про вибір шляху розвитку.

Категорично не погоджуючись із «класичним» аналізом, орієнтованим на еліту, який колись здавався переконливим щодо демократичних перетворень у Південній Європі та Латинській Америці, Південно-Східна Азія у політичній науці віддає аналітичний пріоритет структурам та інститутам на масовому рівні. На результат політичних змін впливає державний апарат, виборча та партійна системи, збройні сили, громадянське суспільство, соціально-економічні класи, а також етнічна та релігійна приналежність. Крім того, еліти, які керують державними апаратами конкретних країн, вимушені приймати глобальні ринки та геостратегічну динаміку як «даність». Незважаючи на всі труднощі, еліти Південно-Східної Азії знайшли способи впоратися з цими викликами, «використовуючи глобальні сили для підтримки внутрішніх владних відносин» [75, с. 258-263].

Історія демократичного транзиту регіону знає декілька прикладів, які ясно демонструють, який вирішальний вплив можуть здійснювати політичні лідери та політичні еліти. Виборчий авторитарний режим Малайзії, непорушний протягом останніх десятиліть, еволюціонував у конкурентній боротьбі під час останніх загальних виборів, має бути знайдена у передачі виконавчої влади від Махатхіра Мохамеда до Абдулла Бадаві. Це дозволило повніше реалізовувати громадянські свободи і більш інтенсивне функціонування парламенту. Структурні та інституціональні кордони не були зрушені так швидко. І вже скоро відбулось відновлення однопартійного домінування в Малайзії.

З іншого боку, незважаючи на те, що в опозиційній Ісламській партії Малайзії (PAS – Pan-Malaysian Islamic Party) і переважно китайській, але світській Партії демократичної дії (DAP – Democratic Action Party), вже давно існують політичні стимули для створення спілок, за допомогою яких можна кинути виклик правлячій

ОМНО (Об'єднана малайська національна організація). Але на недавніх виборах ці партії продемонстрували новий рівень співпраці під час передвиборчої кампанії, а потім продовжили примирення та готовність до об'єднання, аби сформувати уряди у п'яти штатах. Звичайно ж, в даному контексті слід враховувати лідерські якості Анвара Ібрагіма. Використовуючи свою особисту харизму, становище і здатність до майстерного посередництва, Анвар «скріпив» керівників PAS і DAP, які дисонували один з одним [82, с. 210-215].

Більше того, в Таїланді, наприклад, Таксін Чінават, поекспериментувавши з різними виборчими тактиками, навчився, нарешті, використовувати свою корпоративну проникливість. Досі партійна система Таїланду здебільшого характеризувалася швидкоплинністю, фрагментарністю та соціальною безтілесністю. Але на чолі з Таксін Чінаватом партія Тай Рак Тай зламала шаблон, сформувавши перший обраний уряд, що пропрацював повний термін, а потім був переобраний. Перемога відбулась з великим відривом, що дозволило сформувати однопартійний кабінет міністрів.

У чудовому огляді літератури щодо формування партій у Південно-Східній Азії Аллен Хікен [153, с. 96-101] простежує причинно-наслідкові зв'язки між політичною централізацією, рівнями розвитку та присутністю «партизанських лівих» з одного боку, а також різними особливостями партійних систем з іншого, включаючи кількість конкуруючих партій, глибину клієнтелістської або програмної орієнтації та ступінь ідеологічної поляризації. Хоч би як ретельно ці фактори не розглядав Хікен, без посилення на політичне лідерство та підприємництво, він не може повністю пояснити час і напрямок глибокої реорганізації партійної системи Таїланду, що сталася за правління Таксіна.

Крім того, якщо у Південно-Східній Азії активність організацій громадянського суспільства та соціальних рухів, безсумнівно, зросла за останні кілька десятиліть, їх характер та вплив змінилися таким чином, що багато в чому це було пов'язано з вибором та стратегією на рівні еліти. У Малайзії наприкінці 1990-х років, незважаючи на те, що рух за соціальні реформи вийшов на вулиці в край

нестабільному контексті швидкої індустріалізації, яка раптово завершилася фінансовою кризою, Махатхір Мохамад зберіг лояльність вищих посадових осіб у поліції [259, с. 37-50], тим самим стримуючи виник реформаторський рух. На Філіппінах десятиліттям раніше Фердинанд Маркос відштовхнув офіцерів політизацією їхнього порядку та руйнуванням військового корпоративного духу. Разом із незадоволеними бізнес-елітами офіцери надали свою підтримку руху за соціальні реформи [38, с. 90-97].

Еліти не можуть бути елітами без організованих форм інституційної влади, які підтримують їхнє становище. Проте еліти пасивно не сидять на вершині своєї інституційної ієрархії. Вони також організовують свої апарати та керують ними, по-різному використовуючи їх для активізації або недостатньої мобілізації своїх послідовників, схильних у своїх почуттях до структурних сил. Крім того, у своєму прагненні до державної влади та заступництві еліти взаємодіють з іншими елітами способами, які на їх полюсах можна охарактеризувати як згуртовані чи роздроблені, тим самим глибоко впливаючи на форму та стійкість режимів, якими вони керують.

Чи є Південно-Східна Азія, незважаючи на її аграрне минуле, колоніальну спадщину і прагнення до пізньої індустріалізації, настільки несхожою на решту світу, що розвивається?

Слід визнати ключову роль, яку в Південно-Східній Азії, як і скрізь, можуть грати політичні лідери та політичні еліти. Надаючи елітам відповідне контекстуальне теоретизування, аналітики визначають критичну роль Сукарно, Хо Ши Міна, У Не Віна, Пол Пота, Саріт Таннарата, Лі Куан Ю, Сухарто, Фердинанда Маркоса, Махатхіра Мохамада, Таксіна Чінавата. Їхня національна перевага концептуально локалізується як покровителі, воєначальники, боси, даланг, каудильйо.

Інститут державного управління. За умов політичного переходу важливу роль відіграє інститут державного управління, який регулює професійну діяльність державних службовців. У Південно-Східній Азії можна виділити три різні моделі державного управління на різних етапах його еволюції, у тому числі колоніально-

бюрократичної, постколоніально-розвивальної та нинішньої моделі «нового державного управління». Ці моделі з'явилися переважно у західних країнах і згодом були запозичені різними країнами регіону. Проте між цими ідеальними адміністративними моделями та реальною адміністративною практикою у Південно-Східній Азії існував значний розрив. Між країнами регіону також виникли серйозні відмінності в міру відповідності початковим моделям через їх відмінності в колоніальному походженні та національних контекстів.

У нинішню епоху відбулося серйозне зрушення парадигми в теорії та практиці державного управління у всьому світі. Цей перехід у полі можна спостерігати не лише в розвинених капіталістичних країнах, але також у країнах з перехідною економікою та в суспільствах, що розвиваються. Відповідно до цієї глобальної тенденції країни Південно-Східної Азії здійснили серйозне зрушення у системі державного управління, значною мірою керуючись ринковими принципами та діловими структурами та стандартами. Ці нещодавні проринкові ініціативи є значним відходом від колишньої державної колоніальної бюрократії та постколоніального управління, які мали місце до середини 1980-х років у різних країнах регіону.

На цих основних етапах адміністративного розвитку, включаючи колоніальний, постколоніальний та сучасний періоди, більшість країн Південно-Східної Азії тією чи іншою мірою слідували досвіду та рецептам передових капіталістичних країн. На відміну від еволюції державного управління в західних країнах відповідно до їх власних суспільних умов, формування адміністративних систем у країнах, що розвиваються, у тому числі в країнах Південно-Східної Азії, часто ґрунтувалося на наслідуванні або нав'язуванні західних моделей, хоча ці моделі повинні були бути пристосовані до корінних місцевих умов цих країн [145, с. 321].

У будь-якому разі, через такий характер адміністративної практики навряд чи виникла якась традиція у цій галузі, на яку країни Південно-Східної Азії могли б претендувати як на свою. Хоча в країнах регіону існували певні доколоніальні адміністративні традиції, такі як самодержавно-патерналістське правління та

королівська влада, вони були значною мірою трансформовані або замінені під час колоніального правління та постколоніальної адміністративної модернізації. Навіть у Таїланді, який не відчув прямого колоніального панування, адміністративна система почала розвиватися за «західним зразком» у ХІХ і ХХ століттях, коли великі європейські держави встановили колоніальний контроль над сусідніми країнами.

За даними Управління Комісії з державної служби (Таїланд), основи сучасної адміністративної системи країни, закладені у Законі про державну службу 1928 р., були прозахідними. традиція «публічного права», виявлена у Франції, Німеччині та інших країнах континенту, а також підхід «широкої чи загальної освіти» Великобританії».

В останні десятиліття характер освіти, навчання та досліджень у галузі державного управління у Південно-Східній Азії також визначався концепціями, досвідом та теоріями різних західних країн. Так, на думку деяких авторів, «системи державної служби в азіатських країнах нагадують системи Європи та Північної Америки, хоча вони досягли пізніших етапів розвитку, ніж державні служби у розвинених країнах, схоже, вони пройшли аналогічний процес розвитку» [72, с. 12].

Проте більшість країн регіону не слідували запозиченим чи нав'язаним концепціям і теоріям в абсолютному вираженні – вони часто використовувалися як «формальні» офіційні цілі чи норми, які мали бути досягнуті, тоді як «фактична» практика часто відображала значні відхилення від таких формальних рецептів. через вплив різноманітних місцевих соціально-політичних контекстів, а також місцевих майнових інтересів. Через ці розриви між формальністю і фактом або між теорією та практикою ступінь імітації західних адміністративних моделей різниться в країнах Південно-Східної Азії.

Крім таких міжнаціональних відмінностей у ступені прийняття імітаційних моделей, подібних до ситуацій в інших регіонах, що розвиваються, ця реальність запозичених адміністративних моделей має серйозні наслідки для загального державного управління в країнах Південно-Східної Азії, особливо з точки зору їх

зовнішніх інтелектуальних і професійна залежність, а також їх завдання примирити такі іноземні моделі з унікальними місцевими умовами. Фактично запозичені західні моделі, а також нав'язані ззовні соціалістичні структури (у деяких випадках) створювали елітарні адміністративні системи, засновані на соціальному ізоляціонізмі, і часто посилювали владу державної бюрократії в суспільствах, що розвиваються, у тому числі в країнах Південно-Східної Азії [146, с. 15-17].

Крім того, через переважне панування цієї елітарної бюрократії та її зацікавленості у такій елітарності можливості для адміністративних інновацій та розвитку місцевої моделі державного управління були дуже обмеженими.

При вивченні цих питань і проблем, пов'язаних з державним управлінням у світі, що розвивається, Південно-Східна Азія є цікавим регіоном з точки зору охоплення різних національних умов з різним колоніальним походженням, соціально-культурними формаціями та політичними структурами, які, можливо, породили їх відповідні моделі адміністративних систем та адміністративних реформ. Хоча існують певні домінуючі теоретичні погляди, характерні для різних держав і бюрократій у регіоні, такі як так звана «бюрократична політика», «адміністративна держава» та «держава розвитку», щодо цього немає консенсусу. Що також передбачає необхідність подальшого вивчення [177, с. 57-59].

Південно-Східна Азія охоплює країни з різноманітним походженням та характеристиками. Наприклад, з точки зору колоніальної спадщини, яка вплинула на характер державного управління. Малайзія і Сінгапур перебували під британським правлінням, Індонезія знаходилася у складі Нідерландської імперії, Філіппіни потрапили під владу Іспанії та Америки, а В'єтнам, Лаос та Камбоджа були частиною Французького Індокитаю.

З іншого боку, нинішні моделі управління ґрунтуються на парламентській демократії в Малайзії, Сінгапурі та Таїланді (з однопартійною системою в Малайзії та Сінгапурі); президентська система в Індонезії та на Філіппінах; військове правління у М'янмі; соціалістична модель у В'єтнамі та Лаосі.

Незважаючи на ці відмінності між країнами Південно-Східної Азії з точки зору їх основних територіальних, демографічних, економічних, політичних та культурних аспектів, більшість із цих країн прийняли деякі загальні моделі державного управління, які по-різному класифікуються різними авторами. Наприклад, відповідно до еволюції державних служб у Європі Бернс та Боуорнватана виділяють три основні моделі систем державних служб в Азії, такі як «слуги імператора», «слуги держави» та «слуги народу» [72, с. 35].

Однак ці моделі надто редуційні, щоб пояснити адміністративний досвід в Азії, тому що вони зосереджені на інтересах трьох внутрішніх зацікавлених сторін (імператора, держави і народу) без урахування того факту, що в багатьох азійських країнах державна служба часто служила інтересам зовнішніх колоніальних правителів чи міжнародних держав [145, с. 318-321].

Крім того, ці моделі не передають інші важливі критерії адміністративних систем, у тому числі ступінь економічного втручання, політичний нейтралітет та роль у розвитку. З іншого боку, Чунг та Скотт представляють три основні парадигми реформ державного сектору в Азії, включаючи парадигми «нарощування потенціалу», «нового державного управління» та «соціальної мережі та громадянського суспільства» [87, с. 103].

Хоча це найбільш всеосяжні категорії, вони відображають лише останні зміни в державному управлінні з 1980-х років і, таким чином, не потрібні для вивчення траєкторії більш ранніх адміністративних традицій. Крім того, ці три реформи є кількома етапами або елементами однієї і тієї ж проринкової адміністративної моделі.

У цьому контексті Південно-Східна Азія представляє три основні моделі державного управління. Зокрема, багато країн, що розвиваються, пройшли три етапи адміністративної еволюції, які являють собою три відповідні моделі державного управління, включаючи традиційну бюрократичну модель, що практикувалася в основному в колоніальний період, модель розвитку, прийняту в постколоніальний

період, і введена в останні роки модель «нового державного управління» [208, с. 55-67].

Колоніальна бюрократична модель. Бюрократична модель державного управління виникла переважно у західних капіталістичних країнах. Згідно з Максом Вебером, модель характеризується запропонованими правилами та процедурами, офіційними документами, ієрархією влади, відбором на основі заслуг та відділенням приватного чи особистого життя з посади. Однією з рис цієї моделі є «раціоналізація» колективних дій задля досягнення «вищого ступеня ефективності».

Оскільки західні країни самі вже зазнали появу цієї бюрократичної моделі у своїх адміністративних справах, цілком природно, що вони застосовували цю модель і у своїх колишніх колоніях у різних частинах світу. Крім того, ця централізована та жорстка бюрократична модель, що підкреслює максимальну ієрархічну лояльність, стала для західних колоніальних правителів ефективним засобом управління своїми колоніями [287, с. 80-85].

Однак на відміну від бюрократичної моделі, яка ендегенно розвинулася в західних країнах, імітаційна версія цієї моделі, екзогенно нав'язана країнам, що розвиваються, під час колоніального панування, часто розходила з їх реальною адміністративною практикою. Таким чином, слід проводити різницю між бюрократичною моделлю західних країн і колоніально-бюрократичною моделлю країн, що розвиваються: остання зазвичай дотримувалася «формальних» принципів бюрократичної моделі (обговорюється нижче), але демонструвала значні відхилення у «фактичних» практиках.

У більшості випадків у Південно-Східній Азії ця колоніально-бюрократична модель стала служити керівними принципами для модернізації державного управління, яке значною мірою замінило тубільний спосіб місцевого управління, заснований на таких аскриптивних нормах, як спадковість та спорідненість, які існували майже у всіх країнах регіону. Наголошується, що в регіоні перевага бюрократичної моделі пояснювалася її сильними сторонами (наприклад, раціональністю, ефективністю, передбачуваністю, принципом заслуг та політичною

нейтральністю), а не її несприятливими результатами, що часто критикуються, або дисфункціями.

Деякі автори відзначають, що багато держав Південно-Східної Азії успадкували свої бюрократичні системи від колоніальних держав, і вони часто містять деякі основні компоненти бюрократії Вебера.

У разі Малайзії британський колоніальний уряд поступово інституціоналізував - бюрократичну модель управління, засновану на політичному нейтралітеті та ієрархічній лояльності. Після здобуття країною незалежності у 1957 р. новий уряд представив британську модель парламентської демократії у політичній сфері та веберіанську бюрократичну модель в адміністративній сфері. Уряд Малайзії забезпечив автономію державного управління та політичне невтручання шляхом створення Комісії з державної служби, завданням якої було гарантувати принцип заслуг та адміністративну ефективність.

Передбачається, що адміністративна еліта в цій країні багато в чому керується «рутинною, дисциплінованою, прагматичною та раціональною» поведінкою. Крім цих аспектів бюрократичної моделі, успадкованої від колоній у Малайзії, існують інші показники цієї моделі, такі як більший упор на стандарти роботи та освітні досягнення [177, с. 67].

У Сінгапурі, який був частиною Малайзії до її видокремлення у 1965 р., саме британська модель державного управління, заснована на вищезгаданих бюрократичних засадах, стала домінуючим адміністративним доробком Партії народної дії (ПНД), що прийшла до влади. влада у 1959 році. У цілому нині державна бюрократія у Сінгапурі «організована на зразок західного міністерства як професійна державна служба, підпорядкована і лояльна уряду».

Відповідно до бюрократичної моделі державна служба в Сінгапурі стала приділяти більше уваги дисципліни, ефективності, раціональності та можливостям. Завдяки цьому британському впливу колоніально-бюрократична модель державного управління можна було спостерігати і у випадку з М'янмою, коли вона була колонією [232, с. 45-59].

З іншого боку, на Філіппінах у період американського колоніального панування також сформувалася бюрократична модель державного управління, хоча вона розвивалася в рамках системи проживання за американським зразком (заснованою на розподілі влади, прямих виборах). президента і систему стримувань і противаг), а не британську парламентську систему правління. Згідно з Бернсом і Боуорнватане, через це американське колоніальне походження на Філіппінах «державна служба слідувала бюрократії веберівського ідеального типу, дотримуючись принципів політичного нейтралітету, чуйності та лояльності політичному режиму» [72, с. 125-142].

З іншого боку, у деяких країнах Південно-Східної Азії існувала інша система колоніального управління, заснована на сильній виконавчій владі під владою Франції, включаючи Камбоджу, Лаос та В'єтнам. У цих країнах французький колоніальний правитель розвинув централізовану бюрократію, очолювану кадрами французьких чиновників, у яких адміністративна ієрархія включала чиновників середньої ланки, набраних зазвичай з місцевої освіченої французами еліти, за якими йшли чиновники нижчого рівня, набрані з різних етнічних груп. Яку б бюрократичну модель не успадкували ці країни від французького колоніального панування, вона стала невизначеною та нестійкою через подальші політичні заворушення, викликані внутрішньою боротьбою за владу, зовнішнім військовим втручанням та приходом до влади комуністів.

Хоча Таїланд не був колонізований конкретною західною державою, адміністративна система почала зміщуватися у бік західної бюрократичної моделі, особливо після ухвалення Закону про державну службу 1928 р., який заклав її основу на основі єдиних стандартів державної служби.

Еволюцію цієї бюрократичної моделі в Таїланді можна простежити за деякими великими ініціативами. У 1920-х роках король Рама VII започаткував: найм на державну службу на основі компетенцій; стандартизацію системи державного персоналу у вигляді Закону про державну службу 1928 року; створення Комісії з державної служби на підставі Закону про державну службу 1933; відновлення у 1936

р. класифікації державних службовців на основі рангів у вигляді внесення поправок до Закону про державну службу 1928 р.; заміну класифікації звань класифікацією посад відповідно до Закону про державну службу 1975 року. Відповідно до цієї загальної тенденції система навчання тайської державної служби, згідно Утай Лаохахієн, охоплювала як національне публічне право, так і британську адміністративну традицію до 1950-х років [179, с. 48].

Постколоніальна модель розвитку. Відразу після здобуття незалежності більшість країн почали проводити соціально-економічний розвиток під керівництвом держави і спробували реструктурувати успадковану ними колоніальну бюрократію на користь орієнтованого на розвиток державного управління, яке стало широко відоме як «управління розвитком». Ця модель управління розвитком, прийнята відповідно до цілей розвитку, які переслідують практично всі нові незалежні держави, слід відрізнити від поняття «держава розвитку», хоча вони і споріднені. Тоді як стан розвитку обговорюється переважно у сфері порівняльної політики, концепція управління розвитком належить до сфери управління. Однак інституційні особливості управління розвитком (наприклад, комісії з планування розвитку чи державні агентства) найчастіше виявляються у стані розвитку. Певною мірою ефективне управління розвитком можна розглядати як мікро-адміністративний компонент ширшого стану розвитку у Східній та Південно-Східній Азії [290, с. 351-360].

У будь-якому разі ця модель управління розвитком намагалася відійти від жорсткої колоніальної бюрократичної моделі і наголошувала на ухваленні та реалізації економічних планів і програм під керівництвом держави через новий набір орієнтованих на розвиток державних установ і службовців для досягнення цілей. Цілями розвитку були економічне зростання, викорінення бідності, підвищення доходів, державне будівництво. Це адміністративна система, яка мала сприяти соціально-економічному прогресу в постколоніальних країнах.

Однак така модель управління розвитком не обов'язково була власною спробою країн, що розвиваються, вона, швидше, виникла з рецептів економічного розвитку,

запропонованих міжнародними донорськими агентствами, з одного боку, і політичного вибору, здійсненого національною правлячою елітою для швидкого соціально-економічного розвитку та прогресу.

Наприклад, у 1950-х роках Організація Об'єднаних Націй приділяла особливу увагу реформуванню державного управління в країнах, що розвиваються, з метою ефективної реалізації їх планів і програм розвитку.

Відповідно до цієї тенденції до державно-орієнтованої моделі управління розвитком у світі, що розвивається, деякі країни Південно-Східної Азії слідували цій моделі для реалізації своїх довгострокових планів, програм і проектів розвитку шляхом створення різних агенцій з планування та розвитку. родинні установи.

Серед цих країн Малайзія є одним з найбільш широко відомих випадків з погляду серйозного проходження моделі управління розвитком, відповідно до якої державна служба стала головною зацікавленою стороною в реалізації ініціатив країни в галузі розвитку та виконання довгострокових завдань. плани економічного розвитку. Фактично, відразу ж після здобуття незалежності в 1957 р. Малайзія провела різні адміністративні реформи для підвищення ролі державного управління у розвитку. На додаток до цих планів і реформ двома основними показниками моделі управління розвитком, що зароджується, стали публікація звіту Монтгомері-Есмана (в якому рекомендувалися реформи відповідно до основних принципів цієї моделі) і подальше створення функціонуючого відділу управління розвитком. при канцелярії прем'єр-міністра.

Перебуваючи у складі Малайзії до 1965 року, Сінгапур мав аналогічний досвід такої моделі державного управління, яка наголошувала на його великій ролі в національному розвитку міста-держави, що, проте, не забороняло і не виключало економічної ролі приватного сектора. Уряд розпочав кілька великих ініціатив, включаючи створення Центру політичних досліджень, з метою зміни колоніального мислення вищих бюрократів, викоринити будь-яку форму бюрократичної корупції та зміцнити адміністративні позиції на користь національного будівництва, соціальної згуртованості та економічного розвитку.

Поступово нове покоління вищих державних службовців, орієнтованих на розвиток, почало формувати партнерські відносини з місцевими та іноземними інвесторами та входити до складу керуючих рад різних компаній, пов'язаних із державою. Уряд також створив організації, орієнтовані на розвиток, такі як Рада економічного розвитку (1961 р.), Міністерство торгівлі і промисловості Сінгапуру (1968 р.), Банк розвитку Сінгапуру (1968 р.) [145, с. 319-325].

У випадку з Таїландом уряд все частіше відігравав інтервенціоністську роль у розвитку, створюючи багато державних підприємств. У 1960-х і 1970-х роках виник більш міцний союз між державою та приватним сектором, політична та адміністративна еліти набули великої влади задля посилення національного порядку денного в галузі розвитку. Уряд Таїланду заснував так званий Національний інститут управління розвитком (NIDA – National Institute of Development Administration) у 1966 році при Міністерстві освіти з метою забезпечення освіти та навчання в галузі державного управління. У 1970-х роках у новій навчальній програмі NIDA більше уваги приділялося економічному розвитку та управлінню розвитком.

Так само в Індонезії сфера державного управління значно розширилася за режиму Сухарто, оскільки державний сектор став основним учасником діяльності розвитку, яка була пов'язана з сільським господарством, промисловістю, освітою, охороною здоров'я, транспортом, банківською справою, інфраструктурою. Хоча режим був широко відомий своїм надмірним контролем, негнучкістю, заступництвом і корупцією, його офіційна місія багато в чому зображувалася як розвиваюча, особливо в плані все більш активної участі державного сектора в планах економічного розвитку та соціальних програм.

Подібну тенденцію до управління розвитком можна знайти на Філіппінах, де економічна роль державного сектора зростає за диктаторського режиму Фердинанда Маркоса, коли кількість державних підприємств збільшилася у всіх основних секторах. Такий інститут, як Національна адміністрація економічного розвитку (головний орган, що координує плани розвитку, політику та агентства), був

створений для визначення ролі державного управління, орієнтованого на розвиток у цій країні.

Навіть такі комуністичні держави, як В'єтнам, Лаос і Камбоджа, під ідеологічним керівництвом правлячої партії перейшли до своїх варіантів планомірного розвитку, хоча їхні ініціативи у сфері розвитку зривалися частими насильницькими конфліктами. Крім того, за комуністичного правління було відносно важко провести будь-яку різницю між політичною та адміністративною сферами з точки зору їхньої ролі у розвитку.

Наприклад, у середині 1970-х років ініціативи післявоєнного національного відновлення та розвитку у В'єтнамі та Камбоджі значною мірою ґрунтувалися на радянському зразку централізованого планування та колективного сільського господарства, які здійснювали правлячі комуністичні партії, які мали абсолютний контроль над державним апаратом. У цьому контексті, оскільки адміністративні системи залишалися недостатньо розвиненими або слабкими з точки зору навичок, спеціалізації та потенціалу, з середини 1980-х рр. виникли різні ініціативи щодо реформування (часто фінансовані донорськими агентствами) та покращення адміністративних інститутів та процедур, щоб прискорити темпи розвитку у цих країнах [276, с. 53-71].

Модель «нового державного управління». Останнім часом в адміністративній теорії та практиці у всьому світі відбулося зрушення парадигми з погляду більшої уваги до ділових інститутів, структур та функцій. Ці орієнтовані ринку адміністративні реформи, що розпочалися в 1980-х роках у таких розвинених країнах, як Америка, Австралія, Великобританія, Канада і Нова Зеландія, тепер втілені в нову модель, відому як Нове державне управління.

На думку різних авторів, проринкові припущення, що лежать в основі моделі Нового державного управління, цілком очевидні в її інтелектуальних засадах, що походять з таких джерел, як нова інституційна економіка, теорія громадського вибору та управління бізнесом, які наголошують на ринковій конкуренції, бізнес-

принципах, управлінську автономію, клієнтську основу. вибір та стандарти роботи [220, с. 97].

Відповідно до цих ринкових основ моделі Нового державного управління, згідно з її основними прихильниками, основні принципи моделі включають наступне: скорочення прямої ролі державного сектора, перевизначення його ролі як посередника та залучення приватного сектора у надання послуг за допомогою таких засобів, як скорочення штатів, аутсорсинг та партнерство; реструктуризація державного сектора для посилення внутрішньої конкуренції між його різними підрозділами шляхом запровадження контрактів на виконання робіт та механізмів ринкового типу, таких як конкурентне ціноутворення та ринкові випробування різних товарів; самостійності та гнучкості керівництва у фінансових та кадрових питаннях (як в управлінні бізнесом) за рахунок так званої агенізації або перетворення громадських організацій у різні ділові автономні агенції; оцінка діяльності державного сектора шляхом оцінки його кінцевих результатів або результатів (а не витрат або процедур) на основі заздалегідь встановлених цілей чи стандартів ефективності; і посилення клієнтоорієнтованості за рахунок надання клієнтам ширшого вибору та забезпечення більш високої якості обслуговування на основі плати, що стягується з користувачів [220, с. 105].

Крім цих основних загальних рис нового державного управління, існують розбіжності щодо того, чи слід вважати частиною цієї моделі інші ринкові ініціативи, такі як програма структурної перебудови та пов'язані з нею заходи, такі як приватизація та дерегулювання. У дослідженнях, пов'язаних із Африкою, Латинською Америкою і Карибським басейном, програма структурної перебудови, орієнтована на ринок, вважається частиною нового державного управління. Політика приватизації також є складовою нового державного управління. Навіть для розвинених країн з ринковою економікою, якщо основними стратегіями Нового державного управління є скорочення державного сектора, залучення приватного сектора до надання послуг та передача економічної діяльності ринковим силам, тоді такі заходи, як приватизація та дерегулювання, повинні стати його логічними

варіантами. Один із найвідоміших прихильників Нового публічного управління, Крістофер Худ, сам визнає, що поява та розвиток нового публічного управління були пов'язані з «приватизацією та квазі-приватизацією».

Прийняття різних компонентів моделі Нового державного управління в країнах, що розвиваються, вже було визнано деякими дослідниками, а у випадку з Південно-Східною Азією основною причиною прийняття моделі був її «акцент на практику створення приватного сектора в економіці та управлінська ефективність». Зокрема, більшість країн Південно-Східної Азії прийняли модель нового державного управління тією чи іншою мірою з метою реорганізації державного сектора для підвищення його ефективності, конкурентоспроможності, прозорості, орієнтації на клієнта та співвідношення ціни та якості. З погляду наведених вище пояснень моделі нового державного управління, країни ПСА запровадили певні ринкові політичні практики (наприклад, дерегулювання, приватизація та лібералізація), і таким чином створили сприятливу ринкову політичну атмосферу для подальших реформ державного сектору на основі принципів Нового державного управління.

Наприклад, у Малайзії політична атмосфера змінилася на користь нового державного управління з 1983 року, коли уряд ухвалив Генеральний план приватизації, що охоплює такі сектори, як телекомунікації, авіалінії, залізницю, електрику, порти та поштові послуги. Метою було скоротити державні витрати, аби полегшити фіскальний тягар держави та зміцнити ринкові сили. Така політика вилучення інвестицій доповнювалась лібералізацією торгівлі та іноземних інвестицій. Крім того, уряд вжив заходів щодо впорядкування або скорочення державного сектора за рахунок зниження темпів зростання державної служби. До 1994 року більшість державних агентств (220 із 274) внесли пропозиції щодо реструктуризації, внаслідок яких було скасовано 9253 посади [198, с. 42].

Також відбувається зміна ролі державного сектора від провідного суб'єкта соціально-економічної діяльності до посередника у наданні послуг для приватного сектора. У зв'язку з цим уряд також реструктурував державну службу на основі більшої управлінської автономії у фінансових та кадрових питаннях, турботи про

якість послуг та задоволеності клієнтів, а також акценту на результати. Крім того, службовці державного сектора оцінюються за конкретними цільовими показниками, заснованими на результатах на початку конкретного року [170, с. 23-37].

На Філіппінах, за словами Хейллара, реформа у стилі Нового публічного управління розпочалася з Програми відновлення економіки, запущеної урядом Корасон Акіно (1987-1989 рр.) під впливом Світового банку та Міжнародного валютного фонду, особливо з погляду скорочення втручання держави в економічну діяльність країни. Зокрема, уряд планував скоротити зайнятість у державному секторі на 5-10 відсотків, переформатувати його роль як посередника в економічній діяльності та реорганізувати державну службу на користь більшої оперативної автономії для державних менеджерів [148, с. 258].

Принципи Нового державного управління знайшли свій відбиток у реформаторських ініціативах Філіппін. Із середини 1980-х років було скасовано регулювання ринкової активності, лібералізовано іноземні інвестиції та іноземну власність і приватизовано більшість великих підприємств.

В Індонезії уряд також виступив з ініціативами щодо децентралізації адміністративної системи, приватизації державних активів та дерегулювання державного контролю. Ці ініціативи мають певні сприятливі політичні наслідки для адаптації моделі Нового публічного управління з погляду реструктуризації державних установ на бізнес-структур, прийняття ринкових стандартів діяльності.

У державному секторі Індонезії все більше уваги приділяється передачі надання послуг приватному сектору, перетворенню державних лікарень та університетів в організації корпоративного типу, а також децентралізації бюджету.

У випадку Сінгапуру було зазначено, що основні риси Нового державного управління притаманні його головній ініціативі в галузі державної служби, відомої як «Державна служба для 21 століття» або PS21, яка наголошує на різних ділових принципах управління, стандартах і підходах.

На додаток, до спроб уряду забезпечити мінімальне зростання зайнятості у державному секторі Сінгапур запровадив стратегію аутсорсингу, зменшив

інтервенціоністську роль державних органів та перетворив адміністративну систему на синергетичний інститут. Слідуючи прикладу Нової Зеландії, уряд Сінгапуру перетворив різні департаменти, агентства та органи влади на «автономні агенції», наділені певною управлінською автономією. Було ухвалено так звану Систему розподілу бюджету на основі блочного голосування та складання бюджету за результатами, які забезпечують фінансову гнучкість для державних [190, с. 28].

У Таїланді нещодавні реформи державної служби були проведені Комісією державної служби та прийняті в рамках нового Закону про державну службу (1992 р.), Плану реформи управління державним сектором (1999 р.) та Проекту адміністративного оновлення (1999 р.). Ініціативи щодо реформування включали Генеральний план реформування державного сектору (1997 р.), План реформування управління державним сектором (1999 р.), Королівський указ про належне управління (2002 р.) та Стратегічний план розвитку державного сектору Таїланду (2003) [221, с. 55].

Під впливом різних глобальних та місцевих сил Таїланд вирішив слідувати моделі Нового державного управління, яка наголошує на децентралізації, делегуванні повноважень та відповідальності – керівникам агентств та менеджерам вищого рівня. Зокрема, уряд Таїланду реалізував кроки щодо скорочення зайнятості в державному секторі, скасування непотрібних державних агентств, укладання контрактів на надання послуг, заміни ролі державного сектора приватними підприємствами, встановлення управління, орієнтованого на результат, посилення клієнтоорієнтованості, а також перевизначення ролі державного сектора як посередника чи помічника, а не контролера економічної діяльності [221, с. 57].

У рамках цих ініціатив уряд запровадив систему бюджетування, засновану на результатах, яка вимагає, щоб урядові департаменти чи агенції визначали програмні цілі і конкретні результати, а також встановлювали показники ефективності для отримання бюджетних асигнувань. Вони повинні нести відповідальність за ці результати та цілі, а не за вхідні дані та процедури. Крім того, уряд прийняв так зване «управління, орієнтоване на результат», засноване на принципах

управлінської автономії у галузі фінансів та персоналу, а також показників ефективності і результатів. Відповідно до цього державні установи можуть бути перетворені на автономні громадські організації (міжнародно відомі як виконавчі агенції). З 1999 року близько 50 таких державних установ вже ухвалили принципи управління, орієнтованого на результат [289, с. 29-47].

Уряд Таїланду створив Бюджетну комісію, яка підписує так звані «угоди про державні послуги» з міністрами щодо цілей надання їхніх послуг, а також «угоди про надання послуг» із головами департаментів щодо виконання ними необхідних результатів. Такі угоди використовуються для оцінки відповідно роботи міністрів та підзвітності глав департаментів. За словами Пейнтера, тенденція до створення бюджетів, орієнтованих на результат, цілей обслуговування та угод про продуктивність, є частиною Нового публічного управління [222, с. 367-384].

Навіть у комуністичному В'єтнамі відбулися деякі істотні зміни з моменту запуску політики DoiMoi (оновлення) у 1986 р., особливо з погляду переходу країни від державного контролю до ринкової конкуренції за допомогою приватизації, дерегулювання, іноземних інвестицій та скорочення субсидій, що створило сприятливий політичний контекст для ухвалення основних засад Нового державного управління у майбутньому. Хоча прогрес був повільнішим, ніж в інших країнах Південно-Східної Азії, уряд В'єтнаму вжив таких заходів, як передача певних послуг (наприклад, вивезення сміття, розвиток інфраструктури), скорочення державних субсидій та скорочення державного сектору. У процесі впорядкування державного сектору кількість міністерств та відомств було скорочено з 76 до 48 протягом 1986-2001 рр., зайнятість у державному секторі була скорочена на 8,5% до 2001 р., а приватний сектор був конституційно визнаний у 1992 р. [285, с. 92-97].

У Камбоджі уряд продовжив перехід до ринкової економіки – за допомогою приватизації та дерегулювання скоротив кількість державних службовців за рахунок обов'язкової пенсійної схеми і, таким чином, створив ринковий політичний контекст для появи бізнес-моделі Нового державного управління, особливо за рахунок Національної програми адміністративної реформи у 1990-х рр. Зовсім нещодавно

уряд Камбоджі прийняв єдиний процес складання бюджету, ринковий облік та систему управління, орієнтовану на результат. Так само в Лаосі політичний контекст змістився у бік приватизації, дерегулювання, іноземних інвестицій та лібералізації торгівлі з моменту запуску проринкової ініціативи, відомої як Новий економічний механізм у 1986 році [289, с. 12-23].

Інститут конституціоналізму. Важливу роль у транзитивному процесі відіграє інститут конституціоналізму.

Конституціоналізм у Європі однорідний щодо деяких основних цінностей та принципів, принаймні щодо держав-членів Європейського Союзу. В той же час конституційні традиції на європейському континенті різноманітні: писані та неписані конституції, монархії та республіки, однопалатні та двопалатні парламенти. Проте конституційна різноманітність набагато більша і значно суттєвіша в Азії, особливо на Південному Сході.

Всі держави Південно-Східної Азії мають конституції, які чітко вписуються у концепцію «азійських цінностей». Цікавим є питання, що стосується актуальності нової Хартії АСЕАН для розвитку національного конституціоналізму в регіоні. Документ містить нетривіальні зобов'язання країн регіону щодо цінностей сучасного конституціоналізму [257, с. 35].

Перша велика хвиля розробки конституцій відбулася приблизно наприкінці Другої світової війни, коли основні закони було прийнято в Індонезії (1949), В'єтнамі (1946), М'янмі, Камбоджі та Лаосі (1947). Наступною державою, яка отримала конституцію, була Малайя (пізніше Малайзія) у 1957 році. Сінгапур та Бруней затвердили конституції у 1965 та 1984 роках відповідно.

Хоча ранні конституції у Південно-Східній Азії часто були концептуально демократичними, ідеї конституціоналізму, як і в інших частинах світу, що деколонізується, імплементавалися доволі складно. Кевін Ю.Л. Тан визначив спадщину колоніалізму, комунізму, а також революцію (і еволюцію) як три основні теми конституційного розвитку в регіоні. В результаті на ранній постколоніальній

фазі виникли авторитарні системи різних типів, засновані на різних ідеологіях, які трансформували, зловживали або просто ігнорували перспективні конституції.

Комуністичні диктатури виникли у В'єтнамі (1946/1975), Лаосі (1975) та Камбоджі (1975), антикомуністичні автократії – у Південному В'єтнамі (до 1975 р.), на Філіппінах та в Індонезії (після приходу до влади Сухарто). А військові, які домінували в Камбоджі (за Лона Нола), як і раніше, домінують у М'янмі і регулярно встановлюють контроль в Таїланді. У свою чергу, стабільні форми правління в Малайзії та Сінгапурі отримали назву «м'який авторитаризм». Загалом можна сказати, що з 1950-х до середини 1980-х демократія практично не мала в регіоні опори [270, с. 273-285].

Проте ситуація знову почала змінюватись, як і в інших частинах світу, у другій половині 1980-х років. Першим великим кроком стала повторна демократизація Філіппін із усуненням від влади президента Маркоса та прийняттям конституції «із сильним демократичним духом» у 1987 році. Камбоджа ухвалила демократичну конституцію у 1993 році (п'ята конституція країни з 1947 року). Таїланд прийняв нову демократичну конституцію у 1997 р., а після чергового військового перевороту 2006 р. – повторно у 2007-му. Індонезія розпочала процес демократизації із всебічних конституційних реформ після падіння режиму Сухарто (1999–2002 рр.). Східний Тимор затвердив власну демократичну конституцію у 2002 р. В'єтам та Лаос не здійснили процес демократизації, але у 2002 та 2003 рр. відповідно значно реформували власні конституції в рамках процесів, спрямованих на лібералізацію економічних систем, а також на еволюцію правової системи та верховенства права. Розробка та реформа конституції стояли на порядку денному навіть у відверто недемократичних державах регіону. Нова конституція, яка оформлювала домінування військових на всіх рівнях, була прийнята у М'янмі у 2008 р. Конституційні реформи, що переважно закріплюють абсолютну монархію, були прийняті у Брунеї у 2004 році [299, с. 807-825].

У цілому, конституційний розвиток Південно-Східної Азії останні десятиліття був досить динамічним. У всіх країнах ПСА з моменту здобуття незалежності діяли

конституції, в які вносились істотні поправки. Лише М'янма та Лаос з 1975 по 1991 рік проходили періоди, коли не існувало офіційних конституцій. Рекордсменом за кількістю конституцій є Таїланд, який зараз послуговується 18-ою конституцією з 1932 року, тоді як конституційно найстабільнішою державою є Філіппіни, правки до основного закону яких не вносилися з моменту прийняття у 1987 році.

Конституційна історія Південно-Східної Азії та її сучасний конституційний ландшафт є прикладами втілення категоріальних відмінностей, доступних у порівняльній конституційній теорії. Припущення про те, що всі правові системи регіону ґрунтуватимуться на правилі традиції, проблематичне загалом і не менш проблематичне щодо конституційних систем. З точки зору категорій Каса Санстейна, розрізняють конституції, що трансформують (Філіппіни, Камбоджа), і консервуючі конституції (Бруней, М'янма) [267, с. 89-93].

Станом на сьогодні всі конституції Південно-Східної Азії можуть претендувати на роль вищих законів відповідних держав, але насправді різняться за рівнем нормативності. На Філіппінах та в Індонезії існує значна судова перевірка, що вказує принаймні на певний рівень нормативності. Сінгапур і Малайзію можна критикувати за часте внесення поправок до конституцій, але такі поправки принаймні вказують на те, що конституція не ігнорується як вищий закон. На іншому кінці спектру конституція Лаосу, здається, яка все ще перебуває у традиціях соціалістичних «символічних» чи «сміслових» конституцій. Невиконані конституційні положення можна знайти і у конституціях Камбоджі, Таїланду та Філіппін.

Чи є у конституціях щось специфічно «азійське» чи навіть «південно-східноазійське»? Чи започатковано конституціоналізм Південно-Східної Азії на якихось специфічних «азійських цінностях»? Питання полягає в тому, чи є в основних законах Південно-Східної Азії певні положення, які відображають такі цінності. Азійські цінності були важливим питанням на початку 1990-х років, коли після закінчення холодної війни глобальні пошуки демократії та прав людини досягли свого піку, і водночас авторитарні «азійські тигри» ставали впевненішими у

собі через власні економічні успіхи. Уряди Сінгапуру, Малайзії та Індонезії були основними прихильниками азійських цінностей, але Індонезія і до певної міри Малайзія зазнали значних змін з моменту розквіту цієї ідеї в період до азійської кризи 1997 року. У Сінгапурі з його унікальною «комунітарною» парламентською системою здається, що азійські цінності трансформувались у «сінгапурську виключність». Особливої уваги заслуговують конституція Малайзії з її унікальною федеральною системою, Бруней із його конституційно закріпленою абсолютною монархією, М'янма, яка конституційно закріпила панування військових. Проте жодна з цих конституцій не видається особливо «азійською» за своєю концепцією; вони є конкретними відповідями на конкретний національний контекст [250, с. 67-93].

Конституційні зміни у Південно-Східній Азії відбувалися значною мірою незалежно від західного дискурсу конституціоналізму. Хоча конституції Південно-Східної Азії відрізняються за структурою та стилем від сучасних західних моделей, глобальні зміни та вплив на локальне конституційне право очевидні. Країни регіону встановлюють версії президентської чи парламентської демократії або ж радянську версію комуністичних конституцій. Конституційні реформи у В'єтнамі та Лаосі були здійснені саме у відповідь на очікування міжнародного співтовариства щодо регулювання економічних інвестицій. Позначаються на основних законах країн регіону і останні тренди. Так, наприклад, конституція Таїланду зосереджує увагу на питаннях збереження довкілля. Тим часом на Філіппінах було винесено одне із знакових судових рішень у галузі екологічного конституційного права. Верховний суд Філіппін підтвердив право маленьких дітей (в особі їхніх батьків) протестувати проти деградації довкілля від імені майбутніх поколінь [104, с. 5-17].

Висновки до другого розділу

Визначено, що важливу роль в політичній трансформації відіграють політичні інститути. Політичний інститут – соціальний інститут, який забезпечує стійкість політики. Інститут утворюється через установлення норм суспільної взаємодії,

засвоєння цих норм населенням, накладення санкцій при відхиленні від прийнятого порядку.

Проаналізовано формування політичних інститутів та їхня роль у процесі трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії. Нами було розглянуто наступні політичні інститути: інститут держави, інститут парламентаризму, інститут виборів, інститут виконавчої влади, інститут президенціалізму, інститут громадянського суспільства, інститут політичного лідерства, інститут державного управління, інститут конституціоналізму.

З'ясовано, що основним елементом організації політичної системи є інститут держави, що врегульовує відносини завдяки та на основі конкретного типу політичного режиму. Південно-Східна Азія представлена різними політичними режимами: абсолютна монархія (Бруней), військова диктатура (М'янма), дві соціалістичні однопартійні системи (В'єтнам, Лаос) і сім конституційних систем, що дозволяють принаймні теоретично проводити конкурентні вибори (Філіппіни, Таїланд, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, Сінгапур, Східний Тимор). Кожна політична система має свої особливості, якщо розглядати її з погляду «західного» погляду на ліберальну демократію.

Доведено, що функцію регулювання відносин з приводу створення правових норм, законів, представництва інтересів відіграє інститут парламентаризму. До середини ХХ ст. у більшості країн Південно-Східної Азії встановилася з тими чи іншими варіаціями парламентська конституційна структура з відповідними їй багатопартійною системою, з декларованими громадянськими свободами та загальним виборчим правом. Парламентаризм є невід'ємною ознакою демократії. У Південно-Східній Азії виборні парламенти також є стандартом, хоча їхні ролі та функції далеко не однакові. Навіть демократичне правило, згідно з яким парламентарі мають обиратися, не позбавлене деяких суттєвих винятків. Невелика модифікація існує в Сінгапурі, де на додаток до обраних членів призначається до дев'яти призначених членів, які мають обмежені права.

Обґрунтовано, що вплив на трансформацію політичних режимів у Південно-Східній Азії здійснює інститут виборів. Вибори як політичний інститут – неформальний політичний інститут, що забезпечує конкретний тип організації влади через участь суспільства у формуванні законодавчої влади. Історія виборів у Південно-Східній Азії – це історія виборчого ритуалізму, електоральних аномалій та зловживань. Країни регіону характеризуються невисокою якістю виборів. Причина – непотизм та корупція, а також відсутність професіоналізму та етики в парламентській політиці.

З'ясовано, що інститут виконавчої влади виконує цілу низку функцій: прийняття політичних рішень, децентралізації, структурних інновацій, нормотворчості. Уряди країн Південно-Східної Азії демонструють значні зусилля, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності державного управління. В останні роки в країнах Південно-Східної Азії наголос було зроблено на зосередженні на потребах громади, переході від процесно-орієнтованого підходу до клієнтоорієнтованого, розвитку системи управління для забезпечення постійних змін, визнанні зусиль і гнучкості урядових відомств у підтримці мінливих цілей політики, вимірюванні продуктивності державних установ, залучених до надання комплексних послуг, зв'язуванні бюджету з результатом ефективності.

З'ясовано, що визначальним чинником трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії є інститут глави держави, який забезпечує можливість главі держави репрезентувати суспільні відносини, виступати від імені всього народу, забезпечувати цілісність країни і гарантувати конституційні права.

Визначено, що Південно-Східна Азія – регіон, який істотно збагачує емпіричні дані про інститут президенціалізму. Президентська система країн Південно-Східної Азії характеризується низкою спільних особливостей: державна влада будується на принципі поділу на три гілки, які незалежні одна від одної. Населенням країни обирається не лише вищий законодавчий орган, а й глава держави – президент, який одночасно є головою виконавчої влади. Президент в таких республіках має більшу самостійність у своїх діях і незалежність від парламенту.

З'ясовано, що вплив на трансформацію у регіоні здійснює неформальний політичний інститут громадянського суспільства. Неурядові організації відіграли важливу роль у переході від авторитарного до демократичного правління в країнах Південно-Східної Азії. Потенціал громадянського суспільства є результатом його здатності інституціоналізувати права організованих громадян та впливати на процес прийняття рішень.

Визначено, що в контексті політичної трансформації в Південно-Східній Азії важливу роль відіграє інститут політичного лідерства. Історія демократичного транзиту регіону знає декілька прикладів, які ясно демонструють, який вирішальний вплив можуть здійснювати політичні лідери та політичні еліти. Визначальну роль у трансформації політичних режимів регіону відігравали Лі Куан Ю (Сінгапур), Мохатхір Мохамад (Малайзія), Хаджи Мухамед Сухарто (Індонезія), Джоко Відодо (Індонезія), Фердинанд Маркос (Філіппіни).

З'ясовано, що невід'ємним елементом політичних змін є інститут державного управління, який регулює професійну діяльність державних службовців. У Південно-Східній Азії можна виділити три різні моделі державного управління на різних етапах його еволюції, у тому числі колоніально-бюрократичної, постколоніально-розвивальної та нинішньої моделі «нового державного управління».

Проаналізовано інститут конституціоналізму та його місце у транзитивному процесі в регіоні. Всі держави Південно-Східної Азії мають конституції, які чітко вписуються у концепцію «азійських цінностей». Конституційні зміни у Південно-Східній Азії відбувалися значною мірою незалежно від західного дискурсу конституціоналізму. Конституції Південно-Східної Азії відрізняються за структурою та стилем від сучасних західних моделей.

Розділ 3. Моделі трансформації політичних режимів в південно-східноазійському регіоні

Політичні особливості південно-східноазійської моделі політичної трансформації складаються з наступних компонентів:

- особлива роль урядів у плануванні стратегії модернізації на основі теорії економічного росту, що передбачає високий рівень нагромаджень і заощаджень і інвестицій;

- важлива роль у здійсненні перетворень державних органів, що керують «дивом» (Сінгапур), агентствам (Філіппіни), радам з планування і розвитку (Індонезія); ці структури займалися ретельним плануванням, стратегічним розвитком окремих підприємств, стратегічних областей і національних лідерів;

- компетентна бюрократія з мінімальним ступенем корупції;

- авторитарні методи політичної трансформації. Якщо в 1990-х рр. вважалося, що передовими можуть бути держави з ліберальним політичним режимом, то на початку 2000-х рр. така догма виявилася під сумнівом. Окремі недемократичні режими здійснили технологічні і наукові прориви, створивши реальну конкуренцію західним демократіям (Сінгапур).

- суспільна консолідація, заснована на спільних культурних та релігійних цінностях та переконаннях.

Дослідники у своїх працях визначають декілька підходів до трансформації: західний і незахідний. Режимні зміни у Південно-Східній Азії доцільно розглядати з точки незахідного підходу. Трансформація політичних та економічних інститутів в країнах регіону розпочалася пізніше, ніж на Заході. Проте вони зуміли запропонувати власний шлях, не рівнозначний вестернізації, зберегти власну культурно-цивілізаційну своєрідність.

На моделі трансформації політичних режимів в регіоні вплинула низка чинників: колоніальний, культурний, етноконфесійний, політичної поляризації, регіональної інтеграції, зовнішнього впливу.

Трансформаційний процес у Південно-Східній Азії був швидшим, ніж, наприклад, у Європі. Його можна назвати «стиснутим» або «згущеним», оскільки він мав місце у відносно короткий проміжок часу і головним чином в урбанізованих центрах. Результати подібної модернізації – «стиснуті» або «складні».

Один із чинників політичної трансформації країн Південно-Східної Азії є колоніальний вплив, який простежується у тому, що в результаті діяльності колишніх колоній були закладені основи для подальшої національної консолідації політичних систем регіону [251, с. 92].

Колонізація принесла в Південно-Східну Азію західні політичні інститути та соціальні структури. Зі здобуттям незалежності країни Південно-Східної Азії зберегли державно-політичний механізм, сконструйований під впливом колоніальних держав. Проте постколоніальна модель розвитку країн регіону включала проблему індигенізації (або орієнтації) західних політичних форм, їх наповнення місцевим культурним змістом. У результаті за збудованим політичним фасадом, ховалися традиційний зміст політичної системи, який став надавати вирішальний вплив на механізм і характер її функціонування.

Незалежні держави зберегли колишні кордони, проведені колоніальними урядами з метою розділити сфери впливу одна з одною. У той самий час кордону розділили як держави, а й території, які тривалий час населяли різні етнічні групи. Перед новими державами постала серйозна проблема – формування єдиної національної держави за умови поліетнічності.

Колишні колонії європейських промислово розвинутих країн зіткнулися з викликом набуття власної ідентичності. Була зроблена ставка на побудову держави-нації за західноєвропейським типом, в якому безліч етнічних спільностей були б об'єднані в рамках загальнодержавної ідеї. Але подібна модель не враховувала як особливостей етнічної ситуації, що склалася протягом століть, так і впливу колоніальної адміністрації, експерименти якої трансформували самотні умови проживання та взаємодії різних етнічних спільнот на території Південно-Східної Азії. Наслідок – виникнення та загострення етнічних конфліктів, які стали

каталізатором внутрішньополітичних процесів, що відбуваються у країнах Південно-Східної Азії.

Результатом деколонізації регіону після Другої світової війни стало прийняття створених європейськими колоніальними державами кордонів. Разом з кордонами нові держави приймали правила гри вестфальської міжнародної системи та уявлення про суверенітет, хоча на той момент були слабкими державними утвореннями з неясними перспективами його збереження. Слід зазначити, що побічним позитивним ефектом колоніалізму стало стирання відмінностей між трьома діаметрально протилежними з погляду політико-культурної ідентичності сегментами регіону: індіанізованим (Індонезія, Малайзія), китаєзованим (Таїланд, В'єтнам) та іспанізованими (Філіппіни) ареалами Південно-Східної Азії [258, с. 130].

Одна з точок зору, представлена у філіппінській історіографії, постулює, що своїм існуванням як нація Філіппіни зобов'язані колонізаторам (Іспанії), оскільки саме вони об'єднали, хоча і насильницьким шляхом, раніше розрізнений в етнічному та соціально-політичному плані архіпелаг [148, с. 258]. Незважаючи на спірний характер даного твердження, слід зазначити, що націоналізм і національна ідея на Філіппінах стали оформлятися саме як реакція на дії колонізаторів, так само, як формування національних ідей в інших країнах регіону ставало багато в чому формою реакції на діяльність у Південно-Східній Азії Франції, Голландії та Великобританії.

Наприклад, Таїланд (до 1939 р. – Сіам) пройшов процес трансформації з традиційної держави на кшталт європейських націй-держав. Це відбулося в рамках реакції на зовнішню загрозу, що виходила з боку Великобританії та Франції, які тісно зімкнули свої колоніальні володіння навколо Сіаму із Заходу та Сходу. В результаті взаємодії з колоніальними державами Таїланд не тільки був вимушений прийняти західну концепцію кордонів та систему територіально-адміністративного управління європейського зразка, але і створити свій власний тип національної ідентичності, яка тісно пов'язує сприйняття території з поняттям «тайськості». Наприкінці XIX ст. із субрегіонального гегемона Сіам перетворився на буферну

державу між володіннями Великобританії та Франції. Його претензії на ієрархічне підпорядкування граничних територій були жорстко обмежені договорами з європейськими країнами [297, с. 55-73].

Інший важливий чинник політичної трансформації у регіоні є політична культура. Політична культура країн Південно-Східної Азії є синтезом та переплетення елементів, інститутів, стереотипів мислення, норм і звичаїв, які є традиційними для південно-східноазійських народів, із запозиченнями окремих практик західного суспільства. Таке переплетення східних і західних елементів проявляється у всіх компонентах політичних систем Південного Сходу Азії – структурі вищих органів влади та механізмі їх функціонування, діяльності політичних партій та громадських організацій, політичному мисленні та поведінці лідерів та мас.

Запозичення окремих елементів західних політичних систем, норм і традицій почалося у Південно-Східній Азії під впливом розвитку там капіталістичної економіки. Перехід до технічного прогресу тягне за собою непомітне на перший погляд пристосування до нових умов старих звичок, поглядів, вірувань. За ним іде процес соціальної та політичної модернізації, становлення якісно нових, відповідних мінливим умовам суспільно-політичних форм, моделей, інститутів та уявлень. Але одночасно східні суспільства зберегли відданість основним традиціям східних політичних культур, таким як соціальна і політична гармонія, консенсус, відданість релігійній моралі в соціально-політичній сфері.

Складовими політичної культури на Сході є уявлення і стереотипи масової свідомості про легітимність влади, що засновуються на традиціях, наприклад, установки масової свідомості традиційного соціуму на праведне правління; стереотипний образ ідеального лідера, що базується на політичних міфах; стереотип сприйняття запозичень на основі принципу «чужий – свій», «ми» і «вони»; функціональність кланових і родових зв'язків у сучасних умовах; стереотипна реакція індивідуальної і масової свідомості на владу держави і підстави подібної

легітимності. Політичною формулою залишається постулат: панування держави має латентний характер, забезпечуючи критерій солідаризму [177, с. 230].

Специфікою соціокультурної матриці Сходу є тип суспільства, гармонійно вмонтований у природу. Розвиток східних цивілізацій до середини ХІХ ст. відбувалося в замкнутому етнокультурному середовищі, і на процеси серйозний вплив мали сформовані протягом тисячоліть фактори суспільного розвитку, які мали відмінності від європейських цивілізацій. Серед них: колективізм як функціональна і виробнича цінність; споглядальний, пасивний характер суспільства; перевага колективізму і родової влади в політичних відносинах; відсутність інституту приватної власності як самостійного фактору буття; відносна стабільність культурних архетипів, що визначають інертність культури; домінування тактики реконструкції і відновлення; неприйняття демократичних форм організації політичного процесу як центрального елемента державної системи; особливий тип управлінської культури за допомогою ієрархізованої бюрократії; неординарні органи управління, засновані на особистих, емоційних відносинах.

Етнічний чинник у країнах Південно-Східної Азії суттєво вплинув на характер їхнього самостійного внутрішньополітичного розвитку. У колоніальну епоху цей фактор став одним із засобів політики «*divide et impera*» («розділяй і володарюй»), що проводиться колоніальною владою. Р. Вінстед зазначає, що колоніальні держави поділили Південно-Східну Азію на сфери впливу та розколів, створивши таким чином унікальну політико-етнічну спільність «Малайський Світ» [168, с. 35].

Проаналізувавши колоніальні економічні системи у М'янмі та Індонезії, Д.С. Фернівал висунув теорію плюралізму, згідно з якою плюралістичне суспільство – це суспільство, яке включає «дві або більше суспільних засад, що співіснують поруч в одній політичній одиниці, але не змішуються одна з одною» [129, с. 98-105].

Наприклад, для Британської Малаї була характерна комбінація географічної близькості проживання та соціальної сегрегації. Етнічні спільності грали різні економічні ролі. Саме соціальна сегрегація не дозволила виробити єдині соціальні інтереси, ставши основою політичного протистояння цих спільностей. Часто

колонізатори створювали «штучні країни», ігноруючи межі природних етнічних спільностей і створюючи політичні кордони, що розділяють етнічні групи (наприклад, індонезійські та малайзійські малайці).

Малайці-мусульмани стали групами етноконфесійних меншин у Таїланді та на Філіппінах. У середині «малайського світу» теж виникли протиріччя: ачехці стали протистояти націоналізму яванців. У Британській Малайї китайська і тамільська громади стали сприйматися як загроза самобутності малайців, а в Індонезії та на Філіппінах післявоєнна політика трансміграції призвела до загострення етноконфесійних протиріч [234, с. 38].

Ще з XVI століття іспанці почали здійснювати управління етнічними процесами на Філіппінському архіпелазі, маючи на меті створити однорідне суспільство шляхом християнізації місцевих жителів. З кінця XIX століття американці почали проводити цілеспрямовану побудову філіппінської нації паралельно з курсом демократизації країни. І якщо іспанцям довелося визнати незалежність мусульман-моро, то проамериканський уряд став реалізовувати витончену політику з метою заохочення інтеграції мусульманської громади до філіппінського суспільства, що призвело до загострення протиріч між мусульманами і християнами, консервуючи прояви антагонізму.

На політичну трансформацію в Південно-Східній Азії впливає рівень політичної поляризації (крайні розходження в політичних поглядах), що є частиною тривожної глобальної тенденції. На рівень демократичної ерозії в регіоні впливають соціально-політичні розбіжності. Нові соціальні та економічні труднощі, викликані пандемією коронавірусу, сприяли посиленню цієї тривожної тенденції в ключових державах регіону (Індонезії, Малайзії, Таїланді) [74, с. 50].

На думку автора, поляризація в демократіях Південно-Східної Азії розпочалася у першій половину двадцятого століття, коли країни ПСА формувалися як сучасні національні держави. Конфлікти також, як правило, пов'язані з декількома з трьох могутніх типів соціальних тріщин: етнічними, релігійними, ідеологічними. Ці висновки підкреслюють, наскільки фундаментальні політичні розбіжності і як важко

їх подолати. Лише Філіппіни не страждають від сильної поляризації, незважаючи на прихід до влади популістського президента в контексті етнолінгвістичної і регіональної розмаїтості. Проте сили, що пом'якшують розбіжності у філіппінській політиці, були явно антидемократичними [38, с. 130].

За останні два десятиліття давні розбіжності вийшли на передній план політичного життя в більшій частині Південно-Східної Азії. В Індонезії гостра конкуренція між ісламістськими і більш плюралістичними силами з 2014 року різко розділила країну. У Таїланді поляризація з приводу легітимності монархічного правління, існуючої соціальної ієрархії спалахнула після 2001 р., що призвело до багаторічних зіткнень вуличних протестів і двох військових переворотів [234, с. 103].

Рушійні сили цієї хвилі поляризації сильні і різноманітні. Як і в інших регіонах, політичні лідери часто відіграють вирішальну роль у посиленні розбіжностей, не тільки застосовуючи поляризуючу риторику, але і, що більш важливо, прагнучи радикально змінити статус-кво. Опозиційні сили також можуть підсилювати поляризацію, використовуючи масові протести як зброю або відповідаючи на тактику розколу. Проте політичне лідерство є лише одним з факторів, що підсилюють розбіжності. Більш глибокі структурні сили, у тому числі соціально-політична мобілізація навколо релігії, глобальна війна з тероризмом, економічна трансформація, зміни, пов'язані з традиційними і соціальними медіа, сприяли росту поляризації в Південно-Східній Азії.

Наслідки поляризації, від зловживання владою з боку виконавчої влади до політизації збройних сил, спричиняють ризики для всіх демократичних інститутів. Більш того, політичні конфлікти розпалюють нетерпимість та насилля по відношенню до груп меншостей. У деяких країнах ці негативні наслідки стали доволі значними, аби зруйнувати конституційний порядок: поляризація привела до розпаду демократії в Таїланді та М'янмі. В інших країнах, таких як Індонезія і Малайзія, ерозія демократії, викликана політичним конфліктом, ще не настільки серйозна, але певні ознаки викликають тривогу [230, с. 120].

Незважаючи на несприятливі тенденції поляризації, місцеві і транснаціональні політичні суб'єкти здійснюють зусилля з протидії або, принаймні, обмеження проблеми. Лідери розбіжностей часом змінюють напрямки, опозиційні політики створили різноманітні коаліції, групи громадянського суспільства виступили з ініціативами з реформування медіапростору, налагодженню діалогу і подоланню розбіжностей. Різні зусилля з виправлення існуючого стану речей пропонують генеральні принципи для учасників, що мають на меті протистояння поляризації: вони повинні обмежувати цілі, подовжувати терміни, розвивати місцевий досвід, фокусуватися на системних змінах, що сприяють соціально-політичній інтеграції, зміцнювати довіру у всіх політичних групах.

Фактор регіональної інтеграції. Процес політичного транзиту в період після Другої світової війни у Південно-Східній Азії був відзначений цілою низкою структурних соціально-економічних, політичних та стратегічних проблем. У випадку зі східною частиною Індокитайського півострова процес політичного переходу розтягнувся на три десятиліття, створивши внутрішні збройні конфлікти у В'єтнамі, Камбоджі та Лаосі, які були посилені інтенсивним зовнішнім втручанням. При цьому процес утвердження комуністичних режимів у цих країнах розглядався як безпосередня військова загроза їхніми сусідами по регіону – Індонезії, Малайзії, Таїланду, Сінгапуру та Філіппінам, що утворили в 1967 р. Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Маючи чітко виражену антикомуністичну спрямованість, АСЕАН виникла як відповідь на недосконалість регіональної структури у вигляді, як її бачили засновники Асоціації. При тому, що на момент створення Асоціації серед її перших п'яти учасників було б неможливо виділити жодної пари держав, які не мали б територіальних претензій одна до одної, проте таке регіональне об'єднання розглядалося як спільний знаменник та спосіб зміцнення регіональної суб'єктності де-факто слабких держав.

На початку 1990-х років до організації були прийняті посткомуністичні В'єтнам, Лаос, М'янма і Камбоджа. Рух до АСЕАН-центричного регіонального порядку, у

форматі якого країни Асоціації зустріли початок епохи постбіполярності, дався країнам Південно-Східної Азії дорогою ціною. Внаслідок складного процесу врегулювання найбільш гострих національних проблем, «заморожування» низки претензій одна до одної та постійного внутрішньорегіонального діалогу положення про повагу суверенітету та невтручання у внутрішні справи один одного були зведені в ранг принципів [41, с. 18].

Закріпивши таким чином на регіональному рівні уявлення про націю-державу як базовий елемент регіональної структури, держави Південно-Східної Азії остаточно залишили в минулому традиційні уявлення про регіональний порядок. За рамками порядку, що склався, нормативно опинилися і всі можливі версії регіональних порядків, що базуються на релігійних основах, як не відповідають критерію універсальності для такого поліконфесійного регіону, яким є Південно-Східна Азія.

Досягнувши значних успіхів у стабілізації регіональної ситуації країни АСЕАН зробили спробу екстраполяції своєї нормативної культури, що консолідовано позначається як «Шлях АСЕАН», на відносини зі своїми більшими контрагентами. Інституційно ця спроба виражалася у розширенні та структурному ускладненні АСЕАН-центричних механізмів АСЕАН+1 (діалогові партнерства), АСЕАН+3 (Японія, Південна Корея, КНР), АСЕАН+8 (Японія, Південна Корея, КНР, Індія, Австралія, Нова Зеландія, Росія, США), Регіональний форум АСЕАН та інших.

Мінімум, до якого прагнули країни організації, – повага зовнішніх гравців до того регіонального порядку, який сформували в Південно-Східній Азії країни АСЕАН. Відбувалося це шляхом розвитку «когнітивного регіоналізму» – такої форми регіонального (стосовно країн Південно-Східної Азії) та макрорегіональної (стосовно зовнішніх партнерів АСЕАН) взаємодії, яка б враховувала регіональні норми та практики взаємодії у вкрай диверсифікованому регіоні і дозволяла б поступово рухатися до формування загальної регіональної ідентичності та відчуття спільноти.

На політичну трансформацію у регіоні впливає фактор зовнішнього впливу. Суперництво двох наддержав – СРСР і США – у цій частині світу призвело до

розмежування країн регіону на конкуруючих один з одним таборів, один з яких був орієнтований на СРСР і Китай, а інший – на США. Окрему роль як партнер відіграла Японія. Ці два блоки мали рівні шанси у боротьбі за лідерство у регіоні, оскільки один із них включав В'єтнам, Камбоджу та Лаос, а інший – Таїланд, Індонезію, Сінгапур, Малайзію, Філіппіни, Бруней [176, с. 26-30].

Інша група країн, яка була орієнтована на США, економічно швидко розвивається. Більшість з них в економічному сенсі є розвиненими (Сінгапур, Бруней) або країнами, що розвиваються (Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни). Вони побудували форму державного правління за моделлю конституційної монархії сучасної Великобританії (Малайзія, Таїланд) і президентську систему за моделлю США (Індонезія, Філіппіни).

У другій половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст. багато країн Південно-Східної Азії сприймали США як більшою мірою конструктивну силу, а під «нейтралізацією» регіону від впливу зовнішніх сил розуміли перш за все порятунок від китайської та радянської присутності. Проте на сучасному етапі американоцентрична версія світового (і регіонального порядку) також викликає у багатьох країн Південно-Східної Азії істотні побоювання.

У міру економічного посилення Китаю, який у 2010 р. вийшов на позиції другої економіки світу, і переорієнтації США на протидію тим практикам підйому Китаю, які розглядалися Сполученими Штатами як загрозові для позицій Америки у світовій економічній та політичній системі, функціональні можливості АСЕАН щодо підтримки бажаного регіонального порядку стали слабшати. Висунення Китаєм у 2013 р. Ініціативи «Один пояс, один шлях», активізація переговорного процесу за угодою про Транстихоокеанське партнерство в період другого терміну президента США Барака Обами та сплеск дискусій про новий геополітичний конструкт Індо-Тихоокеанського регіону стали інструментами обмеження політичних можливостей АСЕАН [272, с. 3-7].

Практична реалізація Китаєм Ініціативи «Один пояс, один шлях» в Південно-Східній Азії викликала дискусії про її нерівноправний (з точки зору країн регіону) і

навіть неоколоніальний характер. При цьому, однак, констатувався і той факт, що країни Південно-Східної Азії мають багатовіковий досвід співіснування з Китаєм, що теоретично передбачає їхню можливість адаптуватися до його піднесення. Для таких країн як Камбоджа, Лаос або М'янма Китай на даному етапі є економічним шансом, рівноцінної заміни якому поки що не існує.

Специфічною рисою політичної трансформації в державах регіону є її авторитарний характер. Однак політичний авторитаризм не лише спирається на традиційну політичну культуру, але і трансформує її. Як правило, посилення ролі держави в процесі модернізації супроводжувалося встановленням авторитарних режимів – «авторитаризмів розвитку» або «модернізаційних авторитаризмів».

Такі режими забезпечувалися за допомогою економічних, адміністративних методів: збільшення частки капіталовкладень у ВВП, у тому числі і за рахунок заможних класів. Це допомогало здійснювати політику, спрямовану і на технологічну модернізацію промисловості, і на створення принципово нових для країни галузей господарства, забезпечувати умови для підготовки відповідної робочої сили, створювати національні системи освіти і наукових досліджень. При цьому «авторитаризми розвитку» використовували і використовують не лише репресії, здійснюючи «примус до прогресу»; вони спиралися також на суспільний консенсус і солідаризм у рішенні питань зростання матеріального добробуту і розширення можливостей вертикальної соціальної мобільності [275, с. 75].

Загальна тенденція політичного розвитку в регіоні була виражена у вигляді модернізаційного авторитаризму, який сприяв формуванню владної піраміди з національним лідером на чолі, що персоніфікує політичний режим і є гарантом перетворень. Даний політичний режим не створює нездоланних перешкод на шляху до демократії, він сприяє зростанню середнього класу, створює передумови політичної лібералізації і поступово розвиває основи власного існування.

Трансформацію політичних режимів країн Південно-Східної Азії слід розглядати через дихотомію «західної» та «незахідної» політичної системи. Специфіка незахідного політичного процесу обумовлена унікальністю і самобутністю

південно-східноазійських суспільств як частин незахідного світу. Незахідні країни, що до недавнього часу не розглядалися як конкуренти глобальних лідерів, прагнуть узяти реальну участь у міжнародній конкуренції, визначаючи амбіції регіонального або глобального лідерства.

Загальною тенденцією політичного розвитку регіону є формування моделей демократії незахідного типу. В незахідних демократіях існує інше, ніж у ліберальних, співвідношення демократії і конституційного лібералізму.

Незалежно від контрасту між «традиційним» і «сучасним» у південно-східноазійських суспільствах, успішна модернізація тут ґрунтувалася на елементах традиційної регуляції. Стійке функціонування елементів сучасності залежить від наявності традиційних передумов, від їхнього використання і включення в сучасну систему соціумів регіону. У процесі трансформації політичних режимів регіону був здійснений синтез традиційного національного і сучасного західного [43, с. 92].

Саме цим незахідним політіям вдалося наздогнати Захід. Успіх трансформаційних проектів держав Південно-Східної Азії пов'язаний з тим фактором, що інноваційна складова стала пріоритетною для держави та здійснюється у високо конкурентному середовищі (перш за все, це стосується Сінгапуру).

Трансформація держав Південно-Східної Азії зводилася, насамперед, до зміцнення позицій національної держави у процесі деколонізації, реформ і революційних перетворень. Характер такої держави залишався авторитарним, але при цьому був легітимним і виглядав демократичним в очах населення. Трансформація стала частиною політичної практики, оскільки була спрямована на забезпечення незалежності і національної безпеки. Характеристикою суспільства, що трансформується, є пошук форм і механізмів забезпечення власної безпеки. В рамках сучасної парадигми, що відбиває процеси сучасних соціальних змін, безпека не може розумітися як захист існуючих структур і відносин. Забезпечення безпеки суспільства припускає активне стимулювання, модернізацію неефективних соціальних інституціональних формувань [113, с. 47].

Південно-Східна Азія як регіон також має деякі особливі переваги для порівняльного аналізу [176, с. 89-95]. Внутрішня різноманітність ПСА визначається етнічною приналежністю, мовою, релігією, географією, колоніальним досвідом, конфліктами, рівнем доходів, можливостями держави та іншими факторами. Це дозволяє проводити міжнаціональний порівняльний аналіз по ключовим чинникам, які можуть пояснити траєкторії трансформації режиму. У деяких випадках постколоніальний політичний досвід країн Південно-Східної Азії також істотно різниться в часі, при цьому такі країни, як Камбоджа, Індонезія і М'янма переходять від підтипів авторитарного режиму до підтипів демократії [135, с. 78]. У той же час Малайзія та Сінгапур протягом більшої частини своєї незалежної історії відрізнялися інституційною наступністю.

Тривалий час Південно-Східна Азія була відсталим регіоном, в якому «західні політичні цінності» (справедливість, рівність, демократія, свобода, права людини і громадянина) не були природними. До прибуття європейців у XVII-XIX ст. в Південно-Східній Азії не існувало об'єднуючої сили. Колоніальні держави (Іспанія, Голландія, Великобританія, Франція) трансформували регіон, дезінтегрували внутрішньорегіональні зв'язки з XVI ст. Період у другій половині XX ст. можна назвати періодом нав'язаних соціальних, політико-економічних ідентичностей, а також часом виникнення прообразів майбутніх національних кордонів.

У колоніальний період регіон практично повністю був включений до складу європейських колоніальних імперій (за винятком Таїланду). М'янма, територія сучасної Малайзії, Сінгапуру та Брунея увійшли до складу британських колоніальних володінь, Індонезія – до голландських. В'єтнам, Лаос і Камбоджа утворили так званій «Французький Індокитай». Філіппіни перебували під пануванням спочатку Іспанії, потім – США. Метрополії створили власні системи управління підлеглими територіями, внівши в політичні системи цих країн нові елементи. Звісно, під час панування західні колоніальні імперії також розвивали у залежних територіях науку, право та культуру [251, с. 82-97].

Досвід азійських країн демонструє, що політичні зміни в них відбуваються із «запізненням» у часі після економічної і соціальної модернізації суспільства. Причому формування середнього класу змінює певним чином форми авторитаризму, сприяє модернізації, робить його соціально відповідальним, стимулює перехідні форми політики, здійснює вплив на характер державного устрою і формування основ громадянського суспільства [211, с. 23-45].

У суспільствах Південно-Східної Азії особливе значення має система взаємин між людьми «патрон-клієнт». Ці соціальні відносини зіграли значну роль у формуванні політичної культури країн регіону.

Зафіксувавши перевагу цінностей ієрархізованого суспільства над ідеями конкурентності в соціально-політичній сфері країн регіону, західна політологія пов'язала це явище з авторитаризмом. Однак, як визначив Л. Пай, це вірно лише частково. Визнаючи, що нетерпимість влади до критики і схильність народу до конформізму сприяє авторитаризму, він підкреслив, що в традиційній східній культурі від влади очікували не команд і прийняття рішень, а дотримання консенсусу, що склався щодо соціального порядку та ритуалів. Тому в ієрархічній статусній структурі дух прямого панування, гноблення, характерний для авторитаризму західного типу, практично відсутній. Східний «патерналізм» неможливий без зацікавленості і добровільної участі клієнтеля. У західному розумінні в авторитарній системі «верхи» маніпулюють «низами» винятково у власних інтересах. В Азії ж «низи» шукають заступництва «верхів» не менше, ніж «верхи» прагнуть заручитися їхньою підтримкою [238, с. 92].

Авторитарні дії влади з підтримки порядку та безпеки часто можуть сприйматися східним суспільством як належне, необхідне для збереження соціального порядку. Проте заохочення індивідуалізму, характерного для ліберальної демократії, може сприйматися східним суспільством як прагнення порушити порядок, занурити країну в хаос, змінити фундаментальні основи, на яких тримається соціум.

Основою владних структур в азійських культурах є лояльність стосовно колективу. У політичній культурі східних країн вражає прагнення людей розчинити

своє «я» у груповій ідентичності. Навіть сучасні форми соціально-політичної активності реалізуються «командами», а не індивідами. Бажання змінити існуючий порядок, як правило, не йде далі того, щоб зробити владу, авторитет менш корумпованим, більш «чистим».

Практично у всіх незахідних країнах пріоритетом політичного життя є стабільність правлячого режиму. Відповідно пріоритетні дії угруповання, що знаходиться при владі, можна назвати «політикою виживання». У цих умовах усі питання внутрішнього і міжнародного життя розглядаються правлячою елітою через призму збереження та зміцнення своєї влади.

Сучасні перетворення часто сприймаються і на Сході, і на Заході як ерозія традиційних цінностей. Проте ядро культурного коду залишається незмінним. Тому варто звернутися до системи основних азійських цінностей життя. У країнах Південно-Східної Азії культуру мислення можна охарактеризувати як діалектичну, циклічну і холістську, що дотримується більш релятивістської, ніж абсолютистської позиції [271, с. 112-130].

Хоча західні цінності дещо вплинули на східний спосіб мислення, азійська колективна свідомість не втратила холістської орієнтації та є традиційною для Південно-Східної Азії. Цим вона істотно відрізняється від західного менталітету, що прагне до диференціації світу. Холізм виявляється як у стилі мислення, так і в структурі суспільства.

Відповідь азійських суспільств на спроби Заходу одержати глобальну інтелектуальну та культурну гегемонію шляхом нав'язування західного розуміння прав людини в контексті їхньої універсальності мало місце, насамперед, у сфері культури. Західним цінностям, тезі про універсальність західного розуміння прав людини були протиставлені традиційні азійські цінності. Економічні та соціальні успіхи Південно-Східної Азії були досягнуті на базі цих традицій [150, с. 37-89].

Досвід азійських країн показує, що політичні зміни в цій частині світу відбуваються із «запізненням» у часі після економічної і соціальної модернізації суспільства. Причому формування середнього класу змінює певним чином форми

авторитаризму, сприяє модернізації, робить його соціально відповідальним, стимулює перехідні форми політики, робить вплив на характер державного устрою і формування основ громадянського суспільства.

Практично у всіх незахідних країнах пріоритетом політичного життя є політична стабільність. Відповідно пріоритетні дії політичної еліти, що знаходиться при владі, можна назвати «політикою виживання». У цих умовах усі питання внутрішнього і міжнародного життя розглядаються правлячою елітою через призму збереження, зміцнення своєї влади [37, с. 28].

Отже, під дією процесів глобалізації і модернізації традиційні основи азійського суспільства усюди зазнали змін. Індивід у більшості країн Південно-Східної Азії взаємодіє вже не лише з членами своєї і сусідньої громад, але частіше з «великим» соціумом і державою.

Через інтенсивність нового, сучасного типу взаємодій підсилюється значення демократичних інститутів для захисту особистості та її гідності. Водночас зберігається значна роль держави у процесі політичної трансформації. Витіснення колективістських традицій суспільства і патерналістського характеру держави та заміна їх нормами індивідуалізму, ліберального устрою і демократії відбувається нерівномірно та непослідовно і реалізується через механізми складної і суперечливої протидії [119, с. 61].

У реальних умовах сучасності в більшості незахідних країн норми й інститути демократії зіштовхуються, таким чином, з подвійною опозицією. З одного боку, їм протистоять колективістські антидемократичні традиції доліберального і неліберального суспільства, з іншого боку – політика «сучасної» держави, що контролюється вузькими олігархічними групами, ставлячи цілі та задачі соціально-економічного розвитку, політичної стабільності вище ідеалів демократії і прав людини.

У той же час, досвід свідчить про те, що зі зміцненням позицій середнього класу, диверсифікованості його структури, із розширенням процесів глобалізації активуються процеси демократизації південно-східноазійських суспільств, що

зовсім необов'язково призводить до втрати їхньої соціально-культурної ідентичності [233, с. 75].

Режими Південно-Східної Азії демонструють високі темпи економічного зростання та широкі масштаби взаємної співпраці. Стрімке економічне відновлення після фінансової кризи 1998 року було вражаючим, а під час боротьби з пандемією коронавірусу COVID-19 країни продемонстрували внутрішню стабільність та організованість. Такі досягнення привертають увагу до політичних систем та політичного процесу в регіоні, оскільки ці елементи влади становлять основу їхнього успіху.

Політичний режим як сукупність засобів і методів, за допомогою яких здійснюється політична влада в державі, характеризує моделі призначення осіб на управлінські позиції, здійснення та передачі влади, роль владного насильства у політичному процесі, а також діяльність суб'єктів політики: рівень політичної конкуренції, ступінь закритості політичних еліт, міра участі громадян в управлінні, інституційні обмеження. Іноді концепт політичного режиму також включає ступінь політичної свободи в суспільстві та дотримання прав людини.

Існують різні підходи до класифікації політичних режимів (наприклад, схеми Роберта Даля, Хуана Лінца) і індекси демократії, що спираються на них (PolityIV, V-Dem, FreedomHouse, Economist). Вони використовують різні критерії порівняння та виводять різні типи політичних режимів (або режимні типи). Серед основних типів, як правило, виділяють демократію, автократію, авторитаризм та тоталітаризм, хоча ключовим розрізненням у сучасній політичній науці вважається дихотомія демократичних та недемократичних режимів [46, с. 12-21].

У сучасній політичній науці політичний режим – одна з головних категорій, яку використовують для опису політичної реальності. Науковці використовують це поняття у міжкраїнних порівняннях для дослідження національних відмінностей в устрої політики; вивчають те, як різні режими впливають на економіку та політичні інститути; встановлюють причини та траєкторії режимних трансформацій – переходів від одного режимного типу до іншого (наприклад, демократизації).

Становлення саме «режиму» як описової категорії політики відбулося у політичній науці у 2-й половині ХХ ст. Загальний підхід до даного поняття акцентує на способі (методі) здійснення влади та функціонуванні конкретних політичних інститутів, у тому числі всупереч діючим де-юре конституційним нормам, що і відрізняє поняття режиму від поняття форми правління [191, с. 63-71].

В американській політичній науці середини ХХ століття поняття політичний режим, зазвичай, ототожнювався з поняттям політична система. Гарольд Лассуел, який представляв парадигму біхевіоралізму, визначав режим як політичну систему, організовану відповідно до тієї чи іншої конституційної «формули» легітимації, тобто зводив поняття до формальних інститутів. Порушення наступності конституційних норм – наприклад, у зв'язку з революцією чи державним переворотом та подальшим переглядом конституції – передбачає закінчення дії режиму; власне, у книзі «Влада і суспільство» Лассуел демонструє, що «режим мінімізує елемент насильства у процесі». Фактичний розподіл влади у суспільстві та можливість застосування насильства пов'язується з іншим поняттям, «правління» (rule). Це дозволяє віднести лассуелівське розуміння «режиму» до правового підходу у визначенні поняття [180, с. 57].

Найважливішою віхою в теоретичному осмисленні поняття режиму є постановка питання про політичний режим як спосіб або метод здійснення влади. Ця ідея походить від процедурного визначення демократії, запровадженого австрійським економістом Йозефом Шумпетером у роботі «Капіталізм, соціалізм і демократія» (1942). Шумпетер прагнув дати інституційне визначення демократії та розглядав різні політичні системи як «механізми». Так, Шумпетер визначав «демократичний метод» як «такий інституційний устрій для ухвалення політичних рішень, у якому індивіди набувають права приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців» [254, с. 33-70].

Сучасні визначення та способи виміру політичних режимів (головним чином, демократії та автократії) безпосередньо пов'язані з інституційним поглядом на політику. Наприклад, розрізнення демократій та автократій у проекті

Regimes of the World інституту V-Dem відбувається на основі наявності та функціонування в тій чи іншій державі демократичних інститутів, причому вирішальну роль відіграють саме фактичні (de-facto) інститути [112].

У контексті політичної науки термін «режим», часто як «міжнародний режим», вживається в неоліберальній традиції досліджень міжнародних відносин, в якій сформульована теорія міжнародних режимів, яка описує стійкі патерни кооперації держав та інститути, які обмежують їх дії. Це поняття концептуально перегукується з загальнополітологічним поняттям політичного режиму і вперше було введено в такому значенні Стівеном Краснером [175, с. 92].

Поняття політичної системи визначається багатогранно. Наприклад, у Т. Парсонса, «як чорний ящик, внутрішній устрій якого не так важливо, але який взаємодіє з навколишнім політичним середовищем» [227, с. 103]. Приблизно те ж і у Д. Істона, який представив політичну систему як організм, що розвивається і саморегулюється, активно реагує на команди – імпульси, які надходять ззовні [108, с. 39].

Іншим ключовим елементом, важливим для нашого дослідження є визначення того, чим власне є політичний процес – головний рушійний фактор розвитку та функціонування політичного режиму. Політичний процес – цесукупна діяльність суб'єктів політики, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи. Під суб'єктами політики мають на увазі діяльність держав, партій, політичних рухів, окремих акторів, що веде до зміни в політичній культурі, політичній свідомості та поведінці громадян.

Для вивчення основ та способів функціонування сучасних політичних режимів у країнах Південно-Східної Азії актуальним є той безперечний факт, що й саме поняття політичної системи та політичного режиму, визначення політичного процесу мають універсальний характер. Незалежно від географії, культури чи історії зазначені терміни та їх зміст є функціональним і в країнах Заходу, і в країнах Південно-Східної Азії.

Власне, вони й становлять механізм влади, який існує практично у всіх державах сучасного світу. У цьому універсальному механізмі влади політична система становить певну постійну, а політичний процес – змінну величину, і за допомогою їх взаємодії і відбувається процес руху механізму влади.

Південно-Східна Азія є найбільш різноманітним регіоном у світі з точки зору політичних режимів. Саме ця різноманітність надзвичайно ускладнила вченим створення точної типології політичних режимів, яка влаштовувала би усіх. Наприклад, у своїй праці «Політика Південно-Східної Азії» (2002) Вільям Кейс описує Індонезію як псевдодемократію з перехідним періодом, Сінгапур як стабільну напівдемократію, Малайзію як напівдемократію з точками напруги, Таїланд як неконсолідовану демократію, а Філіппіни як стабільну, але низькоякісну демократію [77, с. 105].

З початку століття в регіоні відбулися значні політичні зміни. Базуючись на наведених раніше визначеннях, пропонується ще одна типологія 11 політичних режимів та моделей трансформації у Південно-Східній Азії.

В Таїланді (до 1939 р. – Сіам) сформувалася модель «уповільненого транзиту». За індексом демократії EconomistIntelligenceUnit у 2021 р. країна була класифікована як гібридний режим [110].

Після мирної революції 1932 р. Таїланд став конституційною монархією. З 2014 р. в країні була фактично встановлена влада військових. Це єдина держава регіону, яка зберегла незалежність, перетворившись на буферну територію між колоніями Британії (Бірма, Малайзія) та Франції (Лаос, Камбоджа, В'єтнам). На відміну від інших країн Індокитаю, Таїланд виявився єдиною країною Південно-Східної Азії, що змогла протистояти колоніальним діям європейських держав.

Таїланд зберіг в недоторканності монархічну традицію з епохи Середньовіччя. Буддизм Тхеравади є домінуючою релігією в державі. Процес модернізації розпочався майже одночасно з ініціативи монарха і його оточення. Проте якщо в Японії модернізація досить швидко призвела до радикальних політичних змін, то в Таїланді абсолютна монархія зберігалася до 1932 р., до моменту, коли група

молодих офіцерів здійснила військовий переворот і установила конституційну монархію, зберігаючи вплив на політику уряду. Безпосередній вплив військових зберігався до 1957 р [297, с. 95].

З початку трансформації Таїланд швидко просунувся в низці найважливіших сфер державного життя, зумівши створити досить сильну армію, аби захистити територію від колонізації. Була здійснена підготовки умов для швидкого економічного росту 80-х – першої половині 90-х років. «Економічне диво» у Південно-Східній Азії, яке торкнулося і Таїланду, призвело до радикальної зміни економічного і політичного життя країни, але найбільш цікавою особливістю цих змін є феномен демократичного руху в Таїланді [83, с. 31-35].

На відміну від сусідів, у Таїланді виник реальний політичний плюралізм і багатопартійність. Незважаючи на кількарізові спроби військових втручатися в політичне життя країни в післявоєнний період, кожне таке втручання виявлялося відносно короткочасним, і повернення до демократії відбувалося під тиском масових виступів населення. Незважаючи на труднощі у зв'язку зі східно-азійською фінансовою кризою, що почалася в 1997 р. саме в Таїланді, країна постраждала від нього значно менше, ніж Індонезія або Південна Корея, відновивши високі темпи економічного росту. У Таїланді є шанси економічно наздогнати Сінгапур та Малайзію і стати країною зі стійкою демократичною формою правління.

Розглядаючи принципи політичної організації Таїланду, починаючи з моменту оформлення тайської держави в XIII-XIV ст., можна знову побачити чимало подібностей із соціальною організацією Японії. Знаходячись на периферії могутніх цивілізацій Китаю та Індії, тайське суспільство, проте, зберегло значний рівень самобутності. Особливу роль у ньому відіграла аристократія, добре організована в рамках державного апарата з низькою вертикальною мобільністю. У 1454 р. була встановлена і збережена до початку модернізаційних реформ система надання тайцям наділів державної землі відповідно до рангу. Тайська аристократія була родовою аристократією, що мала досить давні корені. Прийняття буддизму Тхеравади за зразком, що існував на Цейлоні, і використання санскриту як

священної мови буддійського канону, знання якої було обов'язковим для еліти, створювало ситуацію, знову досить схожу на ситуацію в Японії, адже санскрит, будучи індоєвропейською мовою, є досить далекою за структурою і лексикою від тайської мови. Така ситуація створювала умови для консервації еліти, одночасно створюючи нішу з високою вертикальною мобільністю в буддійських монастирях, ієрархії яких в окремі періоди історії Таїланду значно впливали на державну політику, особливо після нейтралізації французького впливу в країні в 1672 р. і приходу до влади короля Петрачі [179, с. 48].

У країні в період її найбільшого розквіту в XVII ст. існувало безліч поліетнічних громад. Іноземці призначалися на відповідальні державні посади. У Таїланді в цей період не було ніяких обмежень місіонерської діяльності європейців, але її результат, як і вплив ісламу, практично не вплинув на тайське населення, що зберегло вірність буддизмові. Китайська громада в Таїланді, як і в багатьох країнах Південно-Східної Азії, встановила контроль над істотною частиною економіки (особливо торгівлею). На відміну від інших країн Південно-Східної Азії китайці не піддавалися серйозним переслідуванням, інтегрувалися в структуру тайського суспільства, зберігаючи істотні елементи національної ідентичності [82, с. 211-215].

Розглядаючи ситуацію в Таїланді в комплексі, ми можемо констатувати, що сполучення консервативності політичних традицій і консервативності політичної еліти разом з етнічним і культурним плюралізмом і релігійною терпимістю, властивому буддизмові, і є основним ресурсом модернізації і демократизації країни. Як і у випадку з Японією, бачимо, що збереження соціальних відносин на мікрорівні, усередині малих груп не тільки може сполучитися зі значними інституціональними змінами на макрорівні, але і робити ці зміни значно надійнішими і стійкими. Збереження традиційних відносин у малих групах створює бар'єр для популізму і «демократичної міфології», яка руйнує реальну мотиваційну структуру суспільної діяльності і підмінює її універсальними «псевдоцінностями» (в картину світу східноазійських суспільств).

Серед монархічних держав, які сформувалися в азійських країнах, внаслідок політичної специфіки та відмінностей, можна виокремити Бруней, який є теократичною моно державою [39, с. 57].

Бруней є найближчим до м'якої форми монархічної диктатури. Країна залишається абсолютною монархією, хоча окремі елементи виборчої демократії присутні. Конституція 1959 року, наприклад, містила положення про вибори. У 1962 році Народна партія Брунею здобула розгромну перемогу. У тому ж році військовоє крило НБП підняло повстання. У 1965 р. були зроблені попередні кроки до проведення виборів. Але вибори були скасовані в 1970 році. Бруней залишається абсолютною монархією, обмеженою парламентськими інститутами, судовою системою і бюрократичною державою. Султан є головним джерелом виконавчої влади. Крім іншого, він є прем'єр-міністром, міністром фінансів і міністром оборони. Султан також є захисником віри та державної ідеології, яка глибоко вкорінена в ісламі [163, с. 127].

Політична система заснована на Конституції 1959 року та релігійних традиціях малайської ісламської монархії. Політична влада передається на основі спадкоємності. Свобода пересування, як правило, поважається. Деякі інші свободи (академічні, релігійні) суворо не обмежуються, але свобода вираження поглядів, зібрань та об'єднань є частковими [124].

Однопартійні системи Лаосу та В'єтнаму залишаються неконкурентоспроможними з точки зору виборів і можуть розглядатися як м'які форми соціалістичної диктатури. Мартін Стюарт-Фокс розглядає Лаос як «марксистську державу». Коли в грудні 1975 року було проголошено Лаоську Народно-Демократичну Республіку (ЛНДР), було зазначено, що ЛНДР здійснює всю політичну владу та «відповідає за поширення власної офіційної версії марксистсько-ленінського світогляду» – погляду, який походить від радянської і в'єтнамської форм марксизму, які ґрунтуються на концепції класової боротьби та диктатури [264, с. 132-135].

У Лаосі політичний режим можна розглядати як м'яку радикальну диктатуру. Лаоська народно-революційна партія все ще зберігає жорсткий контроль над політичним простором, забороняючи створення альтернативних політичних партій, хоча режим почав рухатися до певного типу капіталізму в 2005 році. Громадянські свободи суворо обмежені. Релігійна свобода залишається під жорстким державним контролем. Суворо обмежено свободу зібрань, демонстрацій і страйків. Свобода слова заборонена. Держава контролює майже всі ЗМІ. Звіт FreedomHouse за 2016 рік повідомляє, що «незважаючи на нещодавні покращення телекомунікаційної інфраструктури, свобода преси в Лаосі залишалася дуже обмеженою». Уряд заборонив онлайн-критику політики правлячої партії, запровадивши суворий контроль в Інтернеті.

У В'єтнамі політичний режим схожий на лаоський. Його можна охарактеризувати як «бюрократичний централізм» [60, с. 42-58]. Комуністична партія В'єтнаму залишається єдиною політичною партією та дотримується ленінського принципу «демократичного централізму», який не допускає встановлення багатопартійної системи. Однак країна має потенціал для руху в напрямку авторитарного плюралізму. У В'єтнамі в авторитарній бюрократичній системі держава здійснює суворий контроль за соціальними групами. Матеріальні інтереси і моральні (у тому числі політичні) цінності відокремлені одне від одного. Влада елітистських мобілізаційних систем представлена сильною державою і чітко керує політичною діяльністю народу. Соціальні групи виявляють лише формальну волю, а між урядовцями та підлеглими пролягає велика політична дистанція.

Згідно з одним із досліджень, кандидати від Комуністичної партії В'єтнаму стикалися з незручними запитаннями виборців і прагнули продемонструвати свої «демократичні» якості. Загалом політична лібералізація є проблемною. Комуністична партія сповнена рішучості залишитися при владі, не ділячи її з жодною політичною силою, незважаючи на зростаюче політичне та соціальне невдоволення. Громадянські свободи залишаються суворо обмеженими. Рух країни до капіталізму після економічної лібералізації, що почалася наприкінці 1980-х років,

залишається незавершеним, оскільки держава все ще контролює більшу частину економіки. Уряд систематично пригнічує свободу вираження поглядів, асоціацій і мирних зібрань, а також переслідує тих, хто ставить під сумнів політику уряду, викриває корупцію серед посадовців або закликає до демократичних альтернатив однопартійному правлінню [130, с. 52].

У Соціалістичній Республіці В'єтнам у 1986 р. розпочався процес масштабних економічних реформ, відомих як Doi Moi. Дой Мой (в'єтн. Đổi Mới – «політика оновлення»; англ. – Innovation) – комплексна програма реформ в економічній, політичній, соціальній та культурних сферах, ініційована Комуністичною партією В'єтнаму. Офіційно прийнято на 6-му з'їзді Комуністичної партії В'єтнаму в грудні 1986. У вузькому значенні політика Дой Мой – назва, дана лише економічним реформам, метою яких є створення «соціалістичної ринкової економіки», тобто перехід В'єтнаму з командної економіки до ринкової, орієнтованої на соціалізм. Однак ці економічні реформи проходять паралельно з «оновленням» таких сфер як політика, освіта, культура, у зв'язку з чим поняття Дой Мой набуває більшого значення [276, с. 192].

Незважаючи на те, що В'єтнам як однопартійна держава фактично залишається авторитарним режимом, на сьогодні він є значно децентралізованішим у фіскальному та адміністративному питаннях, ніж Таїланд чи Камбоджа. Не слід переоцінювати плановий та проектний характер цього процесу. Певною мірою це «побічний продукт» переходу країни до ринкової економіки, контрольованої державою, а не навмисна реструктуризація в пошуках ідеалів децентралізованого уряду. Перехід до ринку разом із підвищенням рівня життя посилив очікування щодо типу та якості соціальних послуг, принаймні серед значної частки населення, рівень життя якого суттєво підвищився за останні два десятиліття. Децентралізація сприяла значній фрагментації держави, високому потенціалу неформалізації та корупції, а також зростанню кількості проблем підзвітності в наданні державних послуг [60, с. 95].

Більш позитивне тлумачення дає Малескі, який підкреслює роль провінційного

керівництва. Частина провінцій використала збільшений простір для прийняття рішень, який вони отримали під час економічної трансформації, щоб зробити інвестиційний клімат більш прозорим, чуйним і зручним для інвесторів, тим самим підвищуючи тиск на відстаючі провінції в умовах нової конкуренції [196, с. 252-260].

Така модель досвіду країн Південно-Східної Азії з децентралізацією підкреслює, що це явище може бути тісно пов'язане з політичною авторитарною практикою. У В'єтнамі початкові кроки до політичної та адміністративної децентралізації є частиною спроби раціоналізувати політико-адміністративний контроль з боку центру, одночасно вивільняючи енергію для економічного та соціального розвитку на провінційному рівні. Проте в усіх випадках результати переглянутих відносин між центром і місцевим управлінням можуть створити можливості для загальносистемних змін і боротьби за політичну владу. І передбачити траєкторії реформ та і їх вплив доволі складно [247, с. 801-807].

У М'янмі (Республіка Союзу М'янма) режим залишається підпорядкованим військовому правлінню, але її партійна система в останні роки стала більш конкурентоспроможною. Спостерігачі звикли описувати режим як такий, що перебуває під контролем військових лідерів.

Незважаючи на те, що військові останнім часом послаблюють контроль над політичною владою, майбутнє демократії залишається невизначеним. Загальні вибори в листопаді 2010 року (перші за 20 років) були бойкотовані Національною лігою за демократію, яку очолює Аун Сан Су Чжі. Вибори, які були визнані невірними та справедливими, виграла Партія солідарності та розвитку Союзу (на чолі з президентом Тейн Сейн, колишнім військовим генералом), яка отримала 129 із 224 місць (57,59 відсотка) у парламенті [116, с. 671-685].

Хоча військові представники та колишні військові офіцери все ще контролювали законодавчу владу, у 2011-му М'янма здійснила перехід від військової диктатури до реформаторського цивільного уряду. Режим можна було охарактеризувати як конкурентно-авторитарний. Проте 2 лютого 2021 року у країні стався військовий

переворот. Головнокомандувач збройними силами М'янми старший генерал Мін Аун Хлайн заснував Державну адміністративну раду, що складається з 11 членів, як виконавчий керівний орган. Військові заявили про свою відданість багатопартійній демократичній системі та пообіцяли провести нові чесні та демократичні вибори після закінчення виконання завдань періоду дії режиму надзвичайного стану.

Деякі етнічні групи у М'янмі стикаються з обмеженнями своїх прав створювати політичні партії та брати участь у виборах. Крім того, етнічний конфлікт продовжується (геноцид мусульман рохінджа), а військові продовжують здійснювати позасудові розправи, напади на мирних жителів, практикувати примусову працю, тортури, грабіж. Сексуальне насильство щодо жінок і дівчат залишається серйозною проблемою, і злочинці рідко притягуються до відповідальності [294].

Обмеження та зловживання у сфері свободи слова тривають. Академічна свобода є більш очевидною, але кібератаки та ймовірне стеження за науковцями все ще здійснюються. Право на мирні зібрання та демонстрації обмежується необхідністю отримання дозволу, тоді як страйки є незаконними [124].

Сінгапур, незважаючи на політичну стабільність, не є ліберальною демократією. Республіка Сінгапур – місто-держава, розташована на островах у Південно-Східній Азії, відокремлених від південного краю Малаккського півострова вузькою Джохорською протокою. Межує із султанатом Джохор, що входить до складу Малайзії, та з провінцією Острова Ріау, що входить до складу Індонезії.

ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності складає 101 458 доларів США. Це другий показник у світі, що робить країну найбагатшою в регіоні та в Азії.

Вчені по-різному описують демократію в країні, проте назвати режим однозначно ліберальним складно. Партія Народної Дії (People's Action Party – PAP) перебуває при владі з 1959 року. На виборах 1968 року PAP отримала всі парламентські місця (загалом 58). На виборах 2001 та 2006 років Партія Народної Дії отримала 82 з 84 місць. Останні загальні вибори (травень 2011 р.) підтвердили

продовження домінування People's Action Party, причому політична сила отримала 81 з 87 місць. Незважаючи на те, що Партія Народної Дії втратила одне місце на проміжних виборах 26 січня 2013 року, вона зберегла свою гегемонію завдяки політичній тактиці.

Узгоджувальна система реалізує плюралістичну модель політики: держава має обмежені можливості контролю над самостійними соціально-політичними групами, громадяни активно за власним рішенням беруть участь у політиці. Лідери держави є відкритими та доступними. Диференціація матеріальних інтересів, моральних цінностей та політичних уподобань знаходить відбиття у повній секуляризації політики, правовому і структурному відділенні церкви від держави, а інколи й релігії від світської освіти [138, с. 105].

Різні джерела все ще класифікують політичний режим у Сінгапурі як електоральний авторитаризм – частково через те, що громадянські свободи не захищені повністю. Наприклад, спочатку Закон про внутрішню безпеку був розроблений для арешту та затримання підозрюваних у комунізмі, але нещодавно його почали застосовувати для утримання підозрюваних у тероризмі.

Країна також не підписала основний Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Фактично, політичні лідери Сінгапуру продовжують витратити більше енергії на те, щоб відкинути універсальність прав людини, ніж на виявлення та захист культурно та історично специфічних версій цих прав [164, с. 781-790].

Незважаючи на те, що свобода віросповідання є скрізь, громадянські свободи залишаються незахищеними в країні, оскільки уряд продовжує різко обмежувати основні права на свободу вираження поглядів, мирні зібрання та об'єднання [294].

Сінгапур називають найуспішнішою історією розвитку ХХ століття. «Я не думаю, що якась інша економіка, – стверджує Лінда Лім, економіст з університету Мічигану. – Навіть інші азійські тигри не мають такої хорошої статистики швидкого зростання, повної зайнятості і дуже хороших соціальних показників – тривалість життя, освіта, забезпечення житлом у перші 20 років свого розвитку» [185, с. 77].

Лі Куан Ю, людина, яка заснувала сучасний Сінгапур і померла у 2015 році у віці 91 року, очолила цю економічну трансформацію. Один із найвпливовіших лідерів ХХ століття, Лі був автократом, під керівництвом якого острівна держава стала одним із найбагатших місць у світі та зразком для наслідування для інших урядів в Азії та за її межами.

У Сінгапурі є проблеми із наявністю землі та практично немає природних ресурсів. Але після здобуття незалежності у 1965 році колишня британська колонія перетворилася на великий економічний та фінансовий центр світу. Консервативний економіст Мілтон Фрідман описав Сінгапур як приклад того, як здійснювати розвиток.

«Якщо ви порівняєте стан розвитку економіки та соціальної сфери у Сінгапурі із розвитком червоного Китаю або навіть Індонезії, ви побачите, що економічна свобода є дуже важливим компонентом повної свободи», – заявив він в ефірі програми Free to Choose на американському каналі PBS у 1980 році [239, с. 97].

Консерватори розглядають Сінгапур як історію успіху вільного ринку. Низькі податки, незначні обмеження капіталу та ліберальна імміграційна політика зробили його одним із найкосмополітичніших місць на Землі. В країні існує одна з найбільш прогресивних дозвільних систем в економіці. Відкрити власну компанію в Сінгапурі можна за три години. Китай епохи Ден Сяопіна багато в чому копіював сінгапурську модель.

Деякі з найбільших внутрішніх секторів економіки – суднобудування, електроніка, банківська справа – отримали свій початок завдяки тому, що уряд спеціально направив державні кошти в ці галузі. Уряд також надавав соціальні послуги, такі як забезпечення житлом та охорона здоров'я, що сприймалося позитивно ліберальними економістами [226, с. 335-351].

Лі Куан Ю вважав, що зростання Сінгапуру було пов'язано із гармонійним синтезом цінностей різних етнічних та релігійних груп. «З 1965 року ми маємо неподільне суспільство, яке твердо захищає меритократична система, що прагне вищих стандартів освіти, вищих стандартів продуктивності та високої

продуктивності на кожному рівні», – сказав Лі аудиторії студентів коледжу в 2013 році [263, с. 12].

1959 року Сеймур Мартін Ліпсет стверджував, що модернізація країни сприяє демократизації. Ліпсет розумів модернізацію як розвиток індустріалізації, урбанізації, добробуту та освіти. З того часу це визначення було доповнене і тепер включає дотримання прав людини, визнання міжурядовими організаціями, місце у світовій економіці та багато іншого. Передбачається, що зростання цих показників сприятиме переходу до демократії та подальшої консолідації [187, с. 115-128].

До холодної війни теорія модернізації була значно європоцентричною, оскільки більшість країн добре вписувалися в цю теорію. Суперечливі результати у країнах третього світу та колишніх радянських республіках стали надавати сміливості його критикам. Однак найбільший виклик теорії модернізації здійснила Південна-Східна Азія. За останні п'ятдесят років відбувся величезний економічний розвиток без зв'язку з типом режиму. Найбільшим винятком у цьому випадку є Сінгапур – економічний, фінансовий та геополітичний центр, який має частково демократичний режим.

Колоніальна історія та демократичні традиції Сінгапуру відрізняються від його регіональних сусідів. Сінгапур був колонізований англійцями в 1819 і підпорядковувався британській Імперській Законодавчій Раді. Місцеві жителі не були представлені в Раді, проте британські губернатори часто прислухалися до громадської думки. Стосунки між метрополією та колонією були настільки дружні, що місцеве населення вітало повернення британського правління після вигнання японців після Другої світової війни.

З 1951 року Сінгапур став самоврядною державою у складі Британської імперії, а після виборів 1959 посаду прем'єр-міністра обійняв Лі Куан Ю. У 1963 році в результаті референдуму Сінгапур увійшов до Малазійської Федерації разом з державою Малайська Федерація та колишніми британськими колоніями Північний Борнео та Саравак. 7 серпня 1965 року внаслідок конфлікту Сінгапур вийшов із Малазійської Федерації, і 9 серпня 1965 року проголосив незалежність. Вихід

Сінгапуру виявився відносно безболісним, оскільки керівництво федерації вважало, що його перебування у Малайзії сильно порушує етнічний баланс на користь китайського населення.

Великобританія імпортувала представницьку демократію в ході здійснення модернізації, що суперечило логічному порядку теорії модернізації. Крім того, незважаючи на швидку модернізацію, Сінгапур вважав за краще зберегти своє історичне «однопартійне правління». Такі авторитарні методи продемонстрували свою ефективність, перетворивши острів на фінансовий центр за півстоліття. З цієї причини сінгапурці просто не мали стимулу змінювати тип політичного режиму [296, с. 89].

Де-юре Сінгапур є парламентською республікою. Виконавча влада належить кабінету міністрів на чолі з прем'єр-міністром, президент виконує більшу представницьку роль, але в окремих випадках може накласти вето на критичні рішення.

У Сінгапурі з 1965 року політично домінує Партія Народної Дії (англ. People's Action Party, PAP). Критики називають Сінгапур де-факто однопартійною парламентською демократією та звинувачують головну політичну силу у придушенні опозиції. Тим не менш, така опозиційна партія, як Робоча партія, представлена в парламенті. Репортери без кордонів у 2005 році ставили Сінгапур на 140-е місце в індексі свободи преси зі 167 країн [55, с. 33-57].

Незважаючи на цю демократичну інфраструктуру, сінгапурці продовжують обирати більшість Партії Народної Дії до законодавчого органу. Часто це пов'язано із позасудовим тиском, який правляча партія чинить на політичну опозицію.

Сінгапур має найвищий ВВП на душу населення, найвищий рівень грамотності, найвищу тривалість життя і найнижчий рівень корупції. Високий рівень розвитку інфраструктури, громадського транспорту, соціальних програм скорочення бідності, – Партія Народної Дії здійснила неймовірну роботу, перетворивши острів із рибальського села на сучасний мегаполіс. З погляду теорії модернізації здається, що

соціально-економічний розвиток просто легалізує правлячий режим. Поки він діє в інтересах народу, він може зберігати легітимність [291, с. 107].

Малайзія має більший ступінь виборчої конкуренції, ніж Сінгапур, але вона залишається неліберальною демократією. Незважаючи на те, що Об'єднана малайська національна організація (ОМНО, UMNO – United Malays National Organisation) є частиною Barisan Nasional (BN), ОМНО залишається домінуючою, хоча вже не є гегемоном. У 2001 році уряд заборонив усі політичні акції, мотивуючи це загрозою національній безпеці. Головна опозиційна партія – Ісламська партія Малайзії – продовжує кидати виклик правлячій коаліції.

На загальних виборах у травні 2013 року BN показала найгірший результат за всю історію, отримавши лише 133 з 222 місць у федеральному парламенті (менше попереднього мінімуму в 140 з 222 місць у 2008 році та менше двох третин своєї мети). Того ж року опозиційна партія Pakatan Rakyat (PR) взяла третину місць у парламенті (82).

Громадянські свободи в Малайзії не захищені належним чином і все ще є предметом проблем безпеки та політичних репресій. Крім того, Малайзія не прийняла основний Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Human Rights Watch (2022) повідомляє, що у 2021 році уряд продовжував порушувати права на вільні асоціації та мирні публічні зібрання, а більшість великих газет, телевізійних і радіостанцій залишаються під контролем медіакомпаній, близьких до політичних партій в урядовій коаліції; були зафіксовані випадки зловживань і безкарності поліції [294].

Основні ідеї розвитку, принесені західним колоніалізмом, стосувалися модернізації. Фактично, одним із важливих результатів колоніалізму була модернізація Малайзії у внутрішній політиці та врядуванні, економіці та запровадженні західної освіти. Таким чином, країна набула сучасної форми соціальної організації та структури суспільства [147, с. 82-95].

Хоча модернізація зазвичай призводить до збільшення багатства та процвітання, вона також може створювати напруженість, конфлікти та дезорганізацію, а також

збільшувати прірву між багатими та бідними. Так було в Малайзії: розрив у рівні освіти між малайцями та немалайцями збільшився внаслідок процесу модернізації [271, с. 72].

Процеси модернізації, впроваджені британським колоніальним правлінням у цій країні, були ефективні лише у міських районах, оскільки колонізатори, схоже, знехтували сільськими районами. В результаті корінне населення не приймало участі у політичних змінах. Більше того, малайці та немалайці по-різному реагували на модернізацію, проведену британцями.

У 1960-х роках незалежний уряд Малайзії почав здійснення своїх програм оновлення, орієнтованих на малайців, особливо на тих, хто живе в сільській місцевості. На думку правлячої Об'єднаної малайської національної організації, малайській спільноті необхідно трансформувати власні культурні цінності, аби стати активним учасником нової ери розвитку. Гаслом молодіжного крила партії була ментальна революція. Сену Абдул Рахман, один із головних політиків новоствореної держави, запропонував алгоритми з модернізації малайського суспільства [240, с. 92].

Правляча еліта Малайзії вважала, що малайській спільноті не вистачало адаптованих культурних цінностей. У 1960-х роках для малайців було менше можливостей у галузі економічного розвитку та освіти. Але після 1970 року цей потенціал було відкрито для малайців.

Доктор Махатхір Мохамад, який згодом стане прем'єр-міністром країни, вважав, що низька активність малайського етносу в економічній та освітній активності пов'язані з відсталим мисленням. Він ініціював створення Національного бюро громадянського суспільства під час свого перебування на посаді міністра освіти (1974–1977). Основна функція цього відділу – виховувати дух патріотизму та прагнення до досконалості серед малайців, а також навчати лідерів для підтримки зусиль країни у сфері розвитку. В даний час Національного бюро громадянського суспільства знаходиться у віданні департаменту прем'єр-міністра. Цільовою

аудиторією є учні та студенти, молодь, лідери спільноти, посадові особи державного сектора та керівники приватного сектору.

Фактично, коли доктор Махатхір Мохамад став четвертим прем'єр-міністром Малайзії (1981–2003 рр.), він впроваджував у життя два важливі елементи політики щодо правильного «малайзійського мислення», зокрема малайців. Цими двома елементами були «Політика погляду на Схід» та «Впровадження ісламських цінностей».

Політика погляду на Схід (Look East) мала на меті наслідування трудової етики японців. У рамках цієї програми багато молодих людей вирушали на навчання до Японії, і малайзійці відвідували численні короткострокові курси в Японії. Метою візитів було вивчення японського способу життя та того, яким чином японці здійснюють керування бізнесом, освітою та як підтримують відповідні цінності. Одним із завдань було зробити іслам сумісним із сучасністю та розвитком [298, с. 45-67].

Думки професора Махатхіра Мохамада про відсталість малайців були відбиті в «Малайській дилемі» (1970). Один із аргументів серед інших наголошував на спадковості, яка стала причиною малайської економічної відсталості. Він вказує, що основним фактором, що пояснює відмінності в економічних та освітніх досягненнях малайців та немалайців, є культурний досвід, який мала кожна етнічна група. Основна критика доктора Махатхіра Мохамада була спрямована проти неоколоніального уряду на чолі з Абдул Рахманом, який проігнорував цю проблему та залишив малайців наодинці з конкуренцією немалайців на нерівних умовах [206, с. 151].

«Дух капіталізму» присутній серед китайців та інших груп меншин. Це також стосується арабських мусульман, індійських мусульман, бенгальських мусульман та інших етносів, які мігрували до Малайзії. Ще одним важливим чинником, окрім «духу капіталізму», є «іммігрантський дух», який існував серед згаданих меншин. Низький рівень життя є потужним стимулом для міграції та набуття звичок до важкої роботи [43, с. 198].

Китайцям доводилося боротися у важких умовах, щоб набути багатства. Невдача означала повернення назад у глухий кут суспільства, від якого вони втекли. Малайці, з іншого боку, жили у безпеці на своїй батьківщині. Вони не розвивалися в чужому середовищі, як китайці та інші іммігранти [147, с. 212-215].

За офіційною статистикою, близько 70% населення Малайзії становлять малайці, близько 20% – етнічні китайці, приблизно 10% – нащадки вихідців з Індії. Ці три основні етнічні групи практично не пов'язані між собою, мають різні цінності і взагалі живуть кожна по-своєму. Сповідують вони й різні релігії: малайці – іслам, індійці – індуїзм, а серед китайців багато атеїстів, хоча останнім часом вони звернули увагу на християнство і будують дедалі більше католицьких та протестантських церков.

Малайзія є прикладом партійної системи, яку можна використовувати для демонстрації можливостей та обмежень інституційного маніпулювання та неформальних правил та практик для підтримки стабільності політичного режиму та довгострокового домінування однієї партії. Головною особливістю цієї системи є «одностороння концентрація», або безальтернативне переважання однієї партії – Об'єднаної малайської національної організації та очолюваного нею Національного фронту (НФ) над усіма іншими політичними акторами.

Д. Горовиць вважає, що саме майстерна гра на стиранні міжетнічних протиріч шляхом створення виборчих стимулів для різних груп до спільного управління в різних сферах суспільства забезпечує панівній партії широкі можливості для руху та надає значні можливості влади на тривалий час в умовах функціонування демократичних політичних інститутів [156, с. 21-33].

З моменту свого заснування ОМНО залишається рупором та захисником інтересів малайської громади, провідником малайського націоналізму. Партія прагне запобігти рівноправності малайців і немалайців, бачачи у цьому зазіхання саму національну незалежність малайців. Той факт, що ОМНО не в змозі перерости формат етнічно орієнтованої малайської партії, стати привабливою, у тому числі й для представників інших етносів, дозволяє зробити висновки про провал процесу

формування сучасної демократії в Малайзії та про збереження вирішальної ролі чинника етнічного націоналізму [242, с. 75-87].

Монопольний доступ до державних ресурсів дозволяє партії довго підтримувати ключове становище на політичному ринку. Як зазначає К. Грін, домінуючі партії неодноразово виграють, оскільки отримують ресурсні переваги зі свого доступу до державного бюджету, що призводить до суттєвого спотворення поля партійної конкуренції на їхню користь. Домінуючі партії нерідко вдаються до маніпулятивних методів формування думки виборців або навіть їхнього прямого підкупу. Членство в такій партії привабливе не лише з погляду виборчого стимулювання, але й часто стає обов'язковою умовою для роботи в тій чи іншій державній організації [139, с. 812-820].

Незважаючи на зниження популярності, ОМНО, як і раніше, має значні ресурси, що в сукупності з клієнтелізмом і практикою політичного патронажу забезпечує значну підтримку великих груп виборців. Джерелом впливу політичної сили є її тісний зв'язок із державною бюрократією. Цей зв'язок зміцнів за роки перебування партії при владі. Саме сильний державний апарат є головним чинником життєздатності автократичних практик країни [88, с. 102-115].

Соціокультурна специфіка ісламського світу полягає у тому, що елементи федералізму приживаються з великими труднощами. Окремі успішні моделі федералізму (наприклад, Малайзія та Об'єднані Арабські Емірати) модифікують традиційний корпоративізм і лише незначною мірою впроваджують західні норми конкурентної демократії. Інститути демократії, що не підтримуються населенням, перетворюються на її імітацію. Велика Британія ввела демократичні інститути (парламент, політичні партії, вибори) у Сінгапурі та Малайзії, але демократична свідомість у суспільстві та демократичні практики там так і не з'явилися [78, с. 192-217].

На тлі сусідів у Південно-Східній Азії розвиток політичної системи Малайзії вкладається у загальні регіональні тенденції. Наприклад, індекс демократії, який вимірює рівень демократії у виборчому процесі для Малайзії, цілком можна

порівняти з іншими сусідніми країнами. За цим показником у 2019 році Малайзія піднялася на 9 рядків із результатом 7,16 бала з 10. Вище виявився Східний Тимор – 7,19. Інші сусідні країни також входять до групи «недосконалих демократій»: Філіппіни – 6,64; Індонезія – 6,48; Таїланд – 6,32; Сінгапур – 6,02. Тим часом М'янма (3,55), Камбоджа (3,53), В'єтнам (3,08) та Лаос (2,14) становлять групу автократій [101].

Самодержавство уряду Малайзії пов'язані з правової культурою населення, яку значний вплив мають політичний іслам, патерналізм і клієнтелізм у державному управлінні. Звичайно, варто враховувати специфіку сприйняття місцевими громадами політичної демократії та способів її досягнення. При цьому політична еліта цих країн все ж таки визнає загальнодемократичні норми, такі як виборність і змінність влади [154, с. 22-27].

Останні два виборчі цикли в Малайзії показали стійкий попит на політичні інновації. Ціна дестабілізації зупиняє реформаторів, як показала урядова криза 2020 року. Лібералізація внутрішньополітичної атмосфери може призвести до активізації не лише прихильників расової та соціально-політичної рівноправності, а й викликати до життя реакцію у вигляді малайського ультранаціоналізму та ісламського радикалізму, а, можливо, і китайського шовінізму.

Мілітаристський монархічний режим формується, коли державна влада належить військовій раді, партійній або релігійній еліті, що агресивно налаштовані. Такою була Камбоджа кінця 1980-х рр. [46, с. 15-29].

Камбоджа (Королівство Камбоджа) отримала незалежність від Франції у 1953 р. Виборча парламентська монархія з унітарним державним устроєм та двопалатним парламентом, Камбоджа демонструє приклад обережної адміністративної децентралізації в рамках стабільності системи та консолідації постійного домінування Камбоджійської народної партії (КНП) під керівництвом прем'єр-міністра Хун Сена, який очолює уряд понад двадцять п'ять років. Використовуючи організовану донорську підтримку, Камбоджа з кінця 1990-х років продовжила два типи реформ – децентралізації та деконцентрації.

Виборні Ради комун представляли собою форму політичної децентралізації на найпростішому рівні управління. Протягом трьох виборчих процесів (2002, 2007 і 2012) всенародно було обрано близько 1600 рад комун у складі від п'яти до одинадцяти членів. У радах із п'ятирічним мандатом переважно домінувала правляча Камбоджійська народна партія, яка отримала 70 і 72 відсотки всіх депутатів комун на двох останніх виборах, чесність яких була поставлена під сумнів деякими групами [223, с. 2901-2905].

Поштовх уряду до реформ Ради комун відображав не стільки віру в поради донорів щодо «належного управління», скільки визнання правлячою партією того, що вона може консолідувати квазімонополію ефективного управління на рівні місцевого самоврядування через створення такої інституції. У 2009 році були запроваджені вибори до уряду провінційного рівня – перші в історії країни [210, с. 141-147].

Другий пов'язаний з цим вид децентралізації у Камбоджі зараз переживає ретельні дебати в адміністративних колах – деконцентрація. Ефективне надання послуг через райони та нові ради залежатиме від передачі все більшої частки державних ресурсів вниз по адміністративній ієрархії. Камбоджа також розробила цікавий набір реформ щодо контрактів на медичне обслуговування. Місцеве планування, управління фінансами та людськими ресурсами покладається на призначених підрядників, якими можуть бути або районні посадові особи охорони здоров'я, або неурядові організації, які отримують виплати за результатами роботи, якщо встановлені цілі будуть досягнуті. Прихильники нового державного управління отримали розв'язані руки щодо перепланування систем охорони здоров'я. Децентралізація сектору охорони здоров'я, однак, є складною, і Всесвітня організація охорони здоров'я дійшла висновку, що підвищення рівня охоплення послугами охорони здоров'я не супроводжується покращенням якості [184, с. 45-52].

На відміну від Сінгапуру та Малайзії, Камбоджа адаптувала низку міжнародних угод про права людини, хоча така політика також не робить Камбоджу ліберальною

демократією. Останніми роками багатопартійна система країни стала більш конкурентоспроможною, але політичний режим залишається неліберальним. Камбоджійська народна партія фактично перебуває при владі з 1979 року після того, як В'єтнам вторгнувся в Камбоджу та встановив новий однопартійний режим. Однак у 2013 році КНП взяла лише на 68 зі 123 місць у парламенті. А опозиційна Партія національного порятунку Камбоджі отримала 55 місць, проте відмовилася визнати результати виборів, стверджуючи, що близько 1,3 мільйона імен були відсутні у списках виборців. Незважаючи на те, що ситуація з правами людини покращилася з 1990-х років, громадянські свободи залишаються під загрозою, оскільки різні види індивідуальних свобод (наприклад, свобода вираження поглядів, страйків, протестів і демонстрацій) обмежуються [229, с. 78].

Філіппіни стали ліберальною демократією, проте режим залишається неконсолідованим (елітною демократією). Країна більше не є цивільною диктатурою, яка завершилась у 1987 р. Філіппіни – унітарна президентська республіка з двопалатним парламентом.

ВВП на душу населення складає 9490 дол. Столиця – місто Маніла. Філіппіни адміністративно поділяються на 18 регіонів, які своєю чергою поділяються на 81 провінцію.

Політична система передбачає багатопартійність. Національні вибори проводяться регулярно і ґрунтуються на виборчому праві громадян у віці 18 років.

Проте не зважаючи на демократичні елементи, у країні панує атмосфера політичного страху. Загалом верховенство права не стало головною метою для економічної, політичної та військової еліти. Як державна інституція військові приймали активну участь у політиці понад 30 років. Послідовні президенти не лише не змогли ефективно контролювати армію, але й продовжували залежати від членів збройних сил у впровадженні заходів, спрямованих на заспокоєння бунтівних офіцерів [38, с. 127].

Крім того, громадянські свободи продовжують порушуватися. Рауль Пангаланган стверджує, що понад двадцять років після відновлення демократії

Філіппіни стикаються з повторенням кошмару відносно прав людини, який країна переживала за Фердинанда Маркоса: позасудові вбивства, зникнення, залякування свідків, вбивства адвокатів. Дослідник, що уряд президента Глорії Макапагал-Арройо (2001-2010) був репресивним [224, с. 62-67].

За даними Human Rights Watch, уряд президента Беніньо Акіно III (наступника Макапагал-Арройо, 2010-2016) продемонстрував кращі результати управління, оскільки кількість позасудових убивств зменшилася. Проте переслідування та насильство щодо політичних активістів і журналістів тривають [295].

На Філіппінах поєднання потужного президентства та поступливості більшості його політичних інституцій призводить до значного демократичного відкату. У червні 2016 р. президент Філіппін Родріго Дутерте став найвідомішим у світі філіппінським лідером з часів Фердинанда Маркоса. У 2022 р. його змінив Фердинанд Ромуальдес Маркос-молодший (син Фердинанда Маркоса, президента країни у 1965-1985 рр.) [171, с. 12-23].

Ліберальна демократія – спадщина американської колонізації Філіппін, яка тривала з 1898 по 1946 рр., – завжди намагалася глибоко вкоренитися в країні. Причини, включають культурні фактори (сила сімейних та клієнтелістських зв'язків), релігійні переконання (католицький фаталізм), колоніальна спадщина (розширення можливостей землевласницької еліти), соціально-економічні умови (бідність та нерівність) та інституційні фактори (президентська система з виборами).

У період між 1946 і 1972 роками змагання в умовах демократії відбувалося за умови елітарної конкуренції та збройних повстань. У 1972 році тодішній президент Фердинанд Маркос оголосив воєнний стан, і до 1986 р. демократичний режим змінився диктатурою. Протягом майже п'ятнадцяти років Філіппіни охопили безпрецедентні репресії та корупція.

Повернення до демократичного шляху розвитку після Революції народної влади в лютому 1986 р. відновило інституціональність структури, а політичні еліти розпочали повернення до елітної демократії. Серед недоліків можна виокремити вибори,

заплямовані насильством та купівлею голосів, корупцію, економічну політику нерівності, дисфункціональну систему юстиції.

Важливим чинником впливу на демократію на Філіппінах є надзвичайно стійка політична та економічна еліта країни. Президент обмежений одним шестирічним терміном, тому влада та вплив окремих президентів є тимчасовими. Проте протягом десятиліть окремі політичні та ділові сім'ї (Маркоси, Акіно, Дутерте) здійснювали потужний вплив на вибори, законодавство, формування політики, регуляторні органи, юриспруденцію та розподіл державних ресурсів.

Оскільки окремі представники еліти домінують у законодавчих та політичних процесах, окремі уряди не спромоглися прийняти та реалізувати соціально-економічну політику, яка відповідала б потребам бідних та середнього класу. З коефіцієнтом Джині 0,43 Філіппіни вже давно є одним з найбільш нерівних суспільств Азії. Навіть після більш ніж десятиліття відносно сильного макроекономічного зростання рівень бідності зменшився лише дещо – до 21,6 відсотка у 2015 р. [224, с. 61-65].

У 2021 р. згідно з показниками Світового банку, Філіппіни є країною з з доходом на душу населення (номінал) у 3600 доларів США. Економіка країни щорічно зростала приблизно на 6,5 відсотка протягом більшої частини останнього десятиліття. Як наслідок, міський середній клас складає від 15 до 20 відсотків населення.

Позитивні зміни у політичному та економічному житті відбулися за адміністрації Беніньо Акіно III (2010–2016 рр). Акіно обіцяв піти «прямим шляхом» за стратегією матері (Корасон Акіно), що різко контрастувало з корупційною епохою, пов'язаною з адміністрацією Глорії Макапагал-Арройо (2001–2010 рр.) Успіхами уряду Акіно були прийняття законів про реформування репродуктивного здоров'я, податкова реформа, впровадження дванадцятирічної освіти, реформа державних фінансів, розширення фіскального простору та соціальних витрат, забезпечення більшої автономії мусульман у Мінданао (Автономний регіон у Мусульманському

Мінданао). В результаті Акіно залишався популярним протягом більшої частини свого терміну [283, с. 465-470].

Пріоритетами наступного президента Філіппін Родріго Дутерте стала боротьба з незаконним обігом наркотичних речовин та злочинністю, сприяння швидкому розвитку інфраструктури, підтримка економічного зростання, підвищення інклюзивності суспільства, зміцнення миру та розвитку в Мінданао, переорієнтація зовнішньої політики. Уряд суттєво збільшив витрати на інфраструктуру, підвищив зарплату державним службовцям, розширив програми соціального розвитку, відродив мирний процес з Ісламським визвольним фронтом моро (MoroNationalLiberationFront), встановив тісніші стосунки з Китаєм [277, с. 12-19].

Злочинність є основною проблемою на Філіппінах, враховуючи її високий рівень бідності, схильність до корупції правоохоронних органів, кризово-повільну судову систему. Злочинна діяльність у формі контрабанди, незаконних азартних ігор, наркотиків, торгівлі людьми та відмивання грошей є важливими рисами філіппінської політичної економії.

Маркос виправдовував військовий стан, введений у 1972 році, злочинністю та беззаконням. А наприкінці 90-х років образ Джозефа Естради як борця зі злочинністю був важливим аспектом його політичної кампанії. Злочинність також корумпує політику та підриває інституції. Політики та поліція довгий час брали участь у злочинній діяльності, захищали її або отримували від неї вигоду. Доходи від цієї незаконної діяльності стали важливим джерелом фінансування як для деяких політиків, так і для терористичних груп. На рівні громади вживання наркотиків та злочини, пов'язані з наркотиками, давно визнані серйозними соціальними проблемами. У дослідженнях громадської думки у переліку основних проблем злочинність зазвичай перебуває позаду безробіття та цін на продукти.

Дутерте періодично піднімав питання оголосити загальнонаціональний воєнний стан або сформувати революційний уряд, який більше не був би обмежений конституцією [274, с. 89-102].

Католицька церква є впливовою інституцією у філіппінському суспільстві та в політиці. Найкращим прикладом прояву сили церкви в питанні об'єднання мас був лютий 1986 року, коли кардинал Хайме Сін зіграв життєво важливу роль у поваленні Фердинанда Маркоса-старшого, закликавши громадськість захистити двох високопоставлених військових перебіжчиків. Мільйони людей вийшли на вулиці під час багатоденної демонстрації, відомої як Революція народної влади. Ненасильницьке повстання поклало край 21-річному правлінню диктатора і залишається приводом для гордості церкви, яку називають «ультраконсервативною».

Кампанія Маркоса підштовхнула багатьох церковних лідерів та релігійні організації до порушення мовчання та колективної підтримки конкретного кандидата (ще й опозиційного) у президенти вперше після дострокових виборів 1986 року. Цей сміливий крок був продиктований роллю церкви в підтримці моральних і демократичних цінностей [57, с. 125-134].

Проте Філіппіни – це не Китай, В'єтнам або Камбоджа, де перспективи демократії є незначними у короткостроковій та середньостроковій перспективі. Ситуація на Філіппінах динамічна. Незважаючи на зусилля попереднього президента Родріго Дутерте, громадянське суспільство, засоби масової інформації, релігійні та освітні організації, представники ділової еліти прагнуть захищати демократію.

На жаль, немає впевненості у тому, що новий президент країни Фердинанд Маркос-молодший (віце-президентом є Сара Дутерте, дочка Родріго) буде більш демократичним, ніж його попередник, рисами правління якого були іллібералізм, антизахідництво, антиелітарність. Відомий активіст Уолден Белло був арештований незабаром після інаугурації Маркоса-молодшого, а лідер опозиції сенатор Лейла де Ліма залишається у в'язниці.

В Індонезії (недемократичний плюралізм) президент Джоко Відодо (відомий як Джокові), обраний у 2014-му році, не сприяв демократизації, оскільки військові стають потужною силою, а права громадян притісняються. Джокові буде все

інтенсивніше перетворюватися на «кульгаву качку». Міністр оборони Прабово Субіанто, що висловив своє презирство до демократії і бажання здійснювати керівництво з позиції сили, прийняв рішення про висування своєї кандидатури на посаду президента у 2024 р. Оскільки термін Джокові обмежений, Прабово буде сильним кандидатом. Міністр оборони уже збирає союзників і підтримку з боку інших ключових політичних гравців у країні. Прабово був главою індонезійського спецназу в епоху Сухарто. Йому роками забороняли одержувати візу в США за участь у убивствах правозахисників та інших злочинів під час кровопролиття в Східному Тиморі.

За потенційного президентства Прабово Субіанто як президента Індонезія може легко утратити свій статус демократії в регіоні. Він вже заявив, що не бачить великої цінності в демократії. Якби Прабово став президентом, він міг би скасувати численні місцеві і регіональні вибори, що стали джерелом досить успішної демократичної децентралізації Індонезії.

Індонезійський демократичний політичний режим залишається неконсолідованим.

За формою правління республіка є президентською, складається з 38 адміністративно-територіальних одиниць. Населення – 270 млн. Після здобуття політичної незалежності у 1945 році країна експериментувала з демократією, але розбіжності між новими політичними елітами призвели до розпаду нових політичних інститутів. Народження «керованої демократії» відбулося, коли Сукарно заборонив вибори в 1959 році. Після успішних військових зусиль генерала Хаджі Мохамеда Сухарто придушити спробу державного перевороту в 1965 році та його заходів проти комуністичного руху, епоха «керованої демократії» закінчилась. Відповідно до Нового порядку Сухарто, дозволялося функціонування лише трьох політичних партій. Для опису такої системи окремі вчені прийняли концепцію «авторитарного корпоративізму» [253, с. 91-124].

Інший варіант характеристики політичного режиму Індонезії – напівдемократія. 21 травня 1998 року Сухарто нарешті завершив свою 32-річну політичну кар'єру.

Незважаючи на те, що його багаторічний протеже, віце-президент Бачаруддін Юсуф Хабібі, обійняв посаду президента, розпочалась ліберальна демократизація. У країні було проведено кілька виборів: перші багатопартійні вибори у 1999 році, президентські та парламентські вибори у 2004 році.

Парламентські вибори, що відбулися у квітні 2014 року, підтвердили, що жодна політична партія в країні не стала гегемоном. Частка голосів Демократичної партії тодішнього президента Сусіло Бамбанга Юдойоно впала лише до 10,2 відсотка з понад 20 відсотків на попередніх виборах. Незважаючи на те, що головна опозиційна сила – Демократична партія боротьби Індонезії – виграла вибори, отримавши лише 18,9 відсотка голосів і, таким чином, не досягла 25-відсоткового бар'єру, необхідного для участі у другому турі президентських виборів.

Ще одна модифікація політичного режиму Індонезії – патронажна (клієнтелістська) демократія [152, с. 295-307].

Після переходу до демократії у 1998 р. закінчився період концентровано централізованої і авторитарної влади, в усіх регіонах Індонезії відбулися реформи з децентралізації, що привело до втілення у життя прямих виборів регіональних лідерів у 2004 р. Деякі спостерігачі вважають, що ці вибори мали клієнтелістський характер (так звана «заступницька демократія») і були проведені «хижими елітами» [215, с. 78-85].

Одна з особливостей політичного режиму Індонезії – слабкі мобілізаційні можливості політичних партій. Під час Нового Порядку Сухарто була заборонена політична активність. Це обмежувало здатність політичних партій здійснювати виборчі кампанії. Замість цього кандидати будували власні виборчі мережі.

Щоб створити подібні мережі передвиборної агітації, кандидати повинні залучити прихильників і налагодити зв'язки з місцевими елітами: релігійними лідерами, бізнесменами, місцевими чиновниками. Кандидати часто повинні обіцяти надати привілейований доступ до державних ресурсів – робочих місць, ліцензій на ведення бізнесу, державних контрактів – щоб залучити прихильників для організації передвиборчої кампанії. Такі стосунки породжують клієнтелізм [51, с. 122-141].

Крім того, витрати на кампанію величезні й у значній мірі покриваються самими ж кандидатами. Їм потрібні величезні засоби, аби придбати необхідну підтримку політичних партій, профінансувати кампанію і взяти участь у покупці голосів. Висока вартість виборчих кампаній сприяє корупції і змушує політиків брати участь у різного роду клієнтських угодах з бізнесами-суб'єктами [141, с. 89-116].

Висока вартість виборчих кампаній сприяє олігархічному характерові індонезійської політики, оскільки економічні еліти перетворюють матеріальні блага у політичну владу.

Громадянські свободи в Індонезії реалізуються кращим чином після того, як країна здійснила демократичний перехід наприкінці 1990-х років. Громадяни користуються свободою віросповідання, але все ще існують серйозні проблеми з правами людини. Представники ЗМІ продовжують висловлювати стурбованість погрозами з боку влади, а журналісти все ще практикують самоцензуру. Свобода демонстрацій і страйків залишається об'єктом політичних репресій [202, с. 212-225].

Права меншин також порушуються. За даними Human Rights Watch, «насильство та дискримінація релігійних меншин, зокрема ахмадійців, бахаїв, християн і шиїтів, посилилися». У звіті також зазначено, що «відсутність відповідальності за зловживання з боку поліції та військових продовжує впливати на життя мешанців провінцій Центрального та Західного Папуа» [293].

Після приходу до влади в 2014 р. президент Джоко Відодо пообіцяв покласти край юридичній безкарності, маючи на меті переглянути чинний Закон про військовий трибунал.

Східний Тимор (Демократична Республіка Східний Тимор) –парламентська республіка, що займає східну частину острова Тимор.

У XVI столітті територія сучасного Східного Тимору була колонізована Португальською імперією і була відома як Португальський Тимор до періоду деколонізації. Наприкінці 1975 року Тимор-Лешті проголосив свою незалежність, але пізніше того ж року був окупований Індонезією, а наступного – проголошений 27-ю індонезійською провінцією. У 1999 році, після акту самовизначення,

підтриманого Організацією Об'єднаних Націй, уряд Індонезії втратив контроль над територією, і 20 травня 2002 року Східний Тимор став першою новою суверенною державою у XXI столітті. Після здобуття незалежності країна увійшла до Організації Об'єднаних Націй та Спільноти португаломовних країн. 2011 року Східний Тимор оголосив про своє бажання приєднатися до АСЕАН, подавши заявку про намір стати одинадцятим членом групи.

Це одна з двох переважно християнських країн Південно-Східної Азії (разом із Філіппінами).

Переживши чотириста років португальського правління, двадцять сім років індонезійської військової окупації та багаторічні цивільні заворушення, 20 травня 2002 року Східний Тимор, або як його ще називають Тимор-Лешті, приєднався до світової спільноти як 191-й член Організації Об'єднаних Націй. Однак через два десятиліття після здобуття незалежності 40 відсотків населення Східного Тимору (загальна чисельність населення – 1,3 млн) живуть в умовах крайньої бідності. Незважаючи на своє розташування в Південно-Східній Азії, що швидко індустріалізується, колишня португальська та індонезійська колонія, як і раніше, страждає від політичних заворушень і зростаючої нерівності. Проте в сучасному розвитку країни є потенційні напрямки, в яких може виникнути соціально справедливе, демократичне та сучасне суспільство.

Перший президент Східного Тимору Шанана Гужман (2002-2007) у 2023 році став прем'єр-міністром країни. Це стало наслідком перемоги очолюваної ним партії Національний конгрес за реконструкцію Тимору на виборах у Тиморі-Лешті у травні 2023 року. Було підтверджено, що CNRT має 31 із 65-місного однопалатного парламенту, і для уряду потрібен лише один партнер коаліції. З 2007 року у Східному Тиморі формувалися багатопартійні уряди завдяки виборчій системі пропорційного представництва. Як і минулого разу, виборчий процес у 2023-му був практично бездоганний. Тимор-Лешті має хорошу міжнародну репутацію у сфері проведення виборів, і країни регулярно виборює статус найдемократичнішої держави у Південно-Східній Азії [36].

Демократизація Східного Тимору ґрунтувалася на двох ключових критеріях, першим з яких були значні інвестиції в освіту виборців, номінально під егідою Програми розвитку ООН, але де-факто були втілені головним чином міжнародним підрозділом Австралійської виборчої комісії. Громадяни Тимора-Лешті натхненно сприйняли виборчий процес, що знайшло відображення у високій явці та сприйнятті виборів як свята [119, с. 61].

Конституція Тимор-Лешті іноді піддається недемократичним випробуванням. Це включає дебати щодо формування уряду, але, що важливіше, посадові особи іноді виходять за межі своїх конституційних обов'язків. Останньою ілюстрацією цього стала заява президента Хосе Рамуша-Орти про те, що він не згоден з тим, щоб пов'язані з бандами партії входили до майбутньої коаліції. Такий стан речей активує дебати про конституційні повноваження президента. Деякі дослідники припускають, що в країні діє напівпрезидентська система, в якій президент має незалежні повноваження. В умовах відсутності конституційної свободи дій президент має офіційно затвердити новий уряд на «пропозицію» лідера парламентської більшості.

Попередник Рамуша Орти, президент Франсішку Гутерріш відмовився затвердити запропонованих міністрів від Національного конгресу за реконструкцію Тимору, звинувачених у некомпетентності через корупцію. Це призвело до того, що Шанана Гужман вивів політичну силу Тимору із правлячої коаліції, змусивши її стати урядом меншості в період з лютого по травень 2020 року. Існує також проблема того, що уряди Тимора-Лешті, які змінюють один одного, спустошують державу казну. Переважне джерело доходу країни, Нафтовий фонд у розмірі 15 мільярдів доларів США, з 2007 року постійно зазнає дефіциту. За таких темпів у Східного Тимору закінчатся гроші після 2030 року [282, с. 12-14].

Шанана Гужман намагається розробити родовище зрідженого природного газу Greater Sunrise як економічний рятівник країни, але він наполягає на тому, щоб такий газ перероблявся на ще не побудованому об'єкті на південному узбережжі країни. Орієнтовна вартість будівництва становить близько 8 мільярдів доларів США і не включає вартість будівництва трубопроводу від родовища через

Тиморську западину глибиною 3300 метрів, яка проходить між родовищем та передбачуваним майданчиком переробки. Партнери в галузі зрідженого природного газу, зокрема австралійська Woodside Petroleum, не хочуть брати участь у такому ризикованому проекті.

Проект газопроводу та південного узбережжя – особисті проекти Гужмана. Він стверджував, що ніхто не вірив у те, що Східний Тимор здобуде незалежність, проте це вдалося; за тією ж логікою діючий прем'єр сподівається, що противники проекту ЗПГ також виявляться неправими. Але запускати проекти в умовах мінливого міжнародного ринку та за низького рівня внутрішнього потенціалу ризиковано, а невдача може призвести до політичних потрясінь. Крім цього, спроби Тимор-Лешті розвивати туристичний сектор, підвищувати продовольчу самозабезпеченість та інші форми диверсифікації економіки поки що не мають успіху.

З невеликим внутрішнім ринком, обмеженою, великими статтями розходів та відсутністю запасів нафти перспективи економічного розвитку, схоже, обмежені. Проте серед країн, що розвиваються, Східний Тимор продемонстрував унікально міцну демократію [282, с. 15-17].

Критично налаштовані модерністи пропонують, щоб рушійна сила сучасного розвитку виходила з набору етичних принципів. На відміну від постструктуралістів, які схильні аналізувати розвиток та його проблеми відповідно до соціально сконструйованих та локалізованих засад, представники критичної модернізаційної теорії використовують міжнародно визнані норми рівності та справедливості для теоретичної оцінки цілей та результатів сучасного політичного розвитку. В основі цього морально-етичного стандарту лежить забезпечення маргіналізованим народам рівних та доступних можливостей для реалізації особистих, матеріальних та колективних цілей.

У високотехнологічному світі вони мають бути збалансовані стійким виробництвом та споживанням. Це передбачає наявність набору етичних норм, які також регулюють будь-яке погіршення стану навколишнього середовища. До них відносяться втрата біорізноманіття, опустелювання, нестача води, відсутність

продовольчої безпеки, виснаження ресурсів. Так, наприклад, Беккер і Браун зазначають, що набір етичних норм сталого розвитку може стати основою для інтеграції етики зміни клімату та етики розвитку з іншими галузями, що мають відношення до проблем сталого розвитку [58, с. 39-41].

Такий проект політичної модернізації цілком імовірно міг би і може бути реалізованим у Східному Тиморі, політичний режим якого за різними індексами ідентифікується як демократичний.

Процес соціально-політичного впорядкування у Тимор-Лешті не є відхиленням від ліберально-демократичної траєкторії. Він швидше відображає баланс сил між конкуруючими групами у суспільстві та розвивається таким чином, щоб служити інтересам одних соціальних сил та маргіналізувати інші [282, с. 12-27].

Річмонд стверджує, що спроба ліберальних перетворень в країні була проблематичною. По-перше, він припускає, що лібералізація не змогла встановити значимий соціальний договір між суспільством і керівними установами, а також не відповідала належним чином на повсякденні потреби населення [245, с. 67].

Перший момент полягає у провалі створення політичної легітимності. Побудова демократії, особливо з точки зору виборів, може бути політично небезпечною, якщо місцева політична культура не мала жодного досвіду роботи з демократичними інститутами. Враховуючи це, йти вперед означає ризикувати соціальним потрясінням і невдачею трансформувати суспільство.

Підхід до проблеми політичної легітимності та належної форми управління стає важкорозв'язним, оскільки він встановлений у межах параметрів, де мірилом стала здатність жителів Східного Тимору відповідати політичному ідеалу, заснованому на європейських традиціях [174, с. 142-151].

Наведені вище спостереження демонструють, що лише чотири держави Південно-Східної Азії – Таїланд (до травня 2014 р.), Східний Тимор, Філіппіни та Індонезія стали частково ліберально-демократичними (якщо оцінювати з точки зору рівня електоральної конкуренції та ступеня поваги до політичних прав та громадянських свобод), хоча й далекі від консолідації. У Сінгапурі, Камбоджі та

Малайзії все ще зберігаються домінуючі партійні системи. Лаос і В'єтнам мають виборчі неконкурентні режими через їхню однопартійну систему. М'янма все ще знаходиться під військовим правлінням, тоді як Бруней залишається жорсткою теократичною монархією.

Як свідчать опитування громадської думки, загалом рівень підтримки демократичних новацій у масовій свідомості населення країн Південно-Східної Азії високий. Так, 88,3% респондентів у Малайзії, 88,2% – в Індонезії, 73,7% – на Філіппінах, 60,1% – в Таїланді позитивно оцінюють можливість лібералізації політичного режиму [292].

Загалом ліберальна демократія пережила важкі часи в Південно-Східній Азії, але її довгострокове майбутнє може бути не таким похмурым. Майкл Б. Фролік, наприклад, стверджує, що в регіоні відбувається процес «політичної лібералізації, що зароджується», який «повільний і іноді нерівномірний, але політичні зміни знаходяться на (східному) вітрі» [126, с. 25-33].

Питання прав людини тепер формально стали частиною «азійських цінностей», особливо після того, як Асоціація держав Південно-Східної Азії у 2009 р. заснувала Міжурядову у комісію АСЕАН з прав людини [131, с. 217-223].

Для побудови архітектури сучасної політичної трансформації в Південно-Східній Азії необхідно дотримуватися наступних принципів: забезпечення природної гармонізації регіональних і внутрішньополітичних інтересів; реалізація моделі регіонального співробітництва, яка буде гарантувати надійні умови для успішного економічного і фінансового розвитку для всіх країн, незалежно від їх економічного статусу і стану; створення єдиної системи інституційного управління, яка б усунула всі політичні відмінності та розбіжності й об'єднала країни Південно-Східної Азії для розв'язання стратегічно найважливіших спільних проблем.

Досвід політичної трансформації країн Південно-Східної Азії, безумовно, становить інтерес і для України. Впроваджувані методи політичної консолідації та державного корпоративізму складають потенційну корисність в умовах демократичного транзиту нашої держави, тим паче у майбутній поствоєнний період.

Вивчення процесу політичної трансформації країн регіону дозволяє зрозуміти специфіку застосування західної моделі розвитку в конкретно-історичних умовах доволі традиційних суспільств, які зберігають специфіку буддистської та ісламської культур.

Висновки до третього розділу

Проаналізовано, щона трансформацію політичних режимів в регіоні вплинула низка чинників: колоніальний, культурний, етноконфесійний, політичної поляризації, регіональної інтеграції, зовнішнього впливу.

З'ясовано, що моделі політичних режимів регіону мають різноманітні модифікації: перехідний демократичний режим, гібридний режим, авторитарний режим, військово-бюрократичний режим, корпоративний авторитаризм, дототалітарний авторитаризм, постколоніальний авторитаризм, квазідемократія, султаністський режим.

Визначено, що траєкторії політичної трансформації в країнах Південно-Східної Азії мають відмінності. Регіон представлено монархіями, автократіями, частковими демократіями, країнами з перехідною економікою, країнами, які встановили електоральну демократію, консолідованими демократіями. В державах здійснюється пошук шляхів синтезу традиційного і сучасного у рамках демократичного.

Обґрунтовано, що моделі режимних переходів можна розглянути з точки зору трьох підходів: процедурний, структурний та змішаний.

З точки зору структурного підходу до політичної трансформації:

Індонезія – псевдодемократія з перехідним періодом, напівдемократія з точками напруги – Малайзія, стабільна напівдемократія – Сінгапур, неконсолідована демократія – Таїланд, стабільна, але дефектна демократія – Філіппіни.

З точки зору процедурного підходу до трансформації:

1-й варіант моделей процедурного підходу: консервативна модернізація – Бруней, авторитарна модернізація – Сінгапур, ісламська модернізація – Індонезія, Малайзія.

2-й варіант моделей процедурного підходу:

Бруней – теократична монодержавна, Таїланд – модель уповільненого транзиту, Лаос та В'єтнам – м'які форми соціалістичної диктатури або бюрократичного централізму, М'янма – конкурентно спроможний військовий режим, Сінгапур – електоральний авторитаризм, Малайзія – неліберальна демократія, Камбоджа – виборча парламентська монархія, Філіппіни – неконсолідована демократія, Індонезія – керована демократія, патронажна (клієнтелістська) демократія, Східний Тимор – парламентська демократія перехідного періоду.

Змішаний підхід дозволяє виокремити демодернізаційну модель (зворотній процес модернізації) транзиту – Камбоджа, Таїланд, М'янма.

З'ясовано, що трансформація держав Південно-Східної Азії зводилася, насамперед, до зміцнення позицій національної держави у процесі деколонізації, реформ і революційних перетворень. Характер такої держави залишався авторитарним, але при цьому був легітимним і виглядав демократичним в очах населення. Трансформація стала частиною політичної практики, оскільки була спрямована на забезпечення незалежності і національної безпеки. Характеристикою суспільства, що трансформується, є пошук форм і механізмів забезпечення власної безпеки. В рамках сучасної парадигми, що відбиває процеси сучасних соціальних змін, безпека не може розумітися як захист існуючих структур і відносин. Забезпечення безпеки суспільства припускає активне стимулювання, модернізацію неефективних соціальних інституціональних формувань.

Визначено, що проаналізований регіональний матеріал, структурований відповідно до концептуальних положень, демонструє, що Південно-Східна Азія є науковою лабораторією моделі політичної трансформації, що надає приклади вдалих демократичних форм правління (визначеної форми участі всього народу в

управлінні державою) і особливостей функціонування автохтонної політичної культури (загальних закономірностей і регіональної / цивілізаційної специфіки).

Проаналізовано, що у моделях економічного зростання немобілізаційного типу (Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Таїланд) була знайдена ефективна форма політичної трансформації, що зміцнювала і прискорювала економічну модернізацію: спочатку через створення економічної бази із зовнішньою допомогою або з опорою на власні сили в залежності від конкретних умов, а потім через законодавче оформлення економічного лібералізму. Наступним етапом стала поступова подальша демократизація в залежності від здатності політичної культури конкретного суспільства «переварювати» і освоювати політичні зміни.

Обґрунтовано, що загальні хвилі демократичних відкатів, зазначені Хантінгтоном, не минули і режими регіону. Так, зокрема, можна виокремити такі демократичні відкати у країнах Південно-Східної Азії:

- Другий демократичний відкат 1958–1975 рр.

До цього періоду можемо віднести Сінгапур часів прем'єрства Лі Куан Ю (1959-1990 рр.), Індонезію епохи Нового порядку Сухарто (1966-1998 рр.), Камбоджу періоду керівництва Пол Пота (1963-1981 рр.).

- Третій демократичний відкат – затухання третьої хвилі (1974–1991 рр.).

До цього періоду відносяться Філіппіни в період режиму особистої влади Фердинандо Маркоса (1972-1984 рр.), В'єтнам в епоху укріплення влади Комуністичної партії (1975-1986 рр.), Малайзія за часів прем'єрства Махатхіра Мохаммада (1981-2003 рр.).

Доведено, що на сьогоднішній день у Південно-Східній Азії відбувається уповільнення зростання ліберальних демократій та збільшення електоральних демократій. На нашу думку, в сучасних умовах в регіоні можливий авторитарний відкат. Зменшився рівень вплив громадянського суспільства на владу, а військові структури сильнішають.

Визначено, що наведені вище спостереження демонструють, що лише чотири держави Південно-Східної Азії – Таїланд (до травня 2014 р.), Східний Тимор,

Філіппіни та Індонезія стали частково ліберально-демократичними (якщо оцінювати з точки зору рівня електоральної конкуренції та ступеня поваги до політичних прав та громадянських свобод), хоча й далекі від консолідації. У Сінгапурі, Камбоджі та Малайзії все ще зберігаються домінуючі партійні системи. Лаос і В'єтнам мають виборчі неконкурентні режими через їхню однопартійну систему. М'янма все ще знаходиться під військовим правлінням, тоді як Бруней залишається жорсткою теократичною монархією.

ВИСНОВКИ

У відповідності до завдань дисертаційного дослідження, отримано наступні висновки:

1. Досліджено теоретичні й методологічні засади демократичного транзиту в регіоні Південно-Східної Азії.

Методологія дослідження через неоінституціоналізм допомагає аналізувати досвід політичної трансформації режимів Південно-Східної Азії (Таїланд, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, М'янма, Сінгапур, Філіппіни, Бруней, Східний Тимор) за різними підходами. В дисертаційному дослідженні використано незахідний підхід до вивчення демократизації в регіоні.

Південно-Східна Азія перебуває у ситуації, яку дослідники називають авторитарною рівновагою, що забезпечує сприятливе середовище для автократів, які прагнуть зберігати владу.

Запропоновано низку концептуальних підходів, які розкривають суть політичної трансформації в регіоні: авторитарні інновації (саботаж підзвітності електорату, обмеження доступу до інформації та нейтралізація інакомислення), ієрархічний корпоративізм (система відносин органів влади, промислових груп та фінансових установ з метою здійснення наздоганяючої індустріалізації), азійський девелопменталізм (стимулювання розвитку економіки під ефективним керівництвом держави), авторитарний капіталізм (співіснування ринкової економіки та авторитаризму), демократія азійського стилю (гібридні режими, які інституціують східні цінності; синтез капіталізму та неліберальної демократії), витончений (sophisticated) авторитаризм (авторитарний режим, який імітує основні атрибути демократії), консервативна модернізація (модернізація, що поєднує культуру та доктрини Південно-Східної Азії з досягненнями Заходу та цінностями модерну), електоральний авторитаризм (гібридний режим, за якого демократичні інститути є імітаційними).

2. Виокремлено та проаналізовано особливості формування політичних інститутів у країнах Південно-Східної Азії.

Утвердження інститутів держави, парламентаризму, виборів, виконавчої влади, президенціалізму, громадянського суспільства, політичного лідерства, державного управління, конституціоналізму стало основою для незворотніх наслідків політичної трансформації у регіоні.

Основним елементом організації політичної системи є інститут держави, що врегульовує відносини завдяки та на основі конкретного типу політичного режиму. Південно-Східна Азія представлена різними політичними режимами: абсолютна монархія (Бруней), військова диктатура (М'янма), дві соціалістичні однопартійні системи (В'єтнам, Лаос) і сім конституційних систем, що дозволяють принаймні теоретично проводити конкурентні вибори (Філіппіни, Таїланд, Індонезія, Камбоджа, Малайзія, Сінгапур, Східний Тимор).

Парламентаризм є невід'ємною ознакою демократії. У Південно-Східній Азії виборні парламенти також є стандартом, хоча їхні ролі та функції далеко не однакові. Двопалатні парламенти діють в Таїланді, Камбоджі, Малайзії, Індонезії, М'янмі та на Філіппінах, однопалатні – у В'єтнамі, Лаосі, Сінгапурі, Східному Тиморі, Брунеї. Выборчу систему країн Південно-Східної Азії можна класифікувати наступним чином: В'єтнам – абсолютна мажоритарна система в малих багатомандатних округах, Індонезія – система пропорційного представництва, Камбоджа – система пропорційного представництва у багатомандатних округах; плюралістична система в одномандатних округах, Лаос – плюралістична система у багатомандатних округах, Малайзія – плюралістична система в одномандатних округах, Сінгапур – плюралістична система в одномандатних округах та в малих і середніх багатомандатних округах, Таїланд – сегментована система, Філіппіни – сегментована система.

Вплив на трансформацію політичних режимів у Південно-Східній Азії здійснює інститут виборів – неформальний політичний інститут, що забезпечує конкретний тип організації влади через участь суспільства у формуванні законодавчої влади.

Історія виборів у Південно-Східній Азії – це історія виборчого ритуалізму, електоральних аномалій та зловживань. Країни регіону характеризуються невисокою якістю виборів. Причина – непотизм та корупція, а також відсутність професіоналізму та етики в парламентській політиці.

Інститут виконавчої влади виконує цілу низку функцій: прийняття політичних рішень, матеріально-технічного забезпечення, економіко-фінансового розвитку, децентралізації, структурних інновацій, нормотворчості як політико-правового забезпечення, соціальної політики. Уряди країн Південно-Східної Азії демонструють значні зусилля, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності державного управління.

Одним із політичних інститутів, який є суб'єктом трансформації в регіоні, є інститут президенціалізму. Найбільш яскраві приклади президентської республіки в регіоні – Індонезія та Філіппіни.

В контексті політичної трансформації в Південно-Східній Азії важливу роль відіграє інститут політичного лідерства. Історія демократичного транзиту регіону знає декілька прикладів, які ясно демонструють, який вирішальний вплив можуть здійснювати політичні лідери та політичні еліти. Визначальну роль у трансформації політичних режимів регіону відігравали Лі Куан Ю (Сінгапур), Мохатхір Мохамад (Малайзія), Хаджи Мухамед Сухарто (Індонезія), Джоко Відодо (Індонезія), Фердинанд Маркос (Філіппіни).

Невід'ємним елементом політичних змін є інститут державного управління, який регулює професійну діяльність державних службовців. У Південно-Східній Азії виділяють три різні моделі державного управління на різних етапах його еволюції, у тому числі колоніально-бюрократичної, постколоніально-розвивальної та нинішньої моделі «нового державного управління».

Інститут конституціоналізму та його місце у транзитивному процесі в регіоні. Всі держави Південно-Східної Азії мають конституції, які чітко вписуються у концепцію «азійських цінностей». Конституційні зміни у Південно-Східній Азії відбувалися значною мірою незалежно від західного дискурсу конституціоналізму.

Конституції Південно-Східної Азії відрізняються за структурою та стилем від сучасних західних моделей.

3. Обґрунтовано внутрішні чинники змін політичних режимів у країнах Південно-Східної Азії: колоніальний, етноконфесійний, політичної поляризації.

Колоніальний вплив у Південно-Східній Азії простежується у тому, що в результаті діяльності колишніх колоній були закладені основи для подальшої національної консолідації політичних систем регіону. З точки зору колоніальної спадщини, яка вплинула на характер політичної трансформації в регіоні Малайзія і Сінгапур перебували під британським правлінням, Індонезія знаходилася у складі Нідерландської імперії, Філіппіни потрапили під владу Іспанії та Америки, а В'єтнам, Лаос та Камбоджа були частиною Французького Індокитаю.

Етноконфесійний чинник зіграв окрему роль у політичній трансформації країн регіону. В Таїланді, М'янмі, Лаосі, Камбоджі переважає буддизм. Індонезія, Малайзія та Бруней – переважно ісламські країни. В'єтнам, який довгий час розвивався в контексті атеїстичної культури, наразі не має чіткої релігійної ідентифікації. Філіппіни та Східний Тимор – християнські (з переважанням католицизму). Хоча західні цінності дещо вплинули на східний спосіб мислення, азійська колективна свідомість не втратила холістської орієнтації та є традиційною для Південно-Східної Азії. Цим вона істотно відрізняється від західного менталітету, що прагне до диференціації світу. Холізм виявляється як у стилі мислення, так і в структурі суспільства.

На політичну трансформацію в Південно-Східній Азії впливає рівень політичної поляризації. Політичні лідери часто відіграють вирішальну роль у посиленні розбіжностей, не тільки застосовуючи поляризуючу риторику, але і, що більш важливо, прагнучи радикально змінити статус-кво. Опозиційні сили також можуть підсилювати поляризацію, використовуючи масові протести як зброю або відповідаючи на тактику розколу.

Клієнтелізм та корупція, дві важливі риси політичної культури Південно-Східної Азії (за винятком Сінгапуру), негативно впливають на процес демократизації.

4. Розкрито роль зовнішніх чинників в політичній трансформації південно-східноазійських країн.

Процес розвитку південно-східноазійського регіону зазнав впливу зовнішніх викликів і екзогенних чинників. Основними зовнішньополітичними акторами, які безпосередньо впливають на розвиток країн Південно-Східної Азії є Китай, США, Японія, Австралія. Такий вплив інтенсифікує процес трансформації, проте національна самоідентифікація все ж збереглась. Швидкі темпи реалізації модернізаційних проектів призвели до трансформації інститутів та суспільних відносин у новій соціальній конфігурації, стискаючи сучасність. Як усередині держави, так і на міжнародній арені з'являються «несистемні» актори. При цьому розвиток усіх цих країн не спрямований на радикальну зміну соціокультурних засад, як це зробила свого часу Японія.

На політичну трансформацію впливають зовнішні фактори: глобалізація, регіоналізація, глокалізація. Перехід до постбіполярного світу надав країнам Південно-Східної Азії можливість трансформувати традиціоналістські суспільства з колоніальною спадщиною, зміцнити незалежність і обрати власні моделі регіонального розвитку, які відіграють вагомую роль у глобальних і регіональних процесах. Однак цей перехід призвів до виникнення нових регіональних конфліктів і насильства на релігійному, етнічному та соціальному ґрунті. Вони стали викликом, загрозою політичній трансформації на шляху до демократизації Південно-Східної Азії.

Процес деколонізації в Південно-Східній Азії був відзначений цілою низкою структурних соціально-економічних, політичних та стратегічних проблем. У випадку зі східною частиною Індокитайського півострова він розтягнувся на три десятиліття, створив внутрішні збройні конфлікти у В'єтнамі, Камбоджі та Лаосі, які були посилені інтенсивним зовнішнім втручанням. При цьому процес утвердження комуністичних режимів у цих країнах розглядався як безпосередня військова загроза їхніми сусідами по регіону – Індонезії, Малайзії, Таїланду, Сінгапуру та Філіппінам, що утворили в 1967 р. Асоціацію країн Південно-Східної Азії.

Закріпивши на регіональному рівні уявлення про націю-державу як базовий елемент регіональної структури, держави Південно-Східної Азії остаточно залишили в минулому традиційні уявлення про регіональний порядок. За рамками порядку, що склався, нормативно опинилися і всі можливі версії регіональних порядків, що базуються на релігійних основах, як не відповідають критерію універсальності для такого поліконфесійного регіону, яким є Південно-Східна Азія.

АСЕАН виникла як відповідь на недосконалість регіональної структури. При тому, що на момент створення Асоціації серед її перших п'яти учасників було б неможливо виділити жодної пари держав, які не мали б територіальних претензій одна до одної. Однак таке регіональне об'єднання розглядалося як спільний знаменник та спосіб зміцнення регіональної суб'єктності де-факто слабких держав.

5. Визначено основні моделі трансформації політичних режимів країн Південно-Східної Азії в контексті незахідного політичного процесу.

Згідно результатів дисертаційного дослідження, можна запропонувати декілька варіантів моделей режимної трансформації в регіоні, використовуючи структурний, процедурний та змішаний підходи. Південно-Східна Азія є найбільш різноманітним регіоном у світі з точки зору політичних режимів.

Структурний підхід аналізує набір економічних, соціальних, політичних та культурних передумов. Процедурний підхід трактує перехід до демократії залежним від вибору тактики застосування конкретних процедур і технологій у розпочатих перетвореннях, а політична трансформація визначається бажанням та волею правлячих еліт.

З точки зору структурного підходу до політичної трансформації:

Індонезія – псевдодемократія з перехідним періодом, напівдемократія з точками напруги – Малайзія, стабільна напівдемократія – Сінгапур, неконсолідована демократія – Таїланд, стабільна, але дефектна демократія – Філіппіни.

З точки зору процедурного підходу до трансформації можемо виокремити декілька моделей режимних переходів.

1-й варіант моделей процедурного підходу: консервативна модернізація – Бруней, авторитарна модернізація – Сінгапур, ісламська модернізація – Індонезія, Малайзія. 2-й варіант моделей процедурного підходу: Бруней – теократична монархія, Таїланд – модель уповільненого транзиту, Лаос та В'єтнам – м'які форми соціалістичної диктатури або бюрократичного централізму, М'янма – конкурентно спроможний військовий режим, Сінгапур – електоральний авторитаризм, Малайзія – неліберальна демократія, Камбоджа – виборча парламентська монархія, Філіппіни – неконсолідована демократія, Індонезія – керована демократія, патронажна (клієнтелістська) демократія, Східний Тимор – парламентська демократія перехідного періоду.

Змішаний підхід дозволяє виокремити виокремити демодернізаційну модель транзиту – Камбоджа, Таїланд, М'янма.

Загальні хвилі демократичних відкатів, зазначені Хантінгтоном, не оминули і режими регіону. Так, зокрема, можна виокремити такі демократичні відкати у країнах Південно-Східної Азії:

- Другий демократичний відкат 1958–1975 рр.

До цього періоду можемо віднести Сінгапур часів прем'єрства Лі Куан Ю (1959-1990 рр.), Індонезію епохи Нового порядку Сухарто (1966-1998 рр.), Камбоджу періоду керівництва Пол Пота (1963-1981 рр.).

- Третій демократичний відкат – затухання третьої хвилі (1974–1991 рр.).

До цього періоду відносяться Філіппіни в період режиму особистої влади Фердинандо Маркоса (1972-1984 рр.), В'єтнам в епоху укріплення влади Комуністичної партії (1975-1986 рр.), Малайзію за часів прем'єрства Махатхіра Мохаммада (1981-2003 рр.).

На сьогоднішній день у Південно-Східній Азії відбувається уповільнення зростання ліберальних демократій та збільшення електоральних демократій. На нашу думку, в сучасних умовах в регіоні можливий авторитарний відкат. Громадянське суспільство зменшило вплив на владу, а військові структури сильнішають.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов С.В. Особливості політики Сполучених Штатів Америки в Південно-Східній Азії за адміністрації Дональда Трампа. 218 Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин», 2017, с. 50-53.
2. Буравкова А. Г. Еволюція східноазійської політики США : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Буравкова Антоніна Геннадіївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – 22 с.
3. Герасимчук С. Азійська стратегія України: Міжнародні організації азійського регіону АСЕАН, «Ініціатива Поясу і Шляху», АСЕМ, АТЕС. URL: <http://fpp.com.ua/azijska-strategiya-ukrayiny-mizhnarodni-organizatsiyi-azijskogo-regionu-asean-initsiatyva-poyasu-i-shlyahu-asyem-ates/>
4. Горбатенко В. П. Друге народження модернізації, або Синтагма пост модернізації. Людина і політика. – 1999. – № 1
5. Городня Н. Д. АСЕАН як модель регіональної взаємодії держав Південно-Східної Азії. Гілея, 2015, № 99, С. 109–113.
6. Грушко О. О. Проблеми міжнародного співробітництва України у контексті відносин «Схід-Захід» (за матеріалами ЗМІ) : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Грушко Олексій Олександрович ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2015. – 19 с.
7. Грущинська Н.М. Економічна дипломатія в сучасних геоекономічних процесах формування світового порядку, 2014.
8. Гуменюк, Б. Трансформація державоцентричної моделі міжнародного порядку у XXI ст. Історико-політичні проблеми сучасного світу, 2021, (43), 9–21. URL: <https://doi.org/10.31861/mhpi2021.43.9-21>
9. Дем'яненко М. М. Популізм як політичний феномен і маніпулятивна технологія : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Дем'яненко Михайло

Миколайович ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2016. – 20 с.

10. Дженадія Р. А. Розвиток теорії «зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона в контексті зростання політичного впливу Сходу : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Дженадія Раєд Ахмед ; Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 21 с.

11. Коломієць О.В. Концепція «Співтовариства безпеки» АСЕАН, як геополітична модель національної безпеки / О.В. Коломієць // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 211-224.

12. Комарницький М. М. Україна та Південно-Східна Азія: перспективи співпраці в ХХІ сторіччі / М. М. Комарницький // Гуманітарні та соціальні науки. Матеріали I Міжнародної конференції молодих вчених HSS-2009, 14-16 травня 2009 р., м. Львів. – Львів : видавництво Національного Університету “Львівська Політехніка“, 2009. – С. 147-149.

13. Комарницький М. М. Розвиток регіональних відносин у Південно-Східній Азії у світлі нових теоретичних концепцій. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. Збірник наукових праць. 2009. Випуск 12. 201-209 с.

14. Комарницький М.М. Інституційні механізми забезпечення політичної стабільності в Південно-Східній Азії. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, спеціальність 23.00.04. – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів, 2010.

15. Крупеня І.М. Малайзія в регіональній безпеці Південно-Східної Азії. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, спеціальність 23.00.04. – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ. – Київ, 2017.

16. Ляшенко Т. М. Вектори політичних трансформацій держав Центральної Азії [Текст] : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Ляшенко Тетяна Михайлівна;

Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К., 2013. – 30 с.

17. Ляшенко Т.М. Трансформація політичних систем в країнах Центральної Азії: національний та регіональний аспекти». – К.: ІПіЕНД, 2011. – 288 с.

18. Михальченко Н. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Институт социологии НАН Украины. – 2001. – 440с.

19. Мільчарек Д. Східний вектор зовнішньої політики ЄС: здобутки та проблеми : [наук. дослідж.] / Даріуш Мільчарек, Ольга Барбурська ; [пер. з пол.: Андрій Дідух, Ростислав Гудь] ; Ін-т європ. інтеграції ф-ту міжнар. відносин Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, Європ. центр Варшав. ун-ту. – Львів : Растр-7, 2016.

20. Обушний М. Партологія: Навчальний посібник / М. Обушний, М. Примуш, Ю. Шведа / За ред.. М. І. Обушного. – К.: Арістей, 2006. – 432 с.

21. Проблеми модернізації політичних систем сучасності. Панов М.І., Герасіна Л.М., Данильян О.Г. Чернівці: Право, – 2008.– 320 с. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2012_19_26

22. Суспільно-політичні трансформації в країнах Сходу на сучасному етапі : [колект. монографія] / [Борділовська О. А. та ін. ; відп. ред. Л. В. Матвєєва ; упоряд.: Мавріна О. С., Отрощенко І. В.] ; НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського. – Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2012. – 218, [1] с.

23. Східний вектор стратегічного партнерства України в умовах глобального світу : аналіт. доп. / [В. О. Кіктенко та ін. ; за ред. В. О. Кіктенко] ; Ін-т сходознавства ім. А. Ю. Кримського Нац. акад. наук України. – К. : Ін-т сходознавства НАН України, 2013. – 181 с.

24. Teslenko S. Political practices of transformation of East and Southeast Asia countries. Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. 2021. Випуск 67. – 118-124с.

25. Teslenko S. Political stability and economic development of the state. Example of Singapore. No. 2 (2021): Baltic Journal of Legal and Social Sciences. – p.143-149.

- 26.Тесленко С.С., Ткач О.І. Авторитаризм і демократія в Південно-Східній Азії. Режимна динаміка в контексті «третьої хвилі» демократизації. Філософія та політологія в контексті сучасної культури. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. 2022. Том 14 № 2. – с.67-75
- 27.Ткач О., Ткач А. Особливості авторитарної демократизації в умовах глобалізації. Політологічний вісник, 87, 2021. С. 241-257. URL: <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/111/96>
28. Ткач О., Ткач А. Підтримка демократичної політичної системи як чинник ефективності урядів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія, 2(5), 2021, с. 55-63.URL: <https://bulletinphilosophy-knu.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/48/37>
- 29.Ткач О.І. Згортання демократії як небезпека повернення до авторитаризму. Політичні дослідження. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Кураса НАН України. – 2. – 2021. –с.170-185.
30. Холод І. Ю. Еволюція інтеграційних моделей у Східній Азії: порівняльний аналіз : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Холод Іван Юрійович ; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2016. – 20 с.
- 31.Цвих В.Ф. Громадянська непокора як вияв владного потенціалу громадянського суспільства. Трибуна. – №1-2, 2017. – С. 20-24.
- 32.Цивілізаційна структура сучасного світу. У 3-х томах. Том І. Глобальні трансформації сучасності / за ред. академіка НАН України Ю. Н. Пахомова і д.ф.н. Ю. В. Павленка. – К.: Видавництво «Наукова думка», 2006. – 688 с.
33. Цивілізаційні моделі сучасності та їх історичні корені / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко, Ю. М. Пахомов, С. В. Сіденко, А. А. Шморгун. – К.: НАНУ, 2002. – 630 с.
- 34.Шергін С.О. Азійсько-тихоокеанський регіоналізм у сучасних міжнародних реаліях. Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світосистеми: збірник наукових праць, 2016, с. 31-53.

35. Шергін С.О. Південно-Східна Азія та країни члени АСЕАН у контексті національних інтересів України. Геополітичні трансформації в Євразії: погляди з Києва і Сеула : [монографія]. К. : Демід, 2008. 400 с.
36. 2023 Timor-Leste Parliamentary Elections: Celebrating Independence through Genuine Elections, ANFREL International Election Observation Mission Report, 2023. URL: https://anfrel.org/wp-content/uploads/2023/07/ANFREL_2023-Timor-Leste-Parliamentary-Elections_20July2023-F.pdf
37. Abbott J.P. Developmentalism and Dependency in Southeast Asia. The Case of the Automotive Industry. London, 2003.
38. Abinales, P. N., & Amoroso, D. J. State and society in the Philippines (State and society in East Asia series). Rowman & Littlefield, 2005.
39. Abu Bakar, N.S. H. A Historical Overview of Brunei's Economy Before the Discovery of Oil and some Subsequent Issues. University Brunei Darussalam, 2018.
40. Acemoglu D., Robinson J. Economic Origins of Dictatorship and Democracy. Cambridge University Press, 2006. P. 432.
41. Acharya A. ASEAN and Regional Order: Revisiting Security Community in Southeast Asia, London: Routledge, 2021.
42. Aisen A., Veiga F. How Does Political Instability Affect Economic Growth? IMF Working Paper, 2011. P. 1-28.
43. Alatas S.H. Modernization and Social Change: Studies in Modernization, Religion, Social Change and Development in South-East Asia. Angus and Robertson, Sidney, 1972.
44. Alesina A., Perotti R. The Political Economy of Growth. The World Bank Economic Review, 1994, 8: 356.
45. Almond, Gabriel A., and G. Bingham Powell, Jr. Comparative Politics: A Developmental Approach. Boston: Little, Brown and Co, 1966.
46. Alvarez, M., Cheibub, J., Limongi, F., & Przeworski, A. Classifying political regimes. Studies in Comparative International Development, 1996, 31, 3-36.

47. Andaya, B. W. Political development between the sixteenth and eighteenth centuries. In N. Tarling (Ed.), *Cambridge history of Southeast Asia: Volume I, Part 2*, pp. 341–401. Cambridge University Press, 1999.
48. Ansell, B.W. & Samuels D.J. *Inequality and Democratization*. New York: Cambridge Univ. Press, 2014.
49. Anwar D.F. Indonesia and the ASEAN Outlook on the Indo-Pacific. *International Affairs*. 2020. Vol. 96. Issue 1. Pp. 111–129. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/96/1/111/5697504>.
50. Appadurai, A. Democracy Fatigue. In *The Great Regression*, edited by Heinrich Geiselberger, 1–12. Cambridge, UK, Malden, MA: Polity Press, 2017.
51. Aspinall E., Sukmajati M. *Electoral dynamics in Indonesia: Money politics, patronage and clientelism at the grassroots*. Singapore: National University of Singapore Press, 2016.
52. Aspinall E., Marcus M. *Problems of Democratization in Indonesia: Elections, Institutions, Society*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2010.
53. Aspinall, E. *Opposing Suharto: Compromise, resistance, and regime change in Indonesia*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2005.
54. Azhari, A., & Halim, F. A. *The Changing Nature of Populism in Malaysia*. Asia Democracy Research Network: Populism in Asia, 2019.
55. Barr, M. The bonsai under the banyan tree: Democracy and democratisation in Singapore. *Democratization*, 2014, 21, 29-48.
56. Bary, W. T. de. Confucian education in premodern East Asia. In W.-M. Tu (Ed.), *Confucian traditions in East Asian modernity: Moral education and economic culture in Japan and the four mini-dragons* (pp. 21-37). Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
57. Bautista J. Catholic Democratization: Religious Networks and Political Agency in the Philippines and Timor-Leste, *Journal of Social Issues in Southeast Asia* Vol. 35/2 (July 2020).

58. Becker C., Brown D. Introduction to the Special Section: Integrating Development Ethics and Climate Change Ethics, *Ethics, Policy & Environment* Volume 16, 2013, p. 37-42.
59. Bell D., Brown D., Jayasuriya K., Jones D. (eds). *Towards Illiberal Democracy in Pacific Asia*, London and New York: St. Martin's Press, 1995.
60. Beresford M. *Vietnam: Politics, Economics and Society (Marxist Regimes Series)*, UNKNO, 1988.
61. Berger, M. T. The end of empire and the cold war. In M. Beeson (Ed.), *Contemporary Southeast Asia* (2nd ed., pp. 29–46). Palgrave Macmillan, 2009.
62. Berger, P. L. & Hsiao H. M. (Eds.). *In search of an East Asian development model*. New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1988.
63. Bermeo N. *Civil Society After Democracy: Some Conclusions // Civil Society Before Democracy: Lessons from Nineteenth-Century Europe / N.Bermeo, Ph.Nord*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2000. P. 237-260.
64. Bernhard, Michael, Christopher Reenock, and Timothy Nordstrom. Economic Performance and Survival in New Democracies: Is There a Honeymoon Effect? *Comparative Political Studies*, 2003, 36 (4): 404–431.
- Bertelsmann Stiftung, BTI Transformation Index, 2022. URL: <https://bti-project.org/en/index/governance> Diamond
66. Bertrand, J. *Political change in Southeast Asia*. New York, NY: Cambridge University Press, 2013.
67. Besley T., Kudamatsu M. *Making Autocracy Work*. Development Economics Discussion Paper Series, 2007. P. 1-70.
68. Bliese, P. D., Chan, D., & Ployhart, R. E. Multilevel methods: Future directions in measurement, longitudinal analyses, and nonnormal outcomes. *Organizational Research Methods*, 10(4), 551–563, 2007.
69. Brown, G. K. Horizontal inequalities and separatism in Southeast Asia: A comparative perspective. In F. Stewart (Ed.), *Horizontal inequalities and conflict*:

Understanding group violence in multiethnic societies (pp. 252–284). Palgrave Macmillan, 2008.

70. Bunce V.J., Wolchik S. L. Defeating Dictators: Electoral Change and Stability in Competitive Authoritarian Regimes. *World Politics*, 2010. 62: 43–86.

71. Bunce V. The Historical Origins of the East-West Divide: Civil Society, Political Society and Democracy in Europe. In Bermeo, N. and Nord, P. (eds) *Civil Society before Democracy: Lessons from Nineteenth Century Europe* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield), 2000, P. 209-236.

72. Burns, J. P., Bowornwathana, B. Asian Civil Service Systems in Comparative Perspective. In *Civil Service Systems in Asia*; Burns, J. P., Bowornwathana, B., Eds.; Edward Elgar: Cheltenham, UK, 2001; 21.

73. Caplan B. Two Paradoxes of Singaporean Political Economy. *Library of Economics and Liberty*, 2009. P. 9.

74. Carothers T. *Democracies Divided: The Global Challenge of Political Polarization* (co-edited with Andrew O'Donohue), Brookings Press, 2019.

75. Case, W. Low-quality democracy and varied authoritarianism: Elites and regimes in Southeast Asia today, *The Pacific Review*, 2009. 22(3): 255-269.

76. Case, W. *Populist Threats and Democracy's Fate in Southeast Asia: Thailand, the Philippines, and Indonesia*. New York: Routledge, 2017.

77. Case W. *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less*. Routledge; 1st edition, 2002.

78. Case W. *Semi-democracy and minimalist federalism in Malaysia, Federalism in Asia*, 2007.

79. Case, W. Can the 'Halfway House' Stand? Semi-democracy and Elite Theory in Three Southeast Asian Countries, in: *Comparative Politics*, 1996, 28, 437-464.

80. Castro Cruz De Renato. The 1997 Asian Financial Crisis and the Revival of the Populism/Neo-Populism in 21st Century Philippine Politics//*Asian Survey*, 2007, p. 930-951.

81. Cawson, A. Introduction. Varieties of corporatism: the importance of the meso-level of interest intermediation. In Alan Cawson (ed.), *Organized Interests and the State. Studies in Meso-Corporatism*. London, Sage Publications, 1985, 1-21.
82. Chachavalpongpun, P. Thailand's eternal flame of nationalism. Legitimacy and manipulation. In J. Kingston (Ed.), *Asian nationalisms reconsidered*(pp. 207–217). Routledge, 2016.
83. Chambers, P. W. Civil-military relations in a pseudo-democratic state. The case of Thailand. In F. C. Matei, C. Halladay, & T. C. Bruneau (Eds.), *The Routledge handbook of civil-military relations* (pp. 26–38). Routledge, 2021.
84. Chang, Kyung-Sup. *South Korea under Compressed Modernity: Familial Political Economy in Transition*. Routledge: Abingdon and New York, 2010, 180 pp.
85. Cheesman, N., Skidmore, M., & Wilson, T. (Eds.). *Myanmar's transition: Openings, obstacles and opportunities*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2012.
86. Chen A. Pathways of Western Liberal Constitutional Development in Asia: A Comparative Study of Five Major Nations. *International journal of Constitutional Law* 8, no. 4 (October 2010): 849-84.
87. Cheung, A. B. L., Scott, I. *Governance and Public Sector Reforms in Asia: Paradigms, Paradoxes and Dilemmas*. In *Governance and Public Sector Reform in Asia*; Cheung, A. B. L., Scott, I., Eds.; Routledge Curzon: London, 2003.
88. Chin J. *Malaysia: The Barisan National Supremacy*. NY: Chatham House Publ, 2002.
89. Christmann, Pablo. Economic Performance, Quality of Democracy and Satisfaction with Democracy. *Electoral Studies*, 2018.53:79-89.
90. Claassen, Christopher. Does Public Support Help Democracy Survive? *American Journal of Political Science*, 2019,64 (1):118–134.
91. Cohen, J.L. and Arato, A. *Sociedad civil y teoría política*. Fondo de Cultura Económica, México, 2000.

92. Connors, M. K., Davison, R., & Dosch, J. *The new global politics of the Asia-Pacific. Conflict and Cooperation in the Asian Century*(3rd ed.). Routledge, 2018.
93. Connors, M. K. *Democracy and National Identity in Thailand*. London and New York: Routledge Curzon, 2003.
94. Constitution of the Republic of Singapore, Article 19. URL: <https://sso.agc.gov.sg/Act/CONS1963>.
95. Corruption perceptions – Transparency International – Country rankings 2022. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/transparency_corruption/South-East-Asia/.
96. Croissant, A. *Government and Political Regimes in Southeast Asia: An Introduction*. In: *Comparative Politics of Southeast Asia*. Springer Texts in Political Science and International Relations. Springer, Cham, 2022. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-05114-2_1
97. Croissant, A. Southeast Asian militaries in the age of democratization: From ruler to servant? In W. Case (Ed.), *Routledge handbook of Southeast Asian democratization* (pp. 314–332). Routledge, 2015.
98. Croissant, A., & Haynes, J. Democratic regression in Asia: Introduction. *Democratization*, 2021, 28, 1-21. URL: <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1851203>.
99. Curato, N., Fossati D. Authoritarian Innovations: Crafting support for a less democratic Southeast Asia, *Democratization*, Vol. 27, No. 6, 2020, p. 1006-1020.
100. Dahl R.A. *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1971.
101. Democracy Index 2019. URL: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>
102. Diamond, L., & Morlino, L. The Quality of Democracy: An Overview. *Journal of Democracy*, 2004, 15, 20-31. URL: <https://doi.org/10.1353/jod.2004.0060>
103. Diamond, Larry. Facing Up to the Democratic Recession. *Journal of Democracy* 26 (1): 141–155, 2015.

104. Dressel B., Bunte, M. Constitutional politics in Southeast Asia: From contestation to constitutionalism? *Contemporary Southeast Asia*, 36(1), 1-22, 2014.
105. Dryzek, J. *Deliberative Democracy and beyond. Liberals, Critics, Contestations.* Oxford: Oxford University Press, 2000.
106. Durham J. B. Economic Growth and Political Regimes. *Journal of Economic Growth*, 1999, 4: 81-111.
107. Durkheim, E. *The Division of Labour in Society.* Trans. W. D. Halls, intro. Lewis A. Coser. New York: Free Press, 1997, pp. 39, 60, 108.
108. Easton, David. *A System Analysis of Political Life.* Chicago, IL: University of Chicago press, 1965.
109. Easton, David. A Re-Assessment of the Concept of Political Support. *British Journal of Political Science* 5 (4): 435–457, 1975.
110. Economist Intelligence Unit, Democracy Index 2021, URL: <https://www.malaysianow.com/news/2022/02/10/malaysia-tops-asean-countries-in-democracy-index>
111. Economist Intelligence Unit, Democracy Index 2008, URL: <https://graphics.eiu.com/pdf/democracy%20index%202008.pdf>
112. Edgell, A. B., Maerz, S. F., Maxwell, L., Morgan, R., Medzihorsky, J., Wilson, M. C., Boese, V. A., Hellmeier, S., Lachapelle, J., Lindenfors, P., Lührmann, A., & Lindberg, S. I. *Episodes of regime transformation dataset and codebook, v2.1.* V-Dem Institute, 2020. URL: <https://github.com/vdem institute/ERT>
113. Eisenstadt, S. N. *Revolution and the Transformation of Societies: a comparative study of civilizations,* New York, The Free Press, 1978.
114. Elgie, R. *Semi-Presidentialism: Sub-types and democratic performance.* Oxford: Oxford University Press, 2011.
115. Emmerson, D. Region and recalcitrance: Rethinking democracy through Southeast Asia. *The Pacific Review*, 1995, 8, 223-248.
116. Englehart N. Two Cheers for Burma's Rigged Election, *Asian Survey*, Vol. 52, No. 4 (July/August 2012), pp. 666-686.

117. Fairbrother, Malcolm. Two Multilevel Modelling Techniques for Analysing Comparative Longitudinal Survey Datasets. *Political Science Research and Methods* 2 (1): 119–140, 2014.

118. Feijo R.G. *Dynamics of Democracy in Timor-Leste: The Birth of a Democratic Nation, 1999-2012*. Amsterdam, 2016.

119. Feijo R.G. *Challenges to the Consolidation of Democracy*. In Ingram, Sue; Kent, Lia; McWilliam, Andrew (eds.). *A New Era?: Timor-Leste after the UN*. ANU Press, 2015.

120.

Fish S. and Wittenberg J. *Failed Democratization*. In: C.W. Haerpfer, P. Bernhagen, R.E. Inglehart, and C. Welzel (eds.). *Democratization*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2009.

121. Fossati, D., & Mietzner, M. Analyzing Indonesia's Populist Electorate: Demographic, Ideological, and Attitudinal Trends. *Asian Survey*, 2019, 59(5), 769-794.

122. Fossati D., Martinez i Coma F. *The Meaning of Democracy in Southeast Asia*. Cambridge University Press, 2023.

123. Foucault, M. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-79*, (Ed. Colin Gordon). New York: Pantheon, 1980.

124. Freedom House 2016 report. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_FITW_Report_2016.pdf.

125. Freedom House. *Freedom on the Net 2021: The Global Drive to Control Big Tech*. URL: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-09/FOTN_2021_Complete_Booklet_09162021_FINAL_UPDATED.pdf

126. Frolic Michael B. *Transitions to Democracy after the Cold War*, in: Acharya Amitav, Frolic Michael B., and Stubbs Richard (eds), *Democracy, Human Rights & Civil Society in South East Asia*, Canada: University of Toronto/York University Joint Centre for Asia Pacific Studies, 21–35, 2001.

127. Fukuoka, Y. Who brought down the dictator? A critical reassessment of so-called «people power» revolutions in the Philippines and Indonesia. *The Pacific Review*, 2015, 28, 411-433.

128. Fukuyama F. The Primacy of Culture, *Journal of Democracy*, Vol. 6, No. 1 (January 1995): 7-14.
129. Furnivall J.S. *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India* (Cambridge Library Collection - East and South-East Asian History), Cambridge University Press, 2014.
130. Gainsborough M. *Vietnam: Rethinking the State*, Zed Books, 2010.
131. Galligan B. Human Rights in Asia: Comparative Reflections, in: Davis Thomas W. D., and Galligan Brian (eds), *Human Rights in Asia*, Cheltenham, UK and Northampton, MA: Edward Elgar, 212–225, 2011.
132. Galston, W. *Anti-Pluralism: The Populist Threat to Liberal Democracy*. New Haven: Yale University Press, 2018.
133. Gammon, L. Is populism a threat to Indonesian democracy? In T. Power & E. Warburton (Eds.), *Democracy in Indonesia: From Stagnation to Regression?* (pp. 101-117). Singapore: ISEAS, 2020.
134. Ganesan N. The Collapse of Authoritarian Regimes in Thailand and Indonesia: Structural and Contextual Factors. *Asian Journal of Social Science* 32(1): 3-19, 2004.
135. Geddes, B., Wright, J., & Frantz, E. *How dictatorships work*. Cambridge University Press, 2018.
136. Gini income inequality index, 2018 – Country rankings. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gini_inequality_index/South-East-Asia/
137. Glasius M. What Authoritarianism is ... and is not: A Practice Perspective. *International Affairs*, 2018. 94: 515–533.
138. Gomez J., Can-Seng O. Introduction: Stability, Risks and Opposition In Singapore. *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 2006, 23:12.
139. Greene K. F. The Political Economy of Authoritarian Single Party Dominance. *Comparative Political Studies*. 2010;43(7):807-834.
140. Grier, K.B. and Tullock, G. An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth, 1951-1980. *Journal of Monetary Economics*, 1989, 24, 259-276.

141. Hadiz V. R. *Localising power in post-authoritarian Indonesia: A Southeast Asia perspective*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2010.
142. Hadiz, V. R., & Robison, R. Competing populisms in post-authoritarian Indonesia. *International Political Science Review*, 2017, 38(4), 488-502.
143. Hall R.B. The Discursive Demolition of the Asian Development Model. *International Studies Quarterly*, 2003, p. 71-100.
144. Hakhverdian, Armen, and Quinton Mayne. Institutional Trust, Education, and Corruption: A Micro-Macro Interactive Approach. *The Journal of Politics* 74 (3):739–750, 2012.
145. Haque, M. S. The Contextless Nature of Public Administration in Third World Countries. *International Review of Administrative Sciences* 1996, 62 (3), 315-329.
146. Haque, M. S. Bureaucracy and Underdevelopment in Developing Societies: A Critical Review. *Journal of Developing Societies* 1998, 14 (2), 1-20.
147. Hashim W. *Race Relations in Malaysia*, The Penang Bookshelf, 1983.
148. Hayllar, M. R. The Philippines: Paradigm Lost or Paradigm Retained. In Cheung & Scott, Eds., 2003.
149. He Baogang, and Hendrik Wagenaar. Authoritarian Deliberation Revisited. *Japanese Journal of Political Science*, 2018. 19: 622–629.
150. Hendry J., Wong H.W. *Dismantling the East-West Dichotomy: Essays in Honour of Jan van Bremen*, New York: Routledge, 2006.
151. Hewison, K. *After the Asian Crisis: Challenges to Globalisation*. University of New England, 1999.
152. Hicken A. Clientelism. *Annual Review of Political Science*, 2011, 14, 289-310.
153. Hicken, A. Developing democracies in Southeast Asia: theorizing the role of parties and elections, in E. M. Kuhonta, D. Slater and T. Vu (eds) *Southeast Asia in Political Science: Theory, Region, and Qualitative Analysis*, Stanford: Stanford University Press, 2008.

154. Hicken A. Political engineering and party regulation in Southeast Asia. *Political parties in conflict-prone societies: Regulation, engineering and democratic development*. Tokyo: United Nations University Press, 2008.
155. Hicks D. Compatibility, Resilience and Adaptation: the Barlake of Timor-Leste. *Local Global*, 2012, 11:124–37
156. Horowitz D. L. Democracy in divided societies. *Journal of Democracy*. 1993;4(4):18-38.
157. Horowitz, D. L. *Constitutional change and democracy in Indonesia*. New York, NY: Cambridge University Press, 2012.
158. Högström, John. Does the Choice of Democracy Measure Matter? Comparisons Between the Two Leading Democracy Indices, Freedom House and Polity IV. *Government and Opposition* 48 (2): 201–221, 2013.
159. Huntington S. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press, 1991.
160. Huntington S. *Political Order in Changing Societies*. Yale University Press, 1968.
161. Hutchcroft P. D. Linking capital and countryside: Patronage and clientelism in Japan, Thailand, and the Philippines. In Brun D. A., Diamond L. (Eds.), *Clientelism, social policy and the quality of democracy* (pp. 174-203). Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2014.
162. Iankova E. From Corporate Paternalism to Corporate Social Responsibility in PostCommunist Europe. *Journal of Corporate Citizenship*, Issue 29 (Spring 2008), pp. 75-89.
163. Jatswan S. Sidhu. *Historical Dictionary of Brunei Darussalam (Historical Dictionaries of Asia, Oceania, and the Middle East)*, Rowman & Littlefield Publishers; 3rd edition, 2016.
164. Jayasuriya, K., & Rodan, G. Beyond hybrid regimes: More participation, less contestation in Southeast Asia. *Democratization*, 2007, 14, 773-794.
165. Jayasuriya K. Understanding ‘Asian values’ as a form of reactionary modernization. *Contemporary Politics*, 1998, vol. 4, no. 1, pp. 77-91.

166. Jee, Haemin, Hans Lueders, and Rachel Myrick. *Towards a Unified Concept of Democratic Backsliding*. Working Paper, Stanford University, 2019.
167. Jomo, K. S. M. *Way: Mahathir's Economic Legacy*, Kuala Lumpur: Forum, 2004.
168. Jin, Khoo Kay. *The Grand Vision: Mahathir and Modernization, Culture and Politics in Contemporary Malaysia*, Sydney : Allen and Unwin, 1992.
169. Jones C. *Hong Kong, Singapore, South Korea and Taiwan: Oikonomic Welfare States. Government and Opposition*, 1990, 4, p. 460-468.
170. Karim, M. R. bin Abdul. *Reengineering the Malaysian Public Service and the Use of Information Technology in Promoting Efficiency and Quality*. *Asian Review of Public Administration* 1997, 9 (1), 62.
171. Kenny, P. D. (2020). *Why Is There No Political Polarization in the Philippines?* In T. Carothers & A. O'Donahue (Eds.), *Old Divisions, New Dangers: Political Polarization in South and Southeast Asia*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 2020.
172. Kim, Soonhee. *Public Trust in Government in Japan and South Korea: Does the Rise of Critical Citizens Matter?* *Public Administration Review*, 2010, 70 (5): 801–810.
173. Kim Y. *Asian-Style Democracy: A Critique from East Asia*, Vol. 37, No. 12, pp. 1119-1134, University of California Press, 1997.
174. Kingsbury D. *National identity in Timor-Leste: challenges and opportunities*, *South East Asia Research*, Vol. 18, No. 1, 2010, pp. 133-159.
175. Krasner S.D. *International Regimes*. Ithaca: Cornell University Press, 1983.
176. Kuhonta, E., Slater, D., & Vu, T. (Eds.). *Southeast Asia in political science: Theory, region, and qualitative analysis*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2008.
177. Kuhonta, E. M. *Studies of the State in Southeast Asia*. Paper presented at *Southeast Asia in Political Science: Theory, Region, and Qualitative Analysis*, Asia-Pacific Research Center, Stanford University, Palo Alto, CA, June 18-19, 2004.
178. Landsberg M.H., Burkett P. *Contradictions of Capitalist Industrialization in East Asia: A Critique of "Flying Geese" Theories of Development V/Economic Geography*, 1998, p. 87-110.

179. Laohavichien, U. The Problems and Prospects of Public Administration Education in Thailand. *Asian Journal of Public Administration* 1984, 6 (1), 47-50.
180. Laswell H., Kaplan A. *Power and Society*. New Haven: Yale University Press, 1950.
181. Lawson S. Cultural Relativism and Democracy: Political Myths about “Asia” and the “West”, in Robison R. (ed.) *Pathways to Asia*. Sydney, 1996. 154-181 p.
182. Lee Kwan Yew. *From Third World to First*. Harper Publisher, 2000. P. 24.
183. Levitsky S., Ziblatt D. *How Democracies Die*. New York: Crown, 2018.
184. Lim, T., Davis, E.O., Crudge, B. et al. Traditional Khmer Medicine and its role in wildlife use in modern-day Cambodia. *J Ethnobiology Ethnomedicine* 18, 61, 2022.
185. Lim L. Y. C. *Foreign Direct Investment and Industrialisation in Malaysia, Singapore, Taiwan, and Thailand*, Singapore Management University, 1991.
186. Linz, J.J. and Stepan, A. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1996.
187. Lipset S. The Social Requisites of Democracy Revisited. *American Sociological Review*, 59, 1994.
188. Lipset, S. M. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, 1959, 53 (1): 69-105.
189. Lollar X. L. *China’s Transition: Toward a Market Economy, Civil Society and Democracy*, Bristol, Indiana: Wyndham Hall Press, 1997.
190. Low L. M. *Emergence of “New Public Management” in Singapore: A Case Study of the Ministry of Manpower*. Unpublished Honours Thesis, Department of Political Science, National University of Singapore, Singapore, 2001, 28-30.
191. Lührmann, A., Tannenber, M., & Lindberg, S. I. Regimes of the World (RoW): Opening new avenues for the comparative study of political regimes. *Politics and Governance*, 2018, 6, 60-77. URL: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/1214>

192. Lührmann, Anna, and Staffan I. Lindberg. A Third Wave of Autocratization is Here: What is New About It? *Democratization*, 2019. 26: 1095–1113.
193. Lührmann, Anna, Seraphine F. Maerz, Sandra Grahn, Nazifa Alizada, Lisa Gastaldi, Sebastian Hellmeier, Garry Hindle, and Staffan I. Lindberg. Autocratization Surges – Resistance Grows. *Democracy Report 2020*. Varieties of Democracy Institute (V-Dem). URL:https://v-dem.net/documents/14/dr_2020_dqumD5e.pdf.
194. Maaruf S. Malay Ideas on Development: From Feudal Lord to Capitalist, *Southeast Asian Journal of Social Science* Vol. 16, No. 2, 1988, pp. 143-145.
195. Magalhaes, Pedro C. Government Effectiveness and Support for Democracy. *European Journal of Political Research*, 2014. 53 (1): 77–97.
196. Malesky E. Out of the Gray: The Impact of Provincial Institutions on Business Formalization in Vietnam, *Journal of East Asian Studies*, Vol. 9, No. 2 (May-August 2009), pp. 249-290.
197. Martinelli A. *Global Modernization*. London: Sage Publications, 2005. P. 44-46.
198. Mazlan, B. A. Public Sector Governance and Administrative Reforms in Malaysia. Paper presented at the UN conference on Governance in Africa: Consolidating the Institutional Foundations, Addis Ababa, Ethiopia, 2-6 March, 1998.
199. McFaul M. The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World. *World Politics*. 2002. No. 54 (2). P. 212-244.
200. McGuire, Martin C. and Olson, Mancur. The Economics of Autocracy and Majority Rule. *Journal of Economic Literature*, 1996, 34: 80-82.
201. Menzel J. Constitutionalism in Southeast Asia: Some Comparative Perspectives, in *Constitutionalism in Southeast Asia*, vol. 3, edited by Claus Peter Hill and Jorg Menzel (Singapore: Konrad Adenauer Stiftung, 2006), pp. 9-32.
202. Mietzner M. Indonesia's democratic stagnation: Anti-reformist elites and resilient civil society. *Democratization*, 2012, 19(2), 209-229.
203. Mietzner, M. Sources of resistance to democratic decline: Indonesian civil society and its trials. *Democratization*, 2021, 28, 161-178. URL: <https://doi.org/10.1080/13510347.2020.1796649>

204. Mietzner, M. Authoritarian Innovations in Indonesia: Electoral Narrowing, Identity Politics and Executive Illiberalism. *Democratization*, 2019: 1-16.
205. Miller, M. Democratic pieces: Autocratic elections and democratic development since 1815. *British Journal of Political Science*, 2015. 45, 501-530.
206. Mohamad M. *The Malay Dilemma*, Asia Pacific Press, 1970.
207. Mohamad, M. *Malaysia: The Way Forward*, speech delivered at the Inauguration of the Malaysian Business Council, Institute of Strategic and International Studies, Kuala Lumpur, 28 February 1991.
208. Monteiro, J. O. Institutional and Organizational Restructuring of the Civil Service in Developing Countries. Paper presented at Capacity Development Workshops on Citizens, Businesses, and Governments, Marrakesh, Morocco, December 10-11, 2002; 2.
209. Moore B. *Social origins of dictatorship and democracy: lord and peasant in the making of the modern world*. Boston, Beacon Press, 1967. XIX, 559 p.
210. Morgenbesser, L. The failure of democratisation by elections in Cambodia. *Contemporary Politics*, 23, 2017. 135-155.
211. Morgenbesser, L. *The Rise of Sophisticated Authoritarianism in Southeast Asia*. New York: Cambridge University Press, 2020.
212. Morgenbesser, L. *Behind the Facade: Elections under Authoritarianism in Southeast Asia*. Albany, NY: SUNY Press, 2016.
213. Morgenbesser, L., & Pepinsky, T. *States, neopatrimonialism, and elections: Democratization in Southeast Asia*. Unpublished manuscript, 2017.
214. Nohlen, D., Grotz, F., & Hartmann, C. (Eds.). *Elections in Asia and the Pacific (a data handbook): Volume 2, Southeast Asia, East Asia, and the South Pacific*. New York, NY: Oxford University Press, 2001.
215. Nordholt H. S., van Klinken G. (Eds.). *Renegotiating boundaries: Local politics in post-Suharto Indonesia*. Leiden, The Netherlands: Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies Press, 2007.

216. Norris, P. *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. New York: Cambridge University Press, 2011. URL: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511973383>
217. Nuttin X. *ASEAN and the EU: Time to develop the parliamentary dimension of the relationship*, European Parliament, Directorate-General for External Policies, 2015.
218. O'Donnell G., Schmitter P. and Whitehead L. (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule. Prospects for Democracy 4 Vols*. The Johns Hopkins University Press, 1986.
219. Organski A.F.K. *The Stages of Political Development*. New York: Free Press, 1956. P. 35-67.
220. Ormond, D., Loffler, E. *New Public Management: What to Take and What to Leave*. Paper presented at VIII International Congress of CLAD on State and Public Administration Reform, 28-31 October, 2003, Panama.
221. Painter, M. *Managerial Reform and Political Control: The Case of Thaksin and the Thai Bureaucracy*. Paper presented at the SCANCOR-SOG/IPSA Workshop on Autonomization of the State, April 1-2, 2005, Stanford University, Palo Alto, CA.
222. Painter, M. *The Politics of Administrative Reform in East and Southeast Asia: From Gridlock to Continuous Self-Improvement?* *Governance* 2004, 17 (3), 361-386.
223. Paling W. *Planning a Future for Phnom Penh*, *Urban Studies*. Special Issue: *Global Urban Frontiers? Asian Cities in Theory, Practice and Imagination*, Vol. 49, No. 13, 2012, pp. 2889-2912.
224. Pangalangan R. *Human Rights Discourse in Post-Marcos Philippines*, *Human Rights in Asia* (pp.56-69), 2011.
225. Papadimitropoulou, Katerina, Stijnen Theo, Olaf M. Dekkers, and Saskia le Cessie. *One-Stage Random Effects Meta-Analysis Using Linear Mixed Models for Aggregate Continuous Outcome Data*. *Research Synthesis Methods* 10, 2019, (3):360–375.
226. Park J.H. *The East Asian Model of Economic Development and Developing Countries*, *Journal of Developing Societies* 18.4 (2002): 330-353.

227. Parsons T. *Knowledge and Society: American Sociology*. New York: Basic Books, 1968 (collection of essays with an introduction by Talcott Parsons).
228. Peet R., Hartwick E. *Theories of Development: Contentions, Arguments, Alternatives*, 2015, p. 282.
229. Peou S. Cambodia's hegemonic-party system: How and why the CPP became dominant. *Asian Journal of Comparative Politics*, Volume 4, Issue 1, 2018.
230. Pepinsky, T. *Economic crises and the breakdown of authoritarian regimes: Indonesia and Malaysia in comparative perspective*. New York, NY: Cambridge University Press, 2009.
231. Pepinsky T. *Decoupling governance and democracy: The challenge of authoritarian development in Southeast Asia*. The Brookings Institution, Southeast Asia Insights, 2020.
232. Perry, John Curtis. *Singapore: Unlikely Power*. Oxford University Press, 2017.
233. Pineda C.N. *Asian Style Democracy in Southeast Asia: Implications and Manifestations, An Essay*, University of the Philippines Diliman, 2019.
234. Pritandita, G. *Challenges to Southeast Asia's Democratization Processes: A case study on Indonesia, the Philippines, and Thailand*. (Bachelor's Thesis). Australian National University. Canberra, Australia, 2014.
235. Przeworski A., Limongi F. *Political Regimes and Economic Growth*. *The Journal of Economic Perspectives*, 1993. 7: 51-69.
236. Przeworski, A. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge University Press, 2000.
237. Pye L.W. *The Non-Western Political Process*. *The Journal of Politics*, 1958, Vol. 20, No. 3 pp. 468-486.
238. Pye L.W. *Asian Power and Politics. The Cultural Dimensions of Authority*, Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press, 1988.
239. Quah J.S.T. *Why Singapore works: five secrets of Singapore's success*, *Public Administration and Policy: An Asia-Pacific Journal*, 2018.
240. Rahman S.A. *Revolusi Mental*. Penerbitan Utusan Melayu, Kuala Lumpur, 1971.

241. Raquiza, A. R. State structure, policy formation, and economic development in Southeast Asia: The political economy of Thailand and the Philippines. Routledge, 2012.
242. Reid, A. Imperial alchemy : nationalism and political identity in Southeast Asia, Cambridge University Press, 2010.
243. Reilly B. Southeast Asia: In the Shadow of China, in: Journal of Democracy, 2013, 24, 1, 156-164.
244. Reilly B. An elephant's graveyard? Democracy and development in East Asia, Government and Opposition, 2017, 52(1): 1-22.
245. Richmond Oliver P. De-romanticising the local, de-mystifying the international: hybridity in Timor Leste and the Solomon Islands, The Pacific Review Volume 24, 2011.
246. Rock, M. T. Dictators, democrats, and development in Southeast Asia: Implications for the rest. Oxford University Press, 2017.
247. Rodan, G., & Jayasuriya, K. The technocratic politics of administrative participation: case studies of Singapore and Vietnam. Democratization, 14(5), 795-815, 2007.
248. Rose-Ackerman, S., Desierto, D. ve Volosin, N. Hyper-Presidentialism: Separation of Powers without Checks and Balances in Argentina and the Philippines, Berkley Journal of International Law, vol.29, pp. 246-333, 2011.
249. Rostow, W. How it all began: Origins of the modern economy. McGraw-Hill; 1st Edition (January 1, 1975).
250. Ruland J., Jurgenmeyer C., Nelson M.H., Ziegenhain P. Parliaments and Political Change in Southeast Asia. Institute of Southeast Asian Studies ISEAS, 2005.
251. Samarani G. The Asian Connection: Dynamics Of Colonialism, Nationalism and Identity In East and South Asia, 1915–1945, European Journal of East Asian Studies, 2004.
252. Schedler A. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition, Boulder, CO, 2006.
253. Schmitter, Philippe C. Still the Century of Corporatism? Review of Politics, 1974 36(1): 85-131.

254. Schumpeter, Joseph A. *Capitalism, socialism and democracy* (2nd ed.) [1942]. Floyd, Virginia: Impact Books, 2014. ISBN 978-1617208652
255. Scott, J. C. *The art of not being governed: An anarchist history of upland Southeast Asia*. Yale University Press, 2009.
256. Schedler A. *Electoral Authoritarianism. The Dynamics of Unfree Competition*. Boulder: Lynne Rienner, 2006.
257. Sen A. *Human Rights and Asian Values*. The New Republic, 1997.
258. Sidel, J. *Social origins of dictatorship and democracy revisited: Colonial state and Chinese immigrant in the making of modern Southeast Asia*. *Comparative Politics*, 2008, 40, 127-147.
259. Slater D., Arugay A. *Polarizing Figures: Executive Power and Institutional Conflict in Asian Democracies*. *American Behavioral Scientist*, 2018, 62(1).
260. Slater, D. *Strong-state democratization in Malaysia and Singapore*. *Journal of Democracy*, 2012, 23, 19-33.
261. *Social Weather Stations Survey*, 2018. URL: <https://www.pna.gov.ph/articles/1050072>
262. Stepan, A. and Skach, C., *Constitutional Frameworks and Democratic Consolidation: Parliamentarism versus Presidentialism*. *World Politics*, 1999, vol. 46, no. 1, pp.1-22.
263. Steven A. Ramirez & Neil G. Williams. *On the Permanence of Racial Injustice and the Possibility of Deracialization*, 2018.
264. Stuart-Fox M. *A History of Laos*, *An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies*, Vol. 12, No. 2 (1998), pp. 132-135.
265. Stubbs R. *Performance Legitimacy and Soft Authoritarianism*, in: A Acharya, B. Frolic & R. Stubbs (eds.). *Democracy, Human Rights and Civil Society in Southeast Asia*, Toronto: Joint Centre for Asia Pacific Studies, 2001, p. 41-64.
266. Studwell J. *How Asia Works: Success and Failure in the World's Most Dynamic Region*, Profile Books, 2014.

267. Sunstein.C.R. *Designing Democracy: What Constitutions Do*. Oxford University Press; 1st edition, 2002.
268. Sztompka P. *Dilemmas of the Great Transition*. Harvard Center for European Studies Working Paper No 19. Cambridge, Mass, 1992.
269. Tambiah S.J. *Buddhism and This-Worldly Activity*, *Modern Asian Studies*, Vol. 7, No. 1 (1973), pp. 1-20.
270. Tan, Kevin Y. L. *Role of Public Law in a Developing Asia* In *Singapore Journal of Legal Studies*, 2, pp. 265-286, 2004.
271. Teik K.B. *Nationalism, capitalism and «Asian values»*. *Democracy in Malaysia*. Richmond, 2002.
272. Teo S. *Trends in Indo-Pacific Regional Multilateralism: Scenarios for ASEAN*, National Security College Futures Hub, April 1, 2020.
273. *The Military Balance 2010*, The International Institute of Strategic Studies, Routledge, 2010.
274. Thompson Mark R. *Explaining Duterte’s Rise and Rule: “Penal Populist” Leadership or a Structural Crisis of Oligarchic Democracy in the Philippines?* *Philippine Political Science Journal*, 2020.
275. Thompson Mark R. *Authoritarian Modernism in East Asia*, *Journal of Contemporary Asia*, Volume 50, Issue 4, 2020.
276. Tiep, N. T. *Government Reform for Socio-Economic Development in Vietnam*. *Asian Review of Public Administration* 1998, 10 (1-2), 1994.
277. Timberman D. *Philippine Politics Under Duterte: A Midterm Assessment*, Carnegie Endowment for International Peace, 2019.
278. Trinn, C., & Croissant, A. *Democratic and semi-democratic conflict management in Southeast Asia*. In J. J. Schwarzmantel & H. J. Kraetzschmar (Eds.), *Democracy and violence: Global debates and local challenges*. Routledge, 2012.
279. V-Dem Institute. *Democracy Report 2022: Autocratization Changing Nature?* V-Dem Institute at the University of Gothenburg, 2022, pp. 6-7. URL: https://v-dem.net/media/publications/dr_2022.pdf

280. Varol O. Stealth Authoritarianism. *Iowa Law Review*, 100 (1673): 70, 2014.
281. Von Luebke C. Striking the right balance: Economic concentration and local government performance in Indonesia and the Philippines. *European Journal of East Asian Studies*, 2012, 11, 17-44.
282. Verkhovets S., Sahin S.B. Democratisation and Social Conflict in Timor-Leste: A Not So Great Transformation, *Journal of Contemporary Asia*, 1-17, 2022.
283. Villanueva P. Institutional change, corruption and e-government transformation in the Philippines: The Benigno Simeon Aquino III administration, *Kasetsart Journal of Social Sciences*, Volume 39, Issue 3, September–December 2018, Pages 463-471.
284. Waldner, David, and Ellen Lust. Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding. *Annual Review of Political Science*, 2018. 21: 93–113.
285. Wang, J. C. F. *Comparative Asian Politics: Power, Policy, and Change*; Prentice Hall: Englewood Cliffs, NJ, 1994.
286. Warburton, E., & Aspinell, E. Explaining Indonesia's democratic regression: Structure, agency and popular opinion. *Contemporary Southeast Asia*, 2019, 41, 255–285. URL: <https://doi.org/10.1355/cs41-2k>
287. Weber, M. Bureaucracy. In *Classics of Organization Theory*, 4th edition; Shafritz, J. M., Ott, J. S., Eds.; Wadsworth Publishing Company: Belmont, California, 1996.
288. Wei-ming T. *Confucian Traditions in East Asian Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
289. Wescott, C. Improving Public Administration in the Asia-Pacific Region: Some Lessons from Experience. *International Public Management Review* 2004, 5 (2), 94.
290. Wong, J. The Adaptive Developmental State in East Asia. *Journal of East Asian Studies*, 2004, 4, 345-362.
291. Wong L. Authoritarianism and Transition to Democracy in a Third World State, *Sage Journals*, Volume 18, Issue 2, 1991.
292. World Values Survey Wave 6: 2018-2020. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

293. World Report 2013, Human Rights Watch's – 23rd annual World Report. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2013>
294. World Report 2022, Human Rights Watch's – 32nd annual review. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2022>
295. World Report 2013: Philippines – Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/philippines>
296. Wucherpfennig J., Deutsch F. *Modernization and Democracy: Theories and Evidence Revisited*, Living Reviews in Democracy, 2009.
297. Wyatt D.K. *Thailand: A Short History*. New Haven: Yale University Press, 1984.
298. Yasin N.M. *Islamisation or Malaynisation? : a study on the role of Islamic law in the economic development of Malaysia : 1969-1993*, Thesis (Ph.D.), University of Warwick, 1994.
299. Yeh J., Chang W. The Emergence of East Asian Constitutionalism: Features in Comparison. *The American journal of Comparative law* 59, no. 3 (December 2011): 805-840.
300. Zakaria, F. The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs*, 1997, 76, 22-42.